

PROJECTE D'ATENCIÓ PSICOSOCIAL PER FAMILIARS DE PERSONES PRIVADES DE LLIBERTAT

Èlia Ferragut Muñoz

Treball Final de Grau

Dra. Txus Morata

Educació Social

Curs 2016-2017

15 de Maig del 2017

Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés

**PROJECTE D'ATENCIÓ PSICOSOCIAL
PER FAMILIARS DE PERSONES
PRIVADES DE LLIBERTAT**

RESUM

El present treball es tracta de l'elaboració d'un projecte d'intervenció estratègica destinat als familiars de persones privades de llibertat.

L'objectiu principal d'aquest projecte és oferir atenció professional i acompanyament psicosocial als familiars per tal de minimitzar els efectes que provoquen un ingrés al Centre Penitenciari.

Aquest projecte proposa conèixer amb profunditat l'entorn familiar, els aspectes que els angoixen, les necessitats que els manquen i conscienciar de la importància de les relacions interpersonals, el suport familiar i social en la futura rehabilitació i reinserció social.

Paraules clau: Centre Penitenciari, reinserció social, acompanyament psicosocial, relacions familiars, necessitats.

RESUMEN

El presente trabajo se trata de la elaboración de un proyecto de intervención estratégica destinado a los familiares de personas privadas de libertad.

El objetivo principal de éste proyecto es ofrecer atención profesional y acompañamiento psicosocial a los familiares para minimizar los efectos que provocan un ingreso en un Centro Penitenciario.

Éste proceso propone conocer en profundidad el entorno familiar, los aspectos que los angustian, las necesidades que les faltan y concienciarlos de la importancia de las relaciones interpersonales, el soporte familiar y social en la futura rehabilitación y reinserción social.

Palabras clave: Centro Penitenciario, reinserción social, acompañamiento psicosocial, relaciones familiares, necesidades.

ABSTRACT

The present work is a development of a strategic intervention project for persons deprived of their liberty.

The main objective of this project is to offer professional and psychosocial care to family members, in order to minimize the effects of an admission to the Penitentiary Center.

This project proposes to know in depth the family environment, the aspects that distress them, the needs they lack and to raise awareness of the importance of interpersonal relationships and the family and social support in the future rehabilitation and social reinsertion.

Key words: Penitentiary Center, social reinsertion, psychosocial care, family relations, needs.

AGRAÏMENTS

M'agradaria expressar el meu agraïment a totes aquelles persones que han contribuït d'una manera o altra a la realització d'aquest treball.

En primer lloc, a la Txus Morata, tutora d'aquest treball, per haver-me guiat, orientat i acompanyat en tot el procés.

A les meves tutores de les pràctiques universitàries Clara i Ramona, per haver-me ensenyat, format i per construir la base que em servirà per la meva carrera professional.

A la meva família i als meus amics per donar-me suport en tot moment, ànims quan més els necessitava i a aquells que tot i no estar, ho han viscut des de primera fila sense perdre's detall d'aquest llarg viatge.

A la meva germana i la meva mare per estar sempre, per acompanyar-me durant aquests quatre anys darrera la cortina, per aguantar els meus nervis i recordar-me que els camins no són senzills, però que tot esforç té la seva recompensa.

A la meva parella per la paciència, que ha sigut molta, per donar-me força en moments complicats i per oferir-me el seu temps, implicant-se també en la realització d'aquest treball.

Per últim, un agraïment molt especial al meu pare. No només pels ànims sinó per la confiança dipositada en mi, per tot l'esforç, sacrifici i hores de treball que ha hagut d'invertir per fer possible el meu desig de realitzar aquesta carrera i que sense ell, no hagués estat possible.

Gràcies per recordar-me sempre que res té tant de valor com l'orgull i satisfacció que sents a dia d'avui al veure'm al final de la meta.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ	11
1.1 Presentació	11
1.1.1 Objectius.....	11
1.1.2 Motivacions personals.....	12
1.2 Rellevància social i científica	12
1.2.1 Estructura del treball	16
2. EMMARCAMENT CONCEPTUAL	17
2.1. Els Centres Penitenciaris com a espais per la reinserció social	17
2.1.1 El Centre Penitenciari des d'una perspectiva institucional	18
2.1.2 El rol de les famílies en l'àmbit penitenciar per la reinserció social	19
2.1.3. El paper de les drogodependències en l'àmbit penitenciar.....	24
2.1.4. El paper de la comunitat en el procés de reinserció social.....	29
2.2 Marc jurídic.....	32
2.3 EXPERIÈNCIES NACIONALS I INTERNACIONALS D'ÈXIT	41
3. DIAGNÒSTIC.....	50
3.1 Detecció de les necessitats	50
3.1.1. Anàlisi documental.....	50
3.1.2 Anàlisi a partir de tècniques quantitatives	52
3.1.3 Anàlisi de les dades qualitatives	63
3.1.4 Resum de les evidències a partir de les dades qualitatives i quantitatives.....	80
3.2 Establiment justificat de les prioritats	83
3.3 Ubicació de la recerca	84
4. FORMULACIÓ DEL PROJECTE.....	95
5. PLANIFICACIÓ	99
5.1 Descripció de les diferents línies o programes d'acció:	99
5.2 Unitats de programació/pla de treball	104
6. APLICACIÓ.....	120

6.1 Gestió i organització interna.....	120
6.2 Recursos materials, recursos humans, relacions internes i externes	121
6.3 Calendari i pla d'actuació.....	123
6.4 Pressupost/finançament	126
7. AVALUACIÓ	128
7.1 Avaluació: inicial (diagnòstic) i de procés (unitats de programació)	128
7.2 Avaluació final i d'impacte	130
7.3 Indicadors d'avaluació: eficàcia, eficiència, efectivitat, pertinència, suficiència	132
7.3.1 Indicador d'avaluació	133
7.4 Instruments d'avaluació i temporalització	134
8. CONCLUSIONS.....	136
9. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA.....	140
9.1 Bibliografia.....	140
9.2 Webgrafia	142

ÍNDIX ESQUEMES

<i>Esquema 1: Objectius terminals o específics.....</i>	<i>98</i>
<i>Esquema 2: Pla de treball del projecte.....</i>	<i>103</i>
<i>Esquema 3: Gestió i organització interna.....</i>	<i>120</i>

ÍNDIX TAULES

<i>Taula 1: Factors de risc i de protecció pel comportament antisocial</i>	<i>22</i>
<i>Taula 2: Comparació entre els grups dels qui reben visites de familiars i amics i els que no.....</i>	<i>23</i>
<i>Taula 3: Proporció de consumidors de drogues psicoactives entre els interns en Centres Penitenciaris i entre la població general espanyola (%).</i>	<i>26</i>
<i>Taula 4: Idees clau.....</i>	<i>31</i>
<i>Taula 5: Associació familiar i presos</i>	<i>42</i>
<i>Taula 6: Programa de famílies</i>	<i>42</i>
<i>Taula 7: Jornada de famílies de l'intern (CUPIF).....</i>	<i>43</i>
<i>Taula 8: Programa d'actuació preventiva familiar de transgressió i del consum de drogues en menors i joves que passen pel circuit de justícia juvenil.</i>	<i>44</i>
<i>Taula 9: Protocol d'intervenció conjunta amb famílies.....</i>	<i>45</i>

Taula 10: Projecte "casa abierta"	45
Taula 11: Programa teràpia recreativa en processos de resocialització.....	46
Taula 12: Projecte SENDA de participació familiar.	47
Taula 13: Família com instrument d'intervenció	47
Taula 14: Idees principals	63
Taula 15: Evidències de les preguntes a professionals.....	64
Taula 16: Evidències de les preguntes a familiars	76
Taula 17: Població penitenciari del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.	90
Taula 18: Població total en règim ordinari del Centre Penitenciari de Barcelona.	91
Taula 19: Població total en règim obert del Centre Penitenciari de Barcelona.	91
Taula 20: Professionals de l'equip multidisciplinari.	92
Taula 21: Programes i activitats del centre.	93
Taula 22: Programa d'acció de suport familiar.	99
Taula 23: Programa d'acció de sensibilització social.....	100
Taula 24: Programa d'acció d'assessorament i informació.....	101
Taula 25: Unitat de programació: Habilitats socials.....	104
Taula 26: Unitat didàctica resolució de conflictes i habilitats comunicatives	107
Taula 27: Unitat de programació: Suport emocional.	108
Taula 28: Unitat didàctica gestió emocional.....	110
Taula 29: Unitat de programació: Sensibilització familiar.	111
Taula 30: Unitat didàctica taula rodona	113
Taula 31: Unitat de programació: Món penitenciari.	114
Taula 32: Unitat didàctica orientació informativa i recursos.....	116
Taula 33: Unitat de programació: Àmbit drogodependències.....	117
Taula 34: Unitat didàctica aproximació i recursos	119
Taula 35: Pressupost.	126
Taula 36: Instruments d'avaluació i temporalització.	134

ÍNDIX GRÀFICS

Gràfic 1: Interns en programes de toxicomanies.....	24
Gràfic 2: Proporció d'interns en Centres Penitenciaris que han consumit drogues psicoactives abans de l'ingrés i dins de la presó (%). Espanya, 2006.....	27
Gràfic 3: Reincidència. Interns sense condemnes prèvies.....	30
Gràfic 4: ¿Cuántos años tienes?.....	53
Gràfic 5: ¿Cuál es tu sexo?.....	53

Gràfic 6: ¿Conoces o has oído hablar de algún recurso externo que trabaje con los familiares y entorno de personas privadas de libertad?	54
Gràfic 7: ¿Qué relación tenías con tus familiares antes de entrar en prisión?.....	55
Gràfic 8: ¿Qué relación tenéis actualmente después de haber entrado en prisión?	56
Gràfic 9: ¿Recibes visitas o comunicaciones por parte de tus familiares?	57
Gràfic 10: ¿El tipo de relación que tenéis, te afecta en tu evolución, ya sea positiva o negativamente?	58
Gràfic 11: ¿ Pensando ahora en tus compañeras/os, ves fierencias en la evoolución dentro de prisión en chicas/os que mantienen relación con sus familiares?	59
Gràfic 12: ¿Crees que a tus familiares les ayudaría recibir ayuda y soporte profesional para sobrellevar mejor la situación que estáis viviendo?.....	60
Gràfic 13: ¿Crees que la participación de tus familiares en grupos de apoyo con otros familiares, facilitaría tu regreso con ellos una vez obtenida la libertad?	61
Gràfic 14: ¿Consideras que la existencia de un recurso externo que trabajara con los familiares de personas privadas de libertad, ayudaría tanto a los familiares como a los internos?	62
Gràfic 15: Evolució de la població a les presons. Últim dia de cada mes.	86
Gràfic 17: Nacionalitat.	87
Gràfic 16: Gènere.	86
Gràfic 18: Dones amb fills menors de 3 anys en situació conjunta de presó en règim ordinari a la unitat de mares del centre penitenciari de Dones.....	92

ÍNDIX IMATGES

Imatge 1: Escenari penitenciari any 2020.....	85
Imatge 2: Localització del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.....	88
Imatge 3: Entrada principal.....	89
Imatge 4: Sala d'actes.....	89
Imatge 5: Pati del departament de mares.....	89
Imatge 6: Habitació del departament de mares.....	90
Imatge 7: Pati de les internes preventives.....	90
Imatge 8: Calendarització.....	124

Annex 1 : Llistat d'assistència.....	3
Annex 2: Observació sistematitzada	4
Annex 3: Full de compromís i confidencialitat pels familiars.	5
Annex 4: Full d'autorització per l'intern.....	6
Annex 5: Entrevista als familiars per l'avaluació d'impacte	7
Annex 6: Entrevista al Treballador Social per l'avaluació d'impacte.....	8
Annex 7: Activitat "Naufragi"	9
Annex 8: Activitat "una bona conversa".....	10
Annex 9: Activitat "les meves emocions".....	11
Annex 10: Explicació del procés penitenciari	12
Annex 11: Llista dels recursos.....	13
Annex 12: Conceptes bàsics del consum de drogues.....	14
Annex 13: Recursos interns i externs	15
Annex 14: Mostra entrevista als professionals	16
Annex 15: Mostra entrevista als familiars	18
Annex 16: Mostra qüestionari i qüestionaris realitzats	19
Annex 17: Entrevista als professionals (Psicòloga, P1)	21
Annex 18: Entrevista als professionals (Educadora Social, P2).....	27
Annex 19: Entrevista als professionals (Professor, P3).....	30
Annex 20: Entrevista als familiars (F1).....	35
Annex 22: Compromís de confidencialitat	39

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ

1.1 Presentació

El present treball és una demostració de tots els continguts, aprenentatges i competències adquirits al llarg de la carrera d'Educació Social i especialment, en les experiències viscudes als centres on he realitzat les pràctiques universitàries. Es tracta del disseny d'un projecte en l'àmbit professional de la justícia, concretament en el món penitenciari.

He realitzat un projecte per treballar amb les famílies de persones privades de llibertat, per tal de reduir els efectes que provoca en la persona i l'entorn, l'ingrés a un Centre Penitenciari. A la vegada, per proporcionar tractament a les famílies per facilitar la rehabilitació i reinserció social de la persona interna, un cop surti en llibertat.

L'elecció d'aquesta temàtica és per una banda, per l'interès i passió que tinc per aquest col·lectiu, i d'altra banda, per les diferents experiències que he pogut viure en els centres de pràctiques i m'han fet arribar a una idea clara de cap a on volia encaminar el meu projecte.

1.1.1 Objectius

En relació als objectius, abans de realitzar l'elaboració d'aquest projecte em vaig plantejar els següents:

- Apropar-me a la realitat familiar dins de l'àmbit penitenciari, per tal de conèixer com es treballa amb els familiars de les persones ateses.
- Construir un projecte a partir d'un diagnòstic precís i rigorós, per apropar-me a una realitat concreta de cara a la realització d'aquest.
- Disseny d'un projecte i avaluació aplicat a la realitat estudiada.

L'objectiu principal era que el projecte que dissenyés, seguís la línia de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola (1978):

Las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en trabajos forzados. El condenado a pena de prisión que estuviere cumpliendo la misma gozará de los derechos fundamentales de este Capítulo, a excepción de los que se vean expresamente limitados por el contenido del fallo condenatorio, el sentido de la pena y la ley penitenciaria. En todo caso, tendrá derecho a un trabajo remunerado y a los

beneficios correspondientes de la Seguridad Social, así como al acceso a la cultura y al desarrollo integral de su personalidad. (p.43).

1.1.2 Motivacions personals

En relació a les motivacions personals que m'han fet decidir encaminar cap a la realització d'aquest projecte, era perquè volia dissenyar un projecte que complís els requisits per assolir la reeducació i reinserció social de les persones privades de llibertat i si més no, donar totes les facilitats possibles per aconseguir-ho.

S'entén per reinserció el fet de "capacitar al individuo para el logro de una verdadera autonomía que le permita integrarse plenamente y ejercer su libertad y sus derechos sociales sin recurrir al delito" (Álvarez i Díez, 2009, p.51).

Al tercer curs vaig realitzar les pràctiques de la universitat a un Centre d'Atenció i Seguiment a les Drogodependències (en endavant, CAS) de Granollers. Vaig tenir la gran sort de poder assistir i participar com a co-terapeuta al grup terapèutic familiar que va dissenyar i implementar la meva tutora de referència.

Aquest grup estava destinat als familiars o amics més pròxims de les persones amb problemes de toxicomanies que accedien al CASD, per tal d'oferir acompanyament psicosocial, formació sobre les drogodependències, eines i pautes d'actuació, així com compartir experiències amb altres familiars que vivien la mateixa situació.

Escoltava en cada sessió el dolor i patiment que manifestaven els familiars al trobar-se en aquella situació i com els estava ajudant a assistir als grups per tal de sentir-se recolzats per altres familiars i professionals.

Durant un any assistint, vaig poder observar els dos canvis més significatius que aconseguia aquest programa de tractament. En primer lloc, els canvis que feien els familiars en la relació amb la persona atesa i en segon lloc, el canvi i l'evolució positiva que feien les persones ateses quan les seves relacions interpersonals milloraven considerablement.

1.2 Rellevància social i científica

D'acord amb Valverde (2014), en referència a la intervenció en exclusió social, sovint ens centrem únicament amb les persones que manifesten el comportament desadaptat, aquelles que directament tenim en el recurs on treballem. Però deixem en un segon pla a aquelles

persones que tot i no manifestar un comportament desadaptat, són les que segurament més estan patint en silenci.

Tal com diu Renart (2011):

Son los que peor llevan las cosas, sobre todo lo que llamamos las familias primarias, se encuentran en un absoluto desamparo. Se enfrentan a un lenguaje jurídico y penitenciario que es nuevo, es como empezar otra vida: no saben nada de las visitas, las comunicaciones, los bises, etcétera. En la asociación organizamos talleres en los que abordamos estos y otros temas. (p.1).

Aquesta és una consideració que s'hauria de tenir en compte a l'hora de dissenyar programes de tractament o projectes destinats a aquest mateix objectiu, ja que a vegades s'oblida que "la familia sufre diversas consecuencias nocivas generadas por el evento del encarcelamiento de uno de sus miembros, llegando muchas veces a ser un evento más traumático para esta última que para el individuo detenido" (Moreno i Zambrano, 2007, p.1).

Les situacions que viuen els familiars, en el cas de les persones privades de llibertat, no és només el fet de no tenir al familiar present al dia a dia, sinó saber que es troba en un lloc com és un Centre Penitenciari. Afegint-li la incertesa de no saber com estarà ni en les condicions que viu. Aquests són els principals impactes de l'internament que reboten a les famílies (Mariscal i Muñoz, 2008).

Aquest va ser un dels moments en els quals vaig adonar-me de la importància de treballar amb els familiars de les persones ateses i d'encaminar nous projectes cap a aquesta línia com a futurs professionals de l'acció social.

És important poder aprofundir sobre aquesta problemàtica social, ja que és cert que existeixen diferents estudis que treballen aquesta temàtica, però encara no existeixen treballs directes amb les famílies (García-Borés,2006).

Parlant també dels familiars, "no son un problema para la sociedad, pero tienen unos profundos problemas, arrastran un intenso dolor y necesitan tanta o más ayuda que sus hijos" (Valverde, 2014, p. 68).

Al quart curs, després de tant de temps desitjant-ho, he tingut la gran oportunitat de realitzar les pràctiques universitàries al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, un recurs i àmbit on m'agradaria dedicar-me com a futura professional.

Han sigut tres mesos molt intensos, en els que he viscut grans experiències, he après pautes que em serviran durant tota la carrera professional i he pogut acabar convencent-me que realment el col·lectiu al que em vull dedicar és el penitenciari.

Durant la meva estada al centre, he vist en primera persona les grans diferències entre les internes que compten amb el suport i ajuda dels seus familiars i aquelles que no tenen cap tipus de relació amb la família ni suport social.

Seguint a Fernández (2015):

Las relaciones del interno con el exterior juegan un papel relevante de cara a la futura reinserción social del penado, en la medida en que el apego, mecanismo de vinculación social con especial relevancia en la teoría de Hirschi, en este caso a familiares y allegados, así como el compromiso, segundo mecanismo de vinculación social de la teoría, condicionan el presente y el futuro del penado, creando y/o consolidando lazos afectivos y sociales que dificultarán una futura reiteración delictiva y favorecerán su reincorporación a la Sociedad. (p. 21)

D'acord amb Moreno i Zambrano (2007), és important destacar el paper i funció de les famílies dels interns, ja que poden esdevenir un factor protector o un factor de risc en l'evolució d'aquests.

Va ser en aquest punt, quan vaig començar a informar-me de l'existència d'algun programa o projecte que seguís les línies de la meva proposta. En veure que la realitat era una absència i manca de programes d'intervenció que introduïssin al grup familiar, vaig decidir finalment encaminar la meva proposta cap a aquests objectius.

Fent referència a Rodrigo i Palacios (1998), definiríem el concepte de família com:

La unión de personas que comparten un proyecto vital de existencia en común que se quiere duradero en el que se generan fuertes sentimientos de pertenencia a dicho grupo, existe un compromiso personal entre sus miembros y se establecen intensas relaciones de intimidad, reciprocidad y dependencia. (p.99).

D'acord amb Valverde (2014), és important incorporar a les famílies en les intervencions terapèutiques des de dues perspectives. Per una banda, com a agents d'intervenció, per formar part del programa i facilitar el procés de recuperació de la persona atesa, en aquest cas l'intern. D'altra banda, com a subjecte d'intervenció, per rebre un suport professional i pal·liar els efectes que ha causat sobre ells l'internament del familiar en el Centre Penitenciari.

Considero que en el món de l'acció social, no només en l'àmbit penitenciari, és molt important les relacions establertes entre les persones ateses i els seus familiars. El fet de poder comptar amb un suport social i que els mateixos familiars també tinguin a l'abast un equip professional al qual demanar ajuda.

Tanmateix, el col·lectiu penitenciari és un context on encara s'hauria de posar més èmfasi en el treball amb els familiars.

En primer lloc, pels familiars, ja que en el moment de l'ingrés, es troben amb un alt nivell d'incertesa, sense informacions clares i amb comunicacions limitades per poder parlar o veure's amb el familiar.

En relació a això, Renart (2011) afegeix que:

Para ayudar a esas personas en las que nadie parece pensar, en las familias de los presos que muchas veces quedan desamparadas y que, de otra forma, también sufren la condena. Esta gente necesita información que nadie les da, y es información tan básica como si pueden llamar por teléfono, que les pueden meter a los presos cuando ingresan en la cárcel, sus derechos, es decir cosas muy básicas pero que para ellos son desconocidas porque es la primera vez que se enfrentan a una situación así. (p.1).

En segon lloc, pel mateix intern, ja que el fet d'estar separat del seu entorn durant un període de temps, fa que normalment es deteriorin les relacions afectives i es produeixi un cert distanciament, cosa que dificulta la futura reinserció i reincorporació d'aquest a la societat.

A més a més, "suelen acceder a la libertad en condiciones tan desfavorables, que se ven abocados con frecuencia a la reincidencia, a la discapacidad o a la exclusión social" (Álvarez i Díez, 2009, p.51). Sobretot en aquells que compleixen llargues condemnes, ja que es troben tant de temps separats del seu entorn social, en el cas de tenir-lo, i de la mateixa societat, que un cop surten, no deixen de trobar-se amb dificultats afegides que els porten en molts casos a la reincidència. És per això, que es destaca la importància de comptar amb un suport extern, sigui de la pròpia família o d'un entorn social proper.

S'ha de destacar que els familiars són el punt mitjà entre l'individu i la societat i d'aquesta manera, s'estaria treballant amb les famílies, fomentant la sensibilització social i contribuint a la futura reinserció social. "(...) tampoco podemos olvidar que las familias no existen al margen de la sociedad que las sustenta" (López i Escudero, 2003, p.158).

Un punt clau a tenir en compte i amb el que es basa el disseny d'aquest projecte, va en relació al que presenten Ruiz i Santibáñez (2014):

És necessari abandonar les idees individualistes i centrar-nos en idees de caràcter comunitari que contemplin no només la persona, sinó també l'entorn en què es reinserirà posteriorment (família, entorn laboral, societat, etc.). La realitat sistèmica i complexa de les problemàtiques socials requereix els diferents focus de saber o agents socioeducatius que conflueixen en el territori (entès des d'una perspectiva relacional i antropològica) en forma de xarxes. (p. 128).

Amb aquest fragment, es vol destacar la importància i necessitat que la societat actuï per acceptar a les persones que s'han trobat privades de llibertat, en la vida comunitària un cop surtin (Redondo, 2013).

1.2.1 Estructura del treball

Pel que fa a l'estructura del present treball, en primer lloc s'ha realitzat un emmarcament conceptual que engloba el marc teòric i jurídic de la temàtica escollida, així com una recollida d'experiències d'èxit tant a escala nacional com internacional, per tal de conèixer com es treballa des d'aquesta mateixa perspectiva a altres ciutats.

En segon lloc, s'ha realitzat un diagnòstic a partir de diferents tècniques i instruments d'investigació, per tal de detectar les necessitats, emmarcar la recerca i establir les prioritats a tractar. En aquest diagnòstic, s'ha realitzat una recollida d'informació a partir d'interns i professionals del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i del Centre Penitenciari Puig de les Basses de Figueres, situat a Girona.

Una vegada s'ha disposat de tota la informació i dades necessàries, s'ha iniciat la formulació del projecte, incorporant les dades i conclusions més significatives extretes a partir del diagnòstic. Afegint també, la definició del projecte, pla al qual pertany, descripció, destinataris, objectius, estratègies per a l'acció, pressupost i fonts de finançament. Després d'això, es realitza la planificació del projecte, afegint i concretant els programes d'acció i les unitats de programació. A continuació, es dissenya el que seria l'aplicació del projecte per tenir pautes de com es portaria a terme.

Per últim, es realitza l'apartat d'avaluació, on es valoraran amb profunditat tots els apartats del projecte fent una avaluació inicial, de procés i final. Es finalitza amb les conclusions extretes després de realitzar el disseny del projecte, per així poder fer una valoració final i detectar punts forts i punts a millorar. També es citaran algunes línies de futur que es podrien

tenir en compte per a propers dissenys de projectes que es realitzin des d'aquesta mateixa perspectiva.

2. EMMARCAMENT CONCEPTUAL

A continuació, en aquest apartat, es desenvolupa l'emmarcament conceptual en relació al tema principal del projecte, amb la finalitat de realitzar una revisió de l'estat de la qüestió sobre el tema: Projecte d'atenció psicosocial per familiars de persones privades de llibertat.

En primer lloc, es centrarà en un marc teòric fent referència a diferents autors que parlen sobre el treball amb famílies i més concretament, quan aquest es desenvolupa en contextos penitenciaris. Es relacionarà el treball amb famílies i l'exclusió social, destacant la importància de fer-ho amb els col·lectius més vulnerables, en aquest cas el col·lectiu penitenciar.

En segon lloc, es desenvoluparà un marc jurídic on s'incorporaran aquelles lleis que fan referència al treball en famílies, així com les comunicacions de les quals pot gaudir la persona privada de llibertat duran la seva estada al Centre Penitenciar i els diferents tipus que existeixen.

Per últim, per fer una mirada enrere i parlar sobre l'estat actual de la qüestió, es presentarà un recull d'experiències nacionals i internacionals d'èxit relacionades amb el treball amb famílies.

2.1. Els Centres Penitenciaris com a espais per la reinserció social

En aquest apartat s'abordarà una presentació dels Centres Penitenciaris com a institució, de la importància dels familiars en el procés penitenciar, de la temàtica de les drogodependències en relació als centres penitenciaris i del paper de la comunitat en la reinserció social de les persones internes.

S'introdueix la temàtica de les drogodependències en l'emmarcament d'aquest projecte perquè com s'ha demostrat amb evidències anteriors, afegint les que s'exposaran més endavant, existeix una clara relació entre aquestes i els Centres Penitenciaris.

2.1.1 El Centre Penitenciari des d'una perspectiva institucional

Els Centres Penitenciaris són institucions dedicades a l'execució de penes privatives de llibertat enfocades a l'objectiu principal de la reeducació i la reinserció social.

És de gran importància que tots els Centres Penitenciaris treballin en aquesta mateixa direcció d'aconseguir els objectius de reeducació i rehabilitació social.

La Llei orgànica 1/1979 del 26 de Setembre General Penitenciària (LOGP) cita el següent:

Las Instituciones penitenciarias reguladas en la presente Ley tienen como fin primordial la reeducación y la reinserción social de los sentenciados a penas y medidas penales privativas de libertad, así como la retención y custodia de detenidos, presos y penados. Igualmente tienen a su cargo una labor asistencial y de ayuda para internos y liberados. (p.1).

Cal destacar la necessitat que funcionament dels Centres Penitenciaris giri entorn d'aquesta perspectiva, per tal d'aconseguir que els interns, un cop acabin la condemna i surtin en llibertat definitiva, es puguin reinserir a la societat amb la facilitat més gran possible.

Per tal d'assolir aquests objectius, existeix un document anomenat "*El model de rehabilitació a les presons catalanes*". Aquest ha estat elaborat en conjunt amb tots els professionals de la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, amb la finalitat de donar a conèixer els punts més importants del model de rehabilitació del sistema penitenciari de Catalunya, així com perquè tots els professionals d'aquest àmbit, realitzin la seva tasca en una mateixa línia.

Fent referència al model de rehabilitació a les presons catalanes (2011):

La rehabilitació en l'àmbit de l'execució penal s'entén des de la multidisciplinarietat, i cada disciplina que intervé en aquesta tasca (criminològica, psicològica, d'educació social, de treball social o formativa) aporta una òptica teòrica pròpia al model integral d'intervenció. Així, cada model d'intervenció derivat de cada disciplina professional té la seva plasmació en els programes que es desenvolupen des de cada àmbit del Programa marc d'organització curricular. (p.17).

Tal com expliquen Redondo, Pérez, Agudo, Roca i Aspiazu (1990), des de l'any 1985 s'han posat en marxa un seguit de programes per part de la Direcció General de Serveis

Penitenciaris i Rehabilitació de la Generalitat de Catalunya, amb la finalitat d'augmentar les possibilitats després de l'internament, d'assolir la reinserció social amb èxit.

L'autor Redondo (2013) argumenta el següent:

Así, uno de los grandes objetivos actuales del tratamiento de la delincuencia es promover la generalización de los logros terapéuticos, obtenidos en la terapia, a los contextos habituales del sujeto y facilitar el mantenimiento de dichas mejoras a lo largo del tiempo. (p. 222).

És a dir, treballar de manera que els resultats obtinguts per l'intern en els tractaments al Centre Penitenciari, siguin extrapolables a l'exterior i es segueixin treballant un cop surti en llibertat amb els seus contextos i entorns habituals.

Per tal d'aconseguir els resultats desitjats en les persones ateses, els programes i intervencions, no han d'atendre només a aquestes, sinó que han d'abastar també de manera igualitària a les famílies. Això és perquè els aprenentatges de les persones estan condicionats per aquest agent. Per tant, és important centrar l'atenció als familiars per aconseguir resultats positius. (Andrés et al, 2011, p.441).

2.1.2 El rol de les famílies en l'àmbit penitenciari per la reinserció social

Aquest interès a incorporar als familiars en els programes de tractament és resultat de "la importancia de la familia en la sociedad española como red básica de apoyo en situaciones de desprotección y su eficacia en términos de contención de conflictos sociales, es un hecho constatado" (Álvarez i Díez, 2009, p.124).

Les eficàcies dels programes i les intervencions, així com els resultats positius, augmenten quan les famílies prenen capacitat per fer-se càrrec i superar les dificultats i problemàtiques amb les quals es troben ells i els seus familiars. (Ramírez, 1992).

"Una concepción amplia del Estado de Bienestar pasa por entender que una buena calidad de las relaciones en ámbitos como el laboral o el familiar son los mejores motores sociales" (López i Escudero, 2003, p.157). És a dir, si es posa èmfasi en treballar amb les famílies, els resultats aconseguits, es veuran reflectits en l'evolució positiva de la persona interna.

Tot i ser evident i estar demostrada aquesta realitat, existeix una manca de programes destinats als familiars dels interns, deixant aquests en un segon pla. Oblidant que, seguint a Moreno i Zambrano (2007), per tal de prevenir la delinqüència, és important mantenir relacions familiars sanes i tenir un suport social adient.

D'acord amb Álvarez i Díez (2009), aquestes relacions familiars sanes, sovint no són fàcils de mantenir, ja que és cert que a l'inici de l'ingrés de l'intern, el seu entorn social i familiar s'implica en grans nivells. Però a mesura que va passant el temps, el fet de no veure's i mantenir menys contacte, fa que a poc a poc vagin perdent aquests vincles i les relacions interpersonals van perdent intensitat, a vegades inclús fins a desaparèixer.

Com es comentava anteriorment, les persones que tenen algun familiar en un Centre Penitenciari, sovint els evadeix un sentiment de culpabilitat, arribant-se a replantejar si han donat la millor educació al familiar, si han actuat malament o si el motiu pel qual la persona hagi ingressat al centre té a veure amb ells.

Tanmateix, senten culpabilitat per no haver donat suport als familiars en moments decisius o problemàtics de les seves vides i per no haver-los prestat l'atenció suficient quan la necessitaven (Bretones, Montenys, Morales, Rendón, Solé, Ubieto, i Vila, 2012). Aquests sentiments els pateixen des del moment de l'ingrés i durant tot el període de l'internament.

Les famílies no s'incorporen a cap programa de tractament. Tot i que, aquesta té un paper fonamental en el tractament i prevenció del consum de drogues, ja que és el context més pròxim de les persones afectades. Per tant, seria un altre punt a tenir en compte a l'hora de dissenyar un projecte d'atenció psicosocial per familiars de persones privades de llibertat.

Al parlar de reinserció social, són molt importants les relacions interpersonals que té l'intern, ja que és el suport primordial amb el qual contarà fora un cop surti en llibertat. Aquests vincles, sovint es trenquen en el moment de l'ingrés, o si més no, disminueixen. Per tal d'aconseguir enfortir, mantenir, recuperar o crear aquests vincles relacionals entre els interns i els familiars, és important poder comptar amb programes de tractament que abordin ambdues parts.

Aquesta situació podria millorar i ser més fàcil tant pels interns com pels familiars, si els familiars també poguessin comptar amb un suport professional especialitzat. També rebre tractament per tal de mantenir les relacions interpersonals amb l'intern i actuar com a agents de canvi en el procés evolutiu d'aquest. Ja que les famílies presenten unes necessitats especials quan per exemple, tenen un progenitor ingressat a un Centre Penitenciari (Ramírez, 1992).

L'any 2000 Hairston va realitzar una recollida dels estudis que tractaven sobre la relació entre els interns i els familiars d'aquests. Va observar que els diferents estudis presentaven la conclusió comuna que les persones que tenien bones relacions i vincles amb els seus familiars, i més encara, si aquestes es mantenien durant el període de la condemna, tenien nivells més alts de reinserció un cop sortien en llibertat.

No es tracta de com a professionals, voler substituir el paper que tenen els familiars dels interns, ni voler realitzar les seves funcions (Bretones et al, 2012), sinó de com a professionals, dotar d'informacions, eines i competències necessàries a les famílies i deixar que elles mateixes les posin en pràctica (López i Escudero, 2003).

A més a més, de realitzar un treball com a professionals per tal que els familiars estableixin una relació sana amb l'intern; de proporcionar un acompanyament als familiars durant el procés penitenciari i de fomentar la participació i responsabilitat d'aquests en l'evolució de l'intern, per tal d'aconseguir la màxima autonomia d'ambdós.

Quan es realitza un ingrés a un Centre Penitenciari, la persona es troba amb un seguit de limitacions a l'hora de relacionar-se amb els seus familiars i entorn més pròxim. Això provoca una disminució dels contactes i relacions interpersonals que mantenien abans de l'ingrés. Afegint també, que quan es tracta de condemnes llargues, aquestes relacions a poc a poc es van perdent, ja que les persones que visiten, sovint es cansen del procés i de la rutina fins al punt a vegades de decidir no comunicar-se més. (Valverde, 2014).

En un estudi sobre els efectes psicosocials de l'ingrés a un Centre Penitenciari, es va concloure en relació al que comentava Valverde (2014), que aquells interns amb llargues condemnes, amb el pas del temps, anaven perdent el contacte i vincles amb els seus familiars. Això passa perquè comencen a sorgir conflictes familiars, l'intern es troba amb limitacions a l'hora de participar en la seva vida familiar, entre d'altres. Fins que arriba el punt de la pèrdua dels vincles i en molts casos comporta també l'aïllament de l'intern (Álvarez i Díez, 2009).

Aquesta situació suposa un afegit de problemes quan la persona aconsegueix permisos penitenciaris o sortir en llibertat, ja que es troba amb un sentiment de pèrdua i amb la incertesa de no saber on ni a qui acudir un cop surti. Per això es destaca durant tot l'emmarcament la importància de treballar amb les famílies dels interns per aconseguir reprendre i mantenir els vincles familiars.

En relació al que comenta Redondo (2013), no és possible incidir de manera terapèutica en una persona en concret, en aquest cas l'intern, sense afectar i produir canvis en l'entorn i sistema familiar.

Existeix una teràpia coneguda com a "*teràpia multisistèmica*" que es basa en la idea de realitzar canvis en les vides de joves delinqüents, però intervenint també amb el seu entorn familiar per tal que els canvis resultin positius. Aquesta teràpia ha demostrat uns resultats notables pel que fa a la disminució del comportament antisocial dels joves, així com amb la implicació i realització de tasques per part de les famílies (Redondo, 2013).

A l'hora d'atendre als familiars, per tal d'aconseguir efectes en el mateix intern, López i Escudero (2003) remarquen el següent:

Se debe atender a la familia como un todo, aunque esto no implique que se tenga que incidir en todos los miembros, sino considerarlos a la hora de producir cambios que terminarán afectando a todo el sistema familiar (efecto bola de nieve) (p.230).

D'acord amb Redondo (2013), en la disminució de les conductes antisocials, les famílies juguen un paper fonamental. Els factors familiars són els que mantenen o eviten els problemes, i per això és important produir canvis en les famílies i aconseguir la seva implicació com a agents d'informació i resolució de les problemàtiques.

Aquí es pot observar la importància d'introduir a les famílies en programes de tractament, ja que aquestes, com es comentava en apartats anteriors, suposen un factor de risc o de protecció per les persones privades de llibertat, en aquest cas, pels seus familiars.

A continuació es mostrarà en forma de taula, els factors de risc i de protecció que protagonitzen els familiars i amics, i que tenen relació amb el comportament antisocial de l'intern.

Taula 1: Factors de risc i de protecció pel comportament antisocial

CONTEXT	FACTORS DE RISC	FACTORS DE PROTECCIÓ
FAMILIAR	<ul style="list-style-type: none"> - Falta de disciplina i autoritat - Manca de relacions harmòniques - Situacions de conflictes - Familiars amb problemes (consum de drogues, trastorns mentals, antecedents delictius). 	<ul style="list-style-type: none"> - Vinculació amb els pares - Sintonia entre els pares - Relacions afectives amb els familiars - Ambient familiar de suport
AMICS	<ul style="list-style-type: none"> - Amics antisocials - Manca d'habilitats socials 	<ul style="list-style-type: none"> - Ambient del cercle d'amistats de suport - Relacions afectives amb els amics

Font: Elaboració pròpia a partir de Redondo, 2013, p. 217

Aquesta taula mostra els factors de risc i protecció que suposen la família i els amics per l'evolució positiva de l'intern. És molt important les interaccions que manté l'intern amb aquests dos contextos, ja que per tal d'incorporar-los en el projecte de tractament, haurien de demostrar ser elements positius i no persones que posin dificultats i impediments en l'evolució de l'intern ni que suposin factors de risc per aquest. Redondo també destaca la importància de les relacions entre la persona i el seu entorn: "(...) la noción de rehabilitación, es un proceso negociado en la interacción entre un individuo y otras personas significativas de su entorno y de la comunidad, de modo que no sólo un individuo debe aparecer como una persona convencional sino que es imprescindible que los otros lo acepten como tal " (Redondo, 2013, p. 220).

Taula 2: Comparació entre els grups dels qui reben visites de familiars i amics i els que no

Variable	Categ.	Reben visites de familiars i amics			Sig.
		No	Sí	Total	
Entrada voluntària	No	N	134	702	Valor de chi-quadrat=4,042, sig.=0,044
		%	65,7%	58,2%	
	Sí	N	70	504	
		%	34,3%	41,8%	
Ingrés previ en presó	No	N	71	449	Valor de chi-quadrat=0,441, sig.=0,506
		%	34,8%	37,2%	
	Sí	N	133	757	
		%	65,2%	62,8%	
Ingrés previs en presó (interval·s)	Cap	N	71	449	Valor de chi-quadrat=17,466, sig.=0,001
		%	34,8%	37,2%	
	1 ingrés	N	36	235	
		%	17,6%	19,5%	
	De 2 a 5	N	51	378	
		%	25,0%	31,3%	
	Més de 5	N	46	144	
		%	22,5%	11,9%	
Tipus excarceració	Llibertat definitiva	N	157	955	Valor de chi-quadrat=0,551, sig.=0,448
		%	77,0%	79,3%	
	Llibertat condicional	N	47	250	
		%	23,0%	20,7%	
Temps que triga a reincidir	0-1 any	N	43	154	Valor de chi-quadrat=9,427, sig.=0,093
		%	65,2%	46,4%	
	1-2 anys	N	10	69	
		%	15,2%	20,8%	
	2-3 anys	N	4	31	
		%	6,1%	9,3%	
	3-4 anys	N	1	28	
		%	1,5%	8,4%	
	4-5 anys	N	5	30	
		%	7,6%	9,0%	
5-6 anys	N	3	20		
	%	4,5%	6,0%		

Font: Les visites familiars a presos com a element reductor de reincidència (Cassà, 2015).

A l'anterior taula, es poden comprovar les diferències considerables que es troben entre els interns que reben visites de familiars i amics i els que no. Sent els primers els que entren més vegades voluntàriament, els que han tingut menys ingressos previs i els que han tardat més a reincidir. Això és gràcies a tenir un suport familiar i social fora que els acompanya durant tot el procés penitenciari.

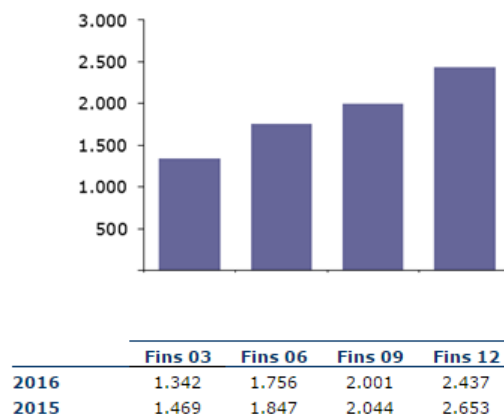
2.1.3. El paper de les drogodependències en l'àmbit penitenciari

Fent referència als vincles familiars i com els afecta la manca d'aquests als interns, s'afegeix una altra temàtica relacionada. No només els afecta de manera psicològica i emocional, sinó que el consum de drogues és una altra conseqüència i està molt present a les vides de la majoria de persones privades de llibertat.

Andrés et al. (2011) van concloure que majoritàriament el consum de drogues s'utilitza per evadir-se de les problemàtiques. Normalment, les persones que consumeixen, els lliga alguna situació traumàtica com una ruptura familiar o sentimental, conductes antisocials o haver tingut algun problema amb la llei.

Aquestes conclusions es podrien extrapolar fàcilment al context d'un Centre Penitenciari. Moltes vegades, el fet de trobar-se sense un suport ni ajuda social quan surten en llibertat, els porta a reincidir o a caure en el consum de drogues per tal d'evadir-se. Així mateix, abans d'ingressar al centre, molts interns ja havien tingut contacte amb les drogues i un cop dins, encara que a menys escala, segueixen consumint.

Gràfic 1: Interns en programes de toxicomanies

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya

A la següent taula es pot observar la gran quantitat d'interns que van participar en programes de toxicomanies dins dels Centres Penitenciaris. Es reafirma la relació entre el consum de drogues i persones privades de llibertat.

Seguint a Redondo (2013), molts actes delictius acaben comportant el consum de drogues. A la vegada, el mateix consum de drogues, pot acabar facilitant comportaments delictius.

A aquesta relació que comenta l'autor, se li afegeix la següent afirmació: “la carencia de relaciones familiares afecta la autoestima de los internos, lo cual fomenta la depresión y la drogadicción”. (CIJUS, 2000, p.62).

Per això és de tanta importància poder comptar amb un suport social quan es viu en una situació de vulnerabilitat, com és la d'entrar en un Centre Penitenciari, ja que pot evitar problemes de salut o caure en la drogadoaddicció com a via per evadir-se.

La població penitenciària, generalment gira entorn d'un perfil marcat de persones d'edat jove, amb condemnes de duració mitjana, la majoria tampoc ha tingut un recorregut estable a l'escola, provenen de barris marginals i viuen amb nivells econòmics baixos.

En un estudi sobre els efectes psicosocials de l'ingrés a un Centre Penitenciari, en relació a l'estat de l'intern i les seves famílies, es va concloure que més d'un 73% de les famílies dels interns amb llargues condemnes¹ i un 60% de les famílies dels interns amb condemnes més curtes², es trobaven per sota dels nivells de pobresa (Álvarez i Díez, 2009).

Respecte a les toxicomanies, un gran nombre d'ells, han tingut i segueixen tenint contacte amb el consum de drogues (Redondo et al, 1990).

El consum o abús de drogues presenta una estreta relació amb els Centres Penitenciaris. Gran part dels delictes de la població reclusa estan relacionats amb vendre o consumir tòxics i a més a més, molts d'ells pateixen problemes associats amb el consum de drogues. (Ministerio de Sanidad y Consumo, 2006). Aquesta afirmació es pot veure reflectida a la següent imatge on es mostra els alts percentatges de persones recluses consumidores.

¹ GLC: Grups de llargues condemnes, sent de dotze anys i tres mesos l'estada mitja.

² GCC: Grups de curtes condemnes, sent de dos anys i dos mesos l'estada mitja.

Taula 3: Proporció de consumidors de drogues psicoactives entre els interns en Centres Penitenciaris i entre la població general espanyola (%).

	Población penitenciaria		Población general 15-64 años (2003)	
	Alguna vez en la vida	Alguna vez últimos 12 meses	Alguna vez en la vida	Alguna vez en últimos 12 meses
Alcohol	88,3	71,5	88,6	76,6
Tranquilizantes	32,7	18,7	—	3,1
Cannabis	64,7	46,6	29,0	11,3
Heroína	41,6	27,1	0,9	0,1
Metadona sin	9,4	4,6		
Otros Opiáceos	14,2	4,8	0,4	0,1
Cocaína	58,9	44,8	5,9	2,7
Anfetaminas	24,4	6,2	3,2	0,8
Éxtasis	24,1	7,6	4,6	1,4
Alucinógenos	26,1	4,5	3,0	0,6

Font: Encuesta Estatal sobre Salud y Drogas entre los Internados en Prisión (ESDIP) 2006.

S'entén per droga, segons l'Organització Mundial de la Salut (1994) :

Término de uso variado. En medicina se refiere a toda sustancia con potencial para prevenir o curar una enfermedad o aumentar la salud física o mental y en farmacología como toda sustancia química que modifica los procesos fisiológicos y bioquímicos de los tejidos o los organismos. (p.33).

Al consumir drogues, sorgeixen els processos de dependència i tolerància. Segons l'Organització Mundial de la Salut (1994), es coneix com dependència:

En sentido general, estado de necesitar o depender de algo o de alguien, ya sea como apoyo, para funcionar o para sobrevivir. Aplicado al alcohol y otras drogas, el término implica una necesidad de consumir dosis repetidas de la droga para encontrarse bien o para no sentirse mal. (p. 29).

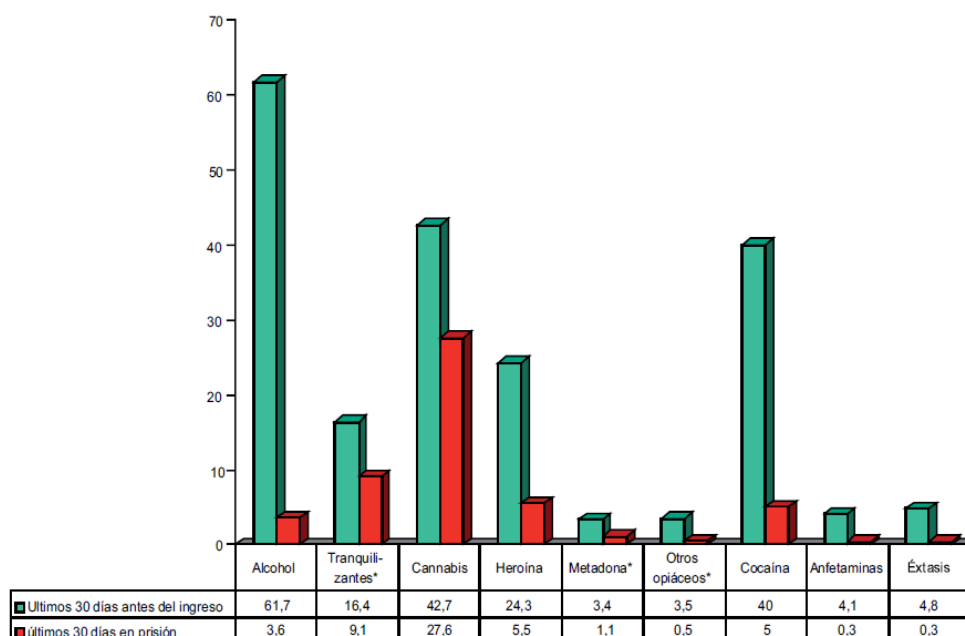
Seguint a l'Organització Mundial de la Salut (1994), es coneix com tolerància:

Disminución de la respuesta a una dosis concreta de una droga o un medicamento que se produce con el uso continuado. Se necesitan dosis más altas de alcohol o de otras sustancias para conseguir los efectos que se obtenían al principio con dosis más bajas. Los factores fisiológicos y psicosociales pueden contribuir al desarrollo de tolerancia, que puede ser física, psicológica o conductual. (p. 61).

“El consum de drogues està estretament relacionat amb el món penitenciari” (Ruiz i Santibáñez, 2014, p. 117). La societat avui en dia es troba submergida en una realitat existent com és la relació entre el món penitenciari i les drogues. La drogodependència és un factor inestable i desestabilitzador per les conseqüències que comporta físicament, psicològicament i socialment.

A continuació s'exposa una taula extreta de la Delegació del Govern pel Pla Nacional sobre Drogues, que reflecteix els resultats de les prevalències de consum de substàncies psicoactives que han consumit els interns algun cop a la seva vida.

Gràfic 2: Proporció d'interns en Centres Penitenciaris que han consumit drogues psicoactives abans de l'ingrés i dins de la presó (%). Espanya, 2006.

Font: Encuesta Estatal sobre Salud y Drogas entre los Internados en Prisión (ESDIP) 2006.

Com es pot observar, els percentatges són nivells molt alts, tot i que és cert que un cop ingressen, el consum disminueix considerablement, tot i així s'ha de seguir treballant en aquesta línia per tal que el consum de drogues no sigui una dificultat afegida en les relacions interpersonals familiars ni per la futura reinserció social.

També s'ha de tenir en compte el que comenten Ruiz i Santibáñez (2014):

(...) l'existència de moltes persones dependents de la droga entre aquelles que tenen contacte amb l'entorn judicial i/o penitenciari al llarg de la seva vida. Algunes persones

cometen delictes sota els efectes de les drogues, unes altres, en canvi, cometes els delictes per obtenir les substàncies o els diners necessaris per adquirir-les.(p. 118).

Per tant, davant la realitat de la qual es parlava anteriorment, un gran nombre de persones privades de llibertat presenta una relació amb la problemàtica de les toxicomanies. És cert que als Centres Penitenciaris de Catalunya existeixen programes dins mateix, amb l'objectiu del tractament amb el consum de drogues i també existeix la intervenció comunitària i el treball en xarxa en relació a aquesta problemàtica.

Un exemple d'iniciativa que es va dur a terme per abordar la problemàtica del consum de toxicomanies als Centres Penitenciaris, va ser l'any 2005, quan es va posar en marxa el Centre d'Atenció i Seguiment de Toxicomanies (CAS) del Centre Penitenciari de Brians, el qual va atendre en un any a 1.300 interns.

Segons una nota de premsa publicada per la Generalitat de Catalunya, "a les presons catalanes es calcula que el volum de població interna amb problemes de toxicomanies està entre el 50 i el 70%" (Generalitat de Catalunya, 2006, p.1). Un cop més es demostra el gran nombre d'interns que presenten alguna relació amb el consum de drogues.

Parlant ara del disseny del projecte, s'ha de considerar que "el objetivo del sistema penitenciario es facilitar la rehabilitación de los delincuentes y su integración en la comunidad como ciudadanos respetuosos de la ley mediante la oferta de programas en las prisiones y en la comunidad" (Redondo, 2013, p.90).

Un programa d'intervenció familiar, concretament, es coneix per ser "una propuesta de sistematización de actuaciones sobre la familia, a través de las relaciones y de los marcos desde los que se interpretan dichas relaciones" (López i Escudero, 2003, p.226).

D'acord amb Moreno i Zambrano (2007), referint-se a Colòmbia, tot i que es podria extrapolar a altres països i a Catalunya, comenten que els programes dels Centres Penitenciaris majoritàriament estan enfocats i dirigits específicament als interns, sense tenir en compte als familiars o entorn social més proper d'aquests. Aquesta és una dificultat afegida que impedeix treballar en relació als vincles familiars, que com es comentava anteriorment, són clau per la futura reinserció social.

Moreno i Zambrano, van proposar el següent (2007):

Los funcionarios del sistema penitenciario y judicial deberían implementar algún tipo de capacitación para sus funcionarios respecto al papel de las familias de internos/as, y programas adecuados de tratamiento para los internos/as, pero antes deben comprender que las relaciones entre el individuo detenido y su familia son

fundamentales para el bienestar de ambas partes y que de dichas relaciones depende la continuidad de la familia después de la liberación, además de gran parte del éxito de los programas de tratamiento. La familia debe dejar de verse como un problema u obstáculo en las actividades diarias del centro penitenciario. (p.5).

D'aquesta manera, s'entendria el paper fonamental que té la família un cop l'intern surt del Centre Penitenciari, ja que aquests fan de pont entre la persona i la societat.

Recuperant l'objectiu dels Centres Penitenciaris del que es parlava anteriorment, és cert la finalitat de la rehabilitació i reinserció social, però actualment existeix una dificultat afegida. Aquesta és la poca sensibilització de la societat, cosa que dificulta la futura reinserció de les persones internes.

Les persones que ingressen a un Centre Penitenciari, són normalment un perfil de persones en situació d'exclusió social, sense un lloc laboral estable, sense recursos, sense suport i sense ajudes. Aquesta situació comporta que el fet d'ingressar, és un factor que s'afegeix i dificultarà més encara la seva integració social, ja que a part de viure en el llindar de la pobresa i els estigmes i etiquetes que això suposa, són més encara els estigmes que acompanyen a la presó. (Ministerio de Sanidad y Consumo, 2006).

2.1.4. El paper de la comunitat en el procés de reinserció social

És important conscienciar-se que "(...) la reintegración social de los delincuentes podría también facilitarse a través de la <<creencia>> social en ellos como personas no delincuentes" (Redondo, 2013, p.219).

A continuació, s'identifiquen a la taula els factors de risc i de protecció pel comportament antisocial en relació als veïns i a la comunitat.

Taula 3: Factors de risc i de protecció pel comportament antisocial.

CONTEXT	FACTORS DE RISC	FACTORS DE PROTECCIÓ
VEÏNS I COMUNITAT	<ul style="list-style-type: none"> - Mobilitat i canvis freqüents de barri o ciutat. - Baix suport comunitari - Subcultura delictiva 	<ul style="list-style-type: none"> - Participació en activitats comunitàries. - Rets de suport estables.

Font: Elaboració pròpia a partir de Redondo, 2013, p. 217

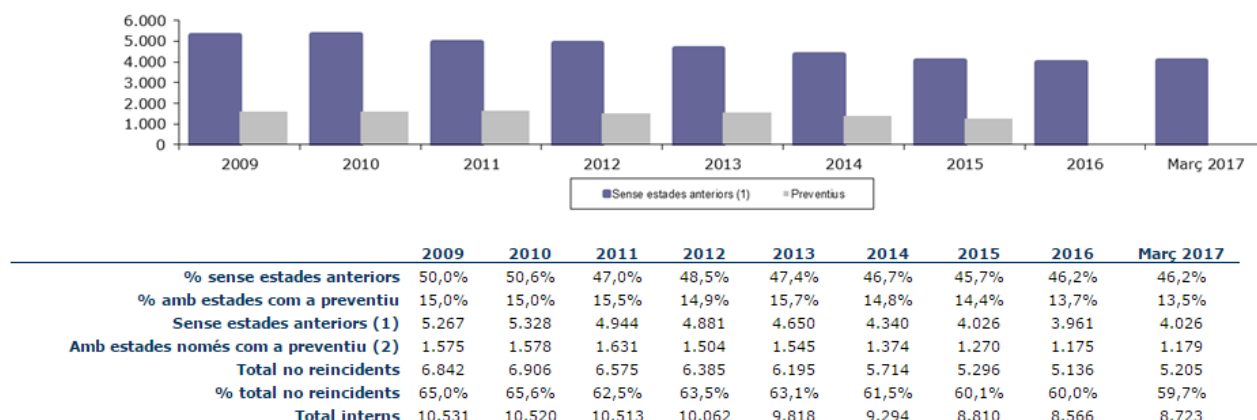
Quan una persona surt d'un Centre Penitenciari, sovint es crea una alarma pública i el gran problema és que fins que no demostrin d'alguna manera el contrari, se'ls tracta com a persones en risc de tornar a cometre el delicte i això és una dificultat afegida amb la qual es troben.

"(...) un hecho delictivo aislado puede ser suficiente para estigmatizar indefinidamente a una persona como delincuente. Contrariamente, un centenar de actos no delictivos pueden ser insuficientes para que alguien sea reconocido como no delincuente" (Redondo, 2013, p. 219). Aquesta situació és la que es troben les persones que han estat condemnades un cop surten en llibertat. Per un delicte, independentment del tipus que sigui, pel fet d'haver ingressat a un Centre Penitenciari, ja se'ls adjudica una etiqueta que amb una mica de sort l'aconseguiran reduir al llarg dels anys.

És aquí on apareix el problema. Si la societat que és on a partir d'ara han de viure i integrar-se les persones, no ofereix segones oportunitats, no dóna vots de confiança ni s'esforça a treure etiquetes a les persones fa que aquestes es trobin apartades, rebutjades i sense cap suport que els faciliti la integració, cosa que els porta sovint a la reincidència.

Contra més suport social i comunitari tinguin les persones privades de llibertat un cop surtint del Centre Penitenciari, més baixos són els nivells de reincidència.

Gràfic 3: Reincidència. Interns sense condemnes prèvies.

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya

Respecte a la reincidència, es pot comprovar com el nombre de persones que no reincideixen, tot i ser elevat, va disminuint al llarg dels anys. Causes de la reincidència, com s'ha anat comentant anteriorment són la falta de recursos un cop l'intern surt en llibertat, i la família juga

un paper molt important en aquest punt, de la mateixa manera que ajuda a seguir augmentant el nombre d'interns no reincidents.

Respecte del suport o rebuig social, d'acord amb Garcia-Borés (2006), és molt important la manera de respondre de l'entorn de l'intern davant de l'empresonament, tant pel mateix intern, com pels familiars. Els efectes que els provoqui l'ingrés, no seran els mateixos si l'intern compta amb un suport familiar i social durant el procés, o si pel contrari, els familiars decideixen desentendre's i rebutjar-lo.

Per tal d'evitar-ho, l'actuació ideal per part dels entorns i comunitats seria reconèixer els esforços i canvis de la persona a partir de reforços positius i d'aquesta manera, que la comunitat actuï prevenint recaigudes i iniciant un procés de desetiquetatge.

És cert que per aconseguir la reinserció i rehabilitació social, s'han de dissenyar i implementar programes de tractament destinats a aquesta finalitat i dirigits als mateixos interns. Però en l'etapa final de la reinserció social, juga un paper fonamental la comunitat, els familiars i l'entorn de la persona. En la mesura que aquests, han de treballar per acabar amb els etiquetatges, confiar en el treball que han fet els professionals i experts i donar la mà a aquestes persones per introduir-los de nou a la societat i aconseguir la reinserció social.

Recordant que: "Se ha puesto de relieve que uno de los mejores modos de prevención del delito consiste en el desarrollo de programas familiares" (Redondo, 2013, p.222).

Finalment en clau de resum es presentarà una taula recollint els aspectes més destacables de l'emmarcament conceptual en relació als Centres Penitenciaris com a espais per la reinserció social

Taula 4: Idees clau

TEMES	IDEES CLAU
Centre Penitenciari	<ul style="list-style-type: none">➤ Ha d'incorporar projectes amb la finalitat de reeducació i rehabilitació social.➤ Manca de projectes en l'àmbit penitenciarí destinats a familiars.➤ Manca d'estudis sobre el tractament familiar en l'àmbit penitenciarí.
Famílies	<ul style="list-style-type: none">➤ Gran patiment dels efectes de l'ingrés d'un familiar a un Centre Penitenciarí.➤ No tenen informació del procés penitenciarí.

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Manca de tractament i suport professional destinat a ells. ➤ Juguen un paper clau en l'evolució positiva de l'intern i en la futura reinserció social. ➤ Són el pont entre el familiar intern i la societat.
Drogodependències	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Relació existent entre el Centre Penitenciari i les drogodependències. ➤ El consum de drogues sovint s'utilitza per evadir-se dels problemes. ➤ Els familiars poden ajudar a reduir i prevenir el consum de drogues.
Comunitat	<ul style="list-style-type: none"> ➤ La comunitat és clau per a la futura reinserció social de les persones internes. ➤ S'ha de sensibilitzar a la comunitat respecte als Centres Penitenciaris. ➤ S'han de crear projectes en l'àmbit penitenciari que incorporin el paper de la comunitat.

Font: Elaboració pròpia

2.2 Marc jurídic

En aquest apartat, es parlarà des d'una perspectiva jurídica i legal. S'explicaran les normes i lleis que regulen les relacions de les persones internes amb els seus familiars i persones més pròximes, des del moment de l'ingrés, fins que surten en llibertat.

Principalment, encara que hi ha més textos legals, es centrarà en la Llei Orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària (en endavant LOGP) i el Reial Decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament Penitenciari (en endavant RP) i la Instrucció 02/2015 d'11 de juny, reguladora de les comunicacions íntimes de les persones internes en Centres Penitenciaris de Catalunya (en endavant Instrucció 02/2015).

La LOGP és una norma que estableix les directrius del sistema penitenciari basat a entendre la condemna com una mesura de prevenció especial amb la finalitat d'aconseguir la reeducació i reinserció social de les persones internes.

El RP recull i desenvolupa els principis de la Llei Orgànica en relació al que s'estableix al Codi Penal.

La Instrucció 02/2015, que regula les comunicacions íntimes de les persones que es troben internes en un Centre Penitenciari.

S'ha de tenir en compte que el fet d'estar en un Centre Penitenciari, pels interns, comporta estar aïllat tant de la societat en general, com dels seus entorns més pròxims. El fet de continuar amb aquests vincles, de realitzar trobades o poder comunicar-se, ja no depèn d'ells, sinó de la institució. És aquesta qui gestiona les comunicacions amb el món exterior i determina quan, com i amb qui es realitzaran. Fet que comporta unes conseqüències tant en el període d'internament, com en la futura llibertat. (Valverde, 2014).

Valverde (2014) citava el següent:

Los encuentros con las personas del exterior, además de ser filtradas por la institución, se van a ver anormalizados; por una parte, se suele acuñar el concepto de "comunicación", el preso no va a ver a su madre, sino a comunicar con ella; por otra parte, esos encuentros se van a producir en locutorios que distorsionan gravemente el encuentro. (...) Además, los encuentros íntimos, como ya he analizado, se producen en espacios que no invitan precisamente a la intimidad, al igual que los encuentros familiares. (p. 321).

Aquí es poden veure reflectides les dificultats existents a l'hora de tenir contacte amb l'exterior, i com aquest contacte es troba amb diverses limitacions per part de les institucions. Això comporta que encara que es vulgui, les relacions interpersonals no evolucionen de la mateixa manera que ho farien a l'exterior.

"El recluso no va a "ver" a su madre, o a su esposa, sino a "comunicar" con ella. Este es el término que emplea nuestro ordenamiento para aludir a las visitas de un familiar o allegado a un interno" (Martín i Cabrera, 1998, p. 140). Inclús canvia el llenguatge utilitzat per referir-se a les visites, cosa que l'intern interioritza i afecta de manera directe o indirecte a les relacions interpersonals.

La regulació de les comunicacions i visites als Centres Penitenciaris, està plasmada en els següents textos legals: La LOGP, el RP i la Instrucció 02/2015.

En referència a la LOGP, reconeix l'opció que els interns realitzin comunicacions i visites amb l'exterior. És concretament al Capítol VIII, als articles del 51 al 53, els que recullen aquestes directrius.

L'article 51, amb els cinc paràgrafs corresponents, exposen el dret que els interns es poden comunicar tan de manera oral com escrita amb els familiars i amics, les comunicacions amb els advocats o altres professionals, també s'explica la possibilitat de comunicar-se telefònicament amb les garanties que s'especifiquin en el Reglament i per últim cita la possibilitat de la suspensió o intervenció de les comunicacions orals i escrites.

L'article 52, amb els tres paràgrafs corresponents, està relacionat amb la informació de l'exterior que pot rebre l'intern en unes ocasions específiques. En el cas de defunció, malaltia o accident greu de l'intern, s'haurà de comunicar la situació als familiars corresponents; de la mateixa manera que s'informarà a l'intern, si alguna d'aquestes tres situacions li passen a algun familiar seu. A més a més, en el moment de detenció de l'intern o trasllat a un altre centre, aquest pot comunicar-ho als seus familiars o advocat.

L'article 53, per últim, fa referència als locals on es duran a terme les visites i recull al segon paràgraf de l'article 51 de la LOGP per concretar les condicions, requisits i periodicitat de les visites.

A continuació es posarà èmfasi en el RP i la Instrucció 02/2015, fent referència a les comunicacions de les quals pot gaudir la persona privada de llibertat.

L'article 41.1 del RP determina que "los internos tienen derecho a comunicar periódicamente, de forma oral y escrita, en su propia lengua, con sus familiares, amigos y representantes acreditados de organismos e instituciones de cooperación penitenciaria, salvo en los casos de incomunicación judicial" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p.23). (Afegint també en l'article 41.2 que "con arreglo a lo dispuesto en el artículo 51 de la Ley Orgánica General Penitenciaria, estas comunicaciones se celebraran de manera que se respete al máximo la intimidad y no tendrán más restricciones, en cuanto a las personas y al modo, que las impuestas por razones de seguridad, de interés del tratamiento y del buen orden del establecimiento" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p.23).

A més a més, en el moment de l'ingrés o trasllat a un altre centre, l'article 41.3 apunta el següent: "Todo interno tiene derecho a comunicar inmediatamente a su familia y abogado su

ingreso en un centro penitenciario, así como su traslado a otro establecimiento en el momento del ingreso". Això mateix queda recollit en tercer paràgraf de l'article 52 de la LOGP.

Existeixen quatre tipus de comunicacions dirigides a les famílies i persones més pròximes, i dos tipus de comunicacions dirigides a advocats, procuradors, professionals i autoritats.

L'article 42 del RP recull les normes que ajusten les *comunicacions orals*. Cal destacar que aquestes són les que es realitzen en locutoris, a través de miralls. En el primer apartat, afirma que els interns gaudiran com a mínim de dues comunicacions setmanals, normalment durant els caps de setmana. En el segon apartat, comenta que aquestes comunicacions tindran una durada de vint minuts com a mínim, afegint que un mateix intern no es podrà comunicar amb més de quatre persones alhora. En el tercer apartat, recalca que el temps de les dues visites setmanals es podrà ajuntar en una sola visita, sempre que les circumstàncies del centre ho permetin. En el quart apartat, es centra en les dificultats d'aquells familiars a l'hora de realitzar els desplaçaments, i com això es tindrà en compte en l'organització de les visites. En l'últim apartat, s'explica els requisits que ha de complir una persona per poder comunicar amb un intern. En el cas de ser familiar, ho hauran d'acreditar, i en cas contrari, serà el Director del centre el que doni l'autorització per donar llum verda a poder comunicar.

En relació a les comunicacions orals, els articles 43 i 44 del RP, recullen els motius i casos que s'han de donar perquè aquestes es restringeixin, s'intervinguin o directament es suspenguin.

L'article 45 recull les directrius que regulen les *comunicacions intimes, familiars i de convivència*. Aquestes, són de caràcter especial, en el sentit que no es realitzen de manera tan freda com les orals, sinó que tenen l'oportunitat de tenir un contacte més directe amb els familiars i persones pròximes, cosa que facilita el manteniment de les relacions interpersonals. Aquest tipus de comunicacions, es realitzen per peticions de part del mateix intern o de terceres persones i les podran gaudir, com s'especifica en el primer apartat, "Todos los establecimientos penitenciarios dispondrán de locales especialmente adecuados para las visitas familiares o de allegados de aquellos internos que no disfruten de permisos ordinarios de salida" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p.24). Això mateix queda reconegut en l'article 53 de la LOGP.

En aquest cas, a diferència de les comunicacions orals i seguint el segon apartat, seran els Consells de Direcció els que marcaran els horaris d'aquestes visites. Afegint el quart, cinquè i sisè apartat, que manifesten la necessitat d'una sol·licitud prèvia de l'intern/interessat per tal de poder-les dur a terme. A més a més, aquestes es realitzaran mínim una vegada al mes sense superar les tres hores de duració ni ser inferiors a una hora, a no ser que per ordres o

raons de seguretat del centre ho impedeixin. La durada d'aquestes comunicacions, també queda recollida en l'apartat a) del segon punt de regles generals de la Instrucció 02/2015.

Aquestes comunicacions podran ser amb els familiars i persones properes o visites de convivència amb la seva parella o persona amb qui estableix relacions d'afecte i amb els fills sempre que siguin menors de deu anys. Aquestes últimes es realitzaran en locals o recintes adequats i la seva duració podrà augmentar fins a un màxim de 6 hores.

El desenvolupament de les comunicacions íntimes familiars i de convivència, seguiran l'apartat set del mateix article del Reglament Penitenciari (1996) manifestant el següent:

En las comunicaciones previstas en los apartados anteriores se respetará al máximo la intimidad de los comunicantes. Los cacheos con desnudo integral de los visitantes únicamente podrán llevarse a cabo por las razones y en la forma establecidas en el artículo 68 debidamente motivadas. En caso de que el visitante se niegue a realizar el cacheo, la comunicación no se llevará a cabo, sin perjuicio de las medidas que pudieran adoptarse por si los hechos pudieran ser constitutivos de delito. (p.25).

L'apartat f) del punt II de regles generals de la Instrucció 02/2015, afegeix el següent: "No s'autoritza comunicacions íntimes ni canvis de parella a aquelles persones internes respecte de les quals s'hagi adoptat -i resti vigent- algun tipus d'acord i/o resolució que limiti aquestes comunicacions" (Secretaria General d'Institucions Penitenciàries, 2015, p. 3).

A la Instrucció 02/2015, en el punt VI titulat "Altres qüestions relatives a les comunicacions íntimes", es determinen les directrius a seguir en el cas que un intern desitgi realitzar un canvi de parella amb la persona que comunica íntimament on serà necessari que ho comuniqui i aconseguir l'autorització del Director del centre i haurà de mantenir un mínim de sis comunicacions orals efectives en locutoris durant dos mesos abans de gaudir de les comunicacions íntimes.

Tanmateix, en aquest mateix punt, en el següent apartat de "Parelles entre centres o mòduls" s'especifiquen les directrius a seguir en el cas de parelles que es troben ambdues ingressades a un Centre Penitenciari. Aquestes, hi han de sol·licitar la comunicació i no poden estar gaudint de permisos en el moment de la sol·licitud. Pel que fa a la durada, si estan en el mateix centre, serà el Director d'aquest qui la determini; en canvi, si estan en diferents centres, la durada serà d'una hora i trenta minuts.

Per últim, la Instrucció 02/2015, afegeix als annexos l'autorització que han de signar els pares, tutors o representats legals d'un menor d'edat en el cas que vulgui mantenir comunicació

íntima amb un intern i el document de declaració responsable en matèria de comunicacions íntimes que han de signar tant els interns, com les persones que comuniquen.

Pel que fa a les *comunicacions escrites*, les directrius que regeixen les correspondències dels interns estan recollides a l'article 46 del RP. En referència a la quantitat, l'apartat 1 determina que "No se establecerán limitaciones en cuanto al número de cartas o telegramas que puedan recibir y remitir los internos, salvo cuando hayan de ser intervenidas por las mismas razones que las comunicaciones orales. En este caso, el número de las que puedan escribir semanalmente será el indicado en la norma 1ª del artículo 42" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p.25).

Aquest aspecte de no posar limitacions de número és molt positiu, ja que ajuda a no perdre el vincle amb els seus familiars ni entorns més pròxims. A més a més, encara que gaudeixin de visites, en alguns casos els familiars es troben amb dificultats per desplaçar-se al Centre Penitenciari o inclús els familiars dels estrangers tenen encara més dificultats. Per tant el fet de poder comunicar-se per escrit facilita tenir contacte amb l'exterior.

Els següents apartats de l'article, determinen que la correspondència es registrarà en el llibre corresponent i sota alguna sospita o dubte, es retornarà aquesta al remitent. L'entrega la farà el funcionari encarregat i prèviament realitzarà una obertura per comprovar davant de l'intern que no es troben objectes prohibits. També pot ser el mateix director qui determini una intervenció davant d'alguna comunicació escrita, fet que s'haurà de comunicar a l'intern, autoritat judicial i Jutge de vigilància.

Parlant ara dels advocats o procuradors, les correspondències enviades per ells no podran ser intervingudes sense una ordre judicial, cosa que queda recollida a l'apartat 6 de l'article.

Pel que fa a la correspondència entre interns de diferents Centres Penitenciaris, és l'apartat set de l'article 46 del RP (1996) el que comunica el següent:

La correspondencia entre los internos de distintos centros penitenciarios podrá ser intervenida mediante resolución motivada del Director y se cursará a través de la Dirección del establecimiento de origen. Efectuada dicha intervención se notificará al interno y se pondrá en conocimiento del Juez de Vigilancia. Estas intervenciones se limitarán exclusivamente a la correspondencia entre internos sin que afecte al resto de las comunicaciones escritas. (p.25).

En referència ara a les *comunicacions telefòniques*, les normes que les regeixen queden recollides a l'article 47 del RP. El primer apartat explica en quins casos es podrà donar autorització a l'intern perquè realitzi una comunicació telefònica:

a) "Cuando los familiares residan en localidades alejadas o no puedan desplazarse para visitar al interno" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p.26).

b) "Cuando el interno haya de comunicar algún asunto importante a sus familiares, al Abogado defensor o a otras personas" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p.26).

Si un intern vol fer una sol·licitud de comunicació telefònica, hi haurà de sol·licitar al Director del centre. Aquest, tenint en compte si es compleixen els requisits, autoritzarà la sol·licitud i especificarà l'horari en què es durà a terme.

Els interns poden gaudir d'aquestes un màxim de cinc vegades per setmana, amb una duració màxima de cinc minuts cada una i davant de la presència d'un funcionari. L'import d'aquesta, l'abonarà l'intern, a no ser que sigui una comunicació prevista a l'article 41.3 del RP.

Les comunicacions només es poden realitzar des del centre a l'exterior, tot i que en casos excepcionals, serà el Director del centre el que decidirà si es poden efectuar trucades excepcionals de l'exterior cap a algun intern concret. Així com, aquelles que es realitzin entre interns de diferents Centres Penitenciaris, podran ser intervingudes per la resolució del Director tenint en compte l'apartat set de l'article 46.

El quart paràgraf de l'article 51 de la LOGP (1979) , en relació a les comunicacions telefòniques, determina que: "Las comunicaciones previstas en este artículo podrán efectuarse telefónicamente en los casos y con las garantías que se determinen en el Reglamento" (p.14).

Els quatre tipus de comunicacions citats anteriorment són les de més importància pel que fa a la futura reeducació i reinserció de les persones ateses, ja que afecten de manera directa al seu entorn més pròxim i seran determinants quan surti en llibertat per assolir la finalitat de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola. ³

Tot i així, els altres dos tipus que es donaran a conèixer a continuació, no afecten directament al seu entorn més proper, però si són d'importància, ja que es tracta de comunicacions amb persones que treballen i vetllen per aconseguir el seu màxim benestar en el Centre Penitenciari i facilitar la reinserció social un cop compleixi la condemna.

La primera es tracta de les *comunicacions amb advocats i procuradors*, recollides a l'article 48 del RP.

³ Article citat anteriorment en l'apartat d'introducció i justificació.

Aquest article comunica que la persona ha d'estar acreditada i presentar un volant del respectiu col·legi. Aquestes comunicacions també es registren al llibre corresponent per ordre cronològic, però com a diferència, no hi ha unes pautes marcades, sinó que la causa, i el temps de la visita, independentment de la durada, s'apunten en aquest. A més a més, el control que pot exercir el funcionari només pot ser visual. Aquestes comunicacions no podran ser anul·lades ni intervingudes per decisió administrativa, només per autoritat judicial.

Aquest tipus de comunicacions, es recullen al segon paràgraf de l'article 51 de la LOGP (1979), manifestant que:

Las comunicaciones de los internos con el Abogado defensor o con el Abogado expresamente llamado en relación con asuntos penales y con los Procuradores que lo representen, se celebrarán en departamentos apropiados y no podrán ser suspendidas o intervenidas salvo por orden de la autoridad judicial y en los supuestos de terrorismo. (p. 14).

La segona es tracta de *comunicacions amb autoritats i professionals* recollides a l'article 49 del RP.

En la comunicació de les autoritats judicials o membres del Ministeri Fiscal, són ells mateixos qui determinen l'hora i el local més adient. Les comunicacions tant orals com escrits dels interns amb autoritats i professionals no es podran suspendre ni intervenir ni restringir de manera administrativa. Pel que fa als estrangers, també poden gaudir d'aquesta comunicació amb l'autorització del Director del centre.

Aquest tipus de comunicacions, es recullen en el tercer paràgraf de l'article 51 de la LOGP (1979), que reconeix el següent:

En los mismos departamentos podrán ser autorizados los internos a comunicar con profesionales acreditados en lo relacionado con su actividad, con los asistentes sociales y con sacerdotes o ministros de su religión, cuya presencia haya sido reclamada previamente. Estas comunicaciones podrán ser intervenidas en la forma que se establezca reglamentariamente. (p.14).

Un altre aspecte de marc jurídic a considerar, ja que té relació amb la temàtica d'aquest projecte és el que recull l'article 84 sobre les modalitats de vida en règim obert.⁴

Es centrarà l'atenció concretament en l'apartat tres de l'article 84 del RP (1996), que determina el següent:

Se establecerán modalidades de vida específicas para atender y ayudar a aquellos internos que en el momento de acceder al tercer grado no dispongan de recursos suficientes para desarrollar una actividad estable en el exterior o tengan carencias importantes en el apoyo familiar o social que dificulten su integración. (p.37)

En aquest punt es pot veure la importància del suport familiar i social pels interns i de tenir un punt i lloc a on aferrar-se quan gaudeixi de permisos o d'un tercer grau. Ja que el fet de tenir-ho facilita molt realitzar correctament els permisos i complir amb les directrius que els marquen, així com tenir un suport que faciliti la reinserció social un cop surti en llibertat.

El mateix problema existeix quan es parla de les sortides de caps de setmana, les quals estan recollides i citades en l'article 87 del RP o amb els permisos ordinaris citats a l'article 154. Si un intern té l'oportunitat de gaudir d'una sortida o permís com aquest, de poc serveix si no té un lloc on anar i persones que l'esperin. Per això es recalca tant la importància de treballar per no perdre ni trencar els vincles entre els interns i els familiars, ja que són un punt clau per l'evolució positiva de les persones privades de llibertat. Les directrius dels permisos de sortida també queden registrats al Capítol VI de la LOGP amb els articles 47 i 48.

Per últim, com article a destacar del RP, l'article 192 sobre la llibertat condicional manifesta que "Los penados clasificados en tercer grado que reúnan los demás requisitos establecidos al efecto en el Código Penal cumplirán el resto de su condena en situación de libertad condicional, conforme a lo dispuesto en dicho Código" (Ministerio de Justicia e Interior, 1996, p. 68).

Quan una persona ingressa en un Centre Penitenciari, són moltes les conseqüències negatives que se'n deriven. Sentiment de pèrdua, fracàs, baixa autoestima, pèrdua de motivacions i aspiracions, entre d'altres. Aquests sentiments i sensacions, incrementen quan la persona no té comunicacions amb els seus familiars o entorn més proper (Fernández,

⁴ Règim obert: El Ministeri d'Interior (2012) el descriu com "El régimen abierto se aplica a las personas penadas, clasificadas en tercer grado, que puedan continuar su tratamiento en régimen de semilibertad".

2015). D'aquesta manera, la seva realitat passa a ser només la del Centre Penitenciari, quedant apartat de la societat i de les relacions socials.

2.3 EXPERIÈNCIES NACIONALS I INTERNACIONALS D'ÈXIT

A continuació es mostrarà un recull d'experiències nacionals i internacionals d'èxit que s'han realitzat o encara estan en curs sobre projectes destinats als familiars de les persones ateses. No s'ha centrat l'atenció específicament al treball amb famílies en Centres Penitenciaris, sinó que s'ha realitzat des d'una perspectiva més àmplia, tenint en compte el treball amb famílies en general, els diferents àmbits d'actuació sense ser només el col·lectiu penitenciari. Això s'ha desenvolupat d'aquesta manera per tenir més coneixement sobre la idea general en la qual gira el projecte i així conèixer altres funcionaments i experiències per poder-lo desenvolupar aconseguint els objectius plantejats.

Per tant es centrarà l'atenció en les experiències sobre Centres Penitenciaris, però s'incorporaran alguns sobre drogodependències i exclusió social, ja que poden aportar idees per la realització del projecte des d'aquests altres àmbits que col·lateralment també es tracten en aquest.

Seguint a Bretones et al (2012):

Los programas de formación de familias, que incluyen un conjunto de actividades voluntarias de aprendizaje por parte de padres y madres y tienen por objetivo mejorar las prácticas educativas ya existentes (Vila, 2008). Se dirigen a todas las familias, sin excepción, cubren todos los ámbitos de las prácticas educativas y responden a un diseño de acción colectiva. (p. 66).

“El origen de estos programas, desarrollados en Estados Unidos en los años setenta, está vinculado a la pedagogía compensatoria que ponía el énfasis en aquellas situaciones más desfavorecidas que suponían un grave hándicap para su integración social y escolar.” (Bretones et al, 20120, p. 66).

Les següents taules⁵ mostren un recull d'experiències sobre el treball familiar que mantenen una relació directa o indirecte amb el món penitenciari, tant d'adults com de joves.

⁵ Totes les taules d'aquest apartat han estat d'elaboració pròpia a partir de la informació extreta de les pàgines web.

Taula 5: Associació familiar i presos

AFIP: ASSOCIACIÓ FAMILIARS I PRESOS	
LLOC:	València
DESTINATARIS:	Familiars de persones internes del Centre Penitenciari Picassent.
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ajudar als familiars de persones internes.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Servei d'orientació jurídica. • Atenció psicològica a famílies de persones que ingressaran al Centre Penitenciari. • Atenció social: entrevistes, informació, orientació i assessorament. • Grups d'autoajuda per les famílies. • Tallers dirigits a familiars per preparar-los per l'ingrés o llibertat de l'intern.

Aquesta iniciativa, la duen a terme tres persones que formen l'Associació Familiars i Presos, una ONG que es dedica a donar suport i assessorar els familiars de les persones internes del Centre Penitenciari de Picassent. Donant un cop d'ull a les funcions, es podria dir que és el que més s'apropa al que s'intenta dissenyar i desenvolupar amb el projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat. Tot i així, està només a un Centre Penitenciari en concret, cosa que els familiars que no pertanyen a aquest centre, es queden sense l'oportunitat de rebre suport per part d'aquest servei.

Taula 6: Programa de famílies

PROGRAMA DE FAMÍLIES (ASSOCIACIÓ ZUBIA)	
LLOC:	Bilbao
DESTINATARIS:	Familiars de persones amb problemàtiques penals i/o penitenciaries.
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Minimitzar els efectes de l'internament en l'entorn familiar. ➤ Facilitar als familiars acompanyament professional per abordar situacions derivades de l'ingrés del familiar. ➤ Promoure el principi d'igualtat d'oportunitats en l'àmbit familiar entre homes i dones.

FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Atenció psicosocial. • Orientació sociojurídica. • Coordinació amb altres agents implicats. • Activitats d'oci i convivència familiar.
------------------	---

Aquest programa també va dirigit específicament a familiars de persones amb problemes penals i es realitza treball familiar. Es donen serveis semblants als que es comentaven en l'anterior cas, tot i que en menor proporció i varietat.

Taula 7: Jornada de famílies de l'intern (CUPIF).

JORNADA DE FAMILIES DE L'INTERN (CUPIF)	
LLOC:	Madrid
DESTINATARIS:	Família nuclear i adquirida dels interns, a interns amb permís de sortida, tercer grau i llibertat condicional.
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Enfortir la vinculació familiar. ➤ Participació i comunicació entre famílies d'interns i amb les xarxes socials comunitàries. ➤ Tractar les desorganitzacions familiars. ➤ Detectar una possible problemàtica d'addicció. ➤ Estudiar les modificacions de l'entorn familiar davant dels sentiments de pèrdua de vinculacions dels interns davant la projecció de les seves vides en llibertat. ➤ Donar pautes d'actuació a les famílies en el tractament mèdic, sanitari i social per quan surtin en llibertat.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Creació d'una xarxa de comunicació entre familiars • Expressió dels sentiments i frustracions de les situacions que viuen. • Conèixer alternatives d'actuació i suport

L'Associació Cupif, "Con un pie fuera", no compta amb un servei destinat exclusivament a familiars, sinó que realitza jornades puntuals, als que poden accedir tan familiars com els interns, per tal de millorar els vincles relacionals. Tot i no ser exclusivament dirigit als familiars,

aquest poden comptar amb un suport, encara que aquells que tenen familiars de primer grau, o familiars que no disposen de permisos de sortida, queden exclosos del programa. Per tant també són molts els familiars que es queden sense poder gaudir d'aquestes jornades. A més a més, les funcions són més destinades als vincles i al familiar, que no tant en rebre atenció psicosocial ells mateixos.

Taula 8: Programa d'actuació preventiva familiar de transgressió i del consum de drogues en menors i joves que passen pel circuit de justícia juvenil.

LÍMITS: Programa d'actuació preventiva familiar de transgressió i del consum de drogues en menors i joves que passen pel circuit de justícia juvenil.	
LLOC:	Catalunya
DESTINATARIS:	Famílies amb fills que han fet transgressions que els han portat a entrar en el circuit de la justícia juvenil.
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Millorar la comunicació familiar. ➤ Augmentar la qualitat de les relacions familiars. ➤ Disminuir els conflictes familiars. ➤ Enfortir els vincles relacionals entre els familiars. ➤ Capacitar els pares per establir normes. ➤ Millores en el desenvolupament de la conducta dels fills. ➤ Ús de mètodes de disciplina positiva dels pares. ➤ Ús d'estratègies de resolució de conflictes en l'educació dels fills.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Discussions en grup. • Suport grupal. • Exercicis d'assaig de conducta (role-playing). • Pràctica d'habilitats. • Assignació de tasques per a casa.

Aquest programa va dirigit a familiars de joves que han tingut problemes amb la justícia. En referència a les funcions, és cert que treballen per potenciar els vincles familiars i per proporcionar als pares pautes i eines d'actuació davant del jove, però no es centren en donar atenció als mateixos familiars per tal de disminuir les angoixes i preocupacions d'aquests.

Taula 9: Protocol d'intervenció conjunta amb famílies.

PROTOCOL D'INTERVENCIÓ CONJUNTA AMB FAMÍLIES	
LLOC:	Centre Penitenciari Lledoners, Catalunya.
DESTINATARIS:	Familiars d'interns del Centre Penitenciari Lledoners
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Implicar a les famílies com agents educatius i de canvi dels interns. ➤ Fer entendre el procés educatiu i de canvi realitzat en el Centre Penitenciari.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Trobades familiars entre l'equip multidisciplinar, els interns i les seves famílies. • Implicar-los en el treball educatiu posterior • Donar a conèixer la proposta de treball individualitzat de l'intern.

En aquest cas, es tracta d'un protocol d'intervenció que incorpora a les famílies amb interns al Centre Penitenciari de Lledoners, quedant exclosos aquells familiars amb interns en altres centres. Va dirigit específicament a familiars i sí que informen aquests del procés que està seguint l'intern al centre, així com els proporcionen la possibilitat de realitzar trobades amb els interns i els professionals. També donen eines per tractar la situació un cop el familiar surti en llibertat. Tot i que és molt complet, també hi ha una manca d'atenció psicosocial específica pels familiars.

Taula 10: Projecte "casa abierta".

PROJECTE "CASA ABIERTA" (ASOCIACIÓN ZAQUEO)	
LLOC:	Sevilla
DESTINATARIS:	Usuaris en segon o tercer grau, en llibertat condicional i familiars d'aquests.
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aconseguir que el permís sigui aprofitat el màxim possible i s'acosti a la normalització de la vida social i familiar de les persones, fomentant la recuperació de les respectives famílies d'origen i la incorporació futura al mercat laboral.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Casa d'acollida. • Activitats lúdiques i sortides programades. • Intervenció psicològica.

	<ul style="list-style-type: none"> • Teràpies individuals i grupals. • Teràpia familiar sistèmica i mediació familiar. • Orientació laboral.
--	---

Aquest projecte va destinat als interns, tot i que incorpora també la figura dels familiars. Aquesta iniciativa es considera de gran importància, ja que intervé en un factor indispensable per la reinserció social i és el fet que els interns puguin comptar amb un lloc on anar quan gaudeixen de permisos de sortida o de la llibertat condicional. A més a més, els professionals els van preparant per a la sortida en llibertat. S'ha escollit aquest projecte com a experiència d'èxit, ja que també incorpora als familiars, realitzant el que es coneix com la teràpia familiar sistèmica, així com mediació familiar.

Les següents taules d'experiències, no tracten tant el treball familiar, però sí que d'alguna manera o una altra, incorporen als familiars de les persones ateses en les seves accions. Per tant, es considera important tenir-les en compte per agafar idees pel disseny d'aquest projecte.

Taula 11: Programa teràpia recreativa en processos de resocialització.

PROGRAMA TERÀPIA RECREATIVA EN PROCESSOS DE RESOCIALIZACIÓ	
LLOC:	"Centro Penitenciario y Carcelario Villahermosa" Colombia, Cali.
DESTINATARIS:	Interns en processos de reinserció i les seves famílies.
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Oferir suport a l'intern en el tractament penitenciari i aconseguir el seu benestar integral.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Tallers recreatius. • Tallers d'esport. • Integració de la família al tractament penitenciari. • Ensenyament d'alternatives pel temps lliure. • Grups terapèutics entre interns.

Aquest programa va destinat als interns i a les seves famílies, concretament del Centre Penitenciari de Cali, Colòmbia, quedant exclosos els d'altres centres. Entre les seves funcions, es pot observar que dedicat específicament a les famílies només hi ha una, que és la d'incorporar-les al tractament penitenciari de l'intern. També s'observa una manca de tractament professional dirigit a elles.

Taula 12: Projecte SENDA de participació familiar.

PROYECTO SENDA DE PARTICIPACIÓN FAMILIAR (Fundació Diagrama)	
LLOC:	Majoria de Comunitats Autònomes de l'Estat Espanyol
DESTINATARIS:	Famílies de joves i menors (més de 5.000 de tot el territori nacional ja han participat en el projecte).
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Proporcionar espais de reflexió davant de situacions quotidianes i sobre criteris de funcionament dels grups familiars. ➤ Establir vincles de suport amb altres famílies que poden tenir un problema comú, creant espais on les experiències dels altres, s'utilitzin com a base per la reflexió i creixement personal.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Fer que els familiars participin, reflexionin i busquin solucions a les dificultats dels joves. • Ensenyament de pautes i tècniques per desenvolupar funcions educatives i socialitzadores. • Conscienciar de la importància del compromís i suport de les famílies per l'èxit de les tasques.

El projecte SENDA, va destinat a familiars de joves i menors en general, sense abordar el sistema judicial, ni adults de Centres Penitenciaris. Més que tractament als familiars, treballen per fomentar els vincles familiars i donar eines i pautes a aquests per actuar davant les dificultats dels joves i menors.

Taula 13: Família com a instrument d'intervenció

FAMILIA COM A INSTRUMENTS D'INTERVENCIÓ	
LLOC:	UTE Centre Penitenciari de Villabona
DESTINATARIS:	Familiars d'interns de la UTE del Centre Penitenciari de Villabona.

OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Motivar i reforçar les actituds d'implicació de les famílies en el procés penitenciari dels interns. ➤ Treballar les angoixes i preocupacions dels familiars.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Donen a conèixer la vida diària dels familiars interns. • Acompanyament en el procés penitenciari. • Associació de familiars i amics de la UTE • Els interns per Nadal poden rebre la visita durant una tarda d'un dels seus familiars.

La UTE del Centre Penitenciari de Villabona és un model alternatiu al Centre Penitenciari tradicional i incorpora un espai educatiu. Tenen molt en compte a les famílies dels interns, ja que les consideren el recurs de suport més important del que poden disposar els interns. És per això que realitzen projectes i activitats en el mateix Centre Penitenciari destinats als familiars.

PROGRAMA ARIADNA	
LLOC:	Centres Penitenciaris de Madrid II, Madrid III, Madrid VI, Madrid VII, Ocaña I, Ocaña II, Albacete, Cuenca i Alcázar de San Juan.
DESTINATARIS:	Persones que es troben complint condemna i volen voluntàriament accedir al tractament per les drogodependències
OBJECTIUS:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ L'objectiu és donar suport als interns en el procés de tractament de toxicomanies, millorar la qualitat de vida i potenciar la seva reinserció familiar i social un cop surti en llibertat.
FUNCIONS:	<ul style="list-style-type: none"> • Servei d'atenció i orientació psicosocial cap a la inserció comunitària. • Seguiment i assessorament a les famílies.

Aquest programa proporciona tractament i suport psicosocial a persones que estan complint una condemna i tenen problemes amb les toxicomanies. D'aquesta manera se'ls ofereix

aquesta possibilitat per tal de realitzar un tractament de deshabitació. També incorpora als familiars d'aquests, proporcionant-los assessorament.

Aquest recull d'experiències nacionals i internacionals d'èxit, tenia com a finalitat conèixer la realitat actual sobre projectes dirigits a familiars de persones internes. La realitat, com es comentava en la introducció d'aquest projecte, és una manca de serveis dirigits específicament a familiars de persones internes que ofereixin atenció psicosocial a aquests.

Com s'ha pogut veure en les experiències anteriors, la majoria estan encaminades a justícia juvenil o a familiars de joves i menors. S'haurien de centrar també en les persones d'edat adulta, ja que en aquesta etapa, és el moment de les grans relacions familiars, íntimes i d'amistat i aquests són els pilars fonamentals d'aquesta etapa (Andrés et al, 2011, p.457).

Posant l'atenció ara a Catalunya, només són dues les experiències que s'han trobat. Una d'aquestes, el programa Límits, que incorpora a familiars però de joves i menors de justícia juvenil. L'altre, el que es realitza al Centre Penitenciari de Lledoners, on s'ha vist que hi ha una manca de tasques destinades a proporcionar atenció psicosocial a les famílies dels interns.

Per tant, es pot concloure, que hi ha una falta de projectes destinats a familiars dels interns, concretament a Catalunya. No s'ha trobat cap projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat amb objectius i tasques com les que es dissenyaran en aquest projecte.

És a dir, seria necessari un projecte com aquest per dur-lo a terme als Centres Penitenciaris de Catalunya i que fos extrapolable a altres ciutats, ja que la realitat d'aquestes, també és una manca de projectes com aquest.

3. DIAGNÒSTIC

En el diagnòstic presentat a continuació, es realitza amb la finalitat de conèixer la realitat dels Centres Penitenciaris de Catalunya, concretament el Centre Penitenciar de Dones de Barcelona per contextualitzar la problemàtica a la qual es pretén donar resposta amb aquest projecte.

Per fer-ho possible, és necessari investigar la realitat per identificar les necessitats més rellevants del col·lectiu penitenciar en relació a les seves famílies, així com ubicar la recerca on es desenvoluparà el projecte. Tot això, per posteriorment, establir les prioritats que seguirà el projecte.

Per realitzar el diagnòstic s'han portat a terme una anàlisi a partir de la utilització de tres tècniques tant qualitatives com quantitatives. Concretament una anàlisi documental, qüestionaris i entrevistes.

L'anàlisi documental s'ha realitzat a partir de la informació recollida i conclusions extretes de l'emmarcament conceptual. Els qüestionaris s'han passat a internes del Centre Penitenciar de Dones de Barcelona i a interns del Centre Penitenciar Puig de les Basses. Les entrevistes s'han realitzat a dos professionals del Centre Penitenciar de Dones de Barcelona i a un professional del Centre Penitenciar Puig de les Basses.

En primer lloc, a partir de la recollida de tota la informació es detectaran les necessitats més importants. En segon lloc, es realitzarà una ubicació i per últim, amb les dades extretes de les entrevistes⁶ i els qüestionaris⁷ realitzats, s'establiran les prioritats a tractar a partir de les necessitats detectades i del pronòstic.

3.1 Detecció de les necessitats

3.1.1. Anàlisi documental

Com s'ha anat esmentant durant tot l'emmarcament conceptual, les persones privades de llibertat es troben amb un seguit de necessitats, com poden ser:

⁶ El compromís de confidencialitat signat per les persones entrevistades es pot veure a l'annex 22.

⁷ La mostra del qüestionari i els qüestionaris realitzats es poden veure a l'annex 16.

Econòmiques, laborables, socials, emocionals, sexuals, d'afecte, d'higiene, d'intimitat, educatives, d'alimentació, sanitàries, entre d'altres.

Amb aquestes necessitats es troben des d'abans de l'ingrés, fins al dia en què surten en llibertat definitiva. Encara que després, un cop surten, també solen aparèixer algunes necessitats no cobertes, cosa que dificulta la reinserció social.

Les famílies, en aquest punt, representen un suport fonamental. Per una banda, ja que durant el període de temps que l'intern està complint la condemna i també en el moment que surt en llibertat, aquests li poden proporcionar els recursos materials o econòmics que necessiti. D'altra banda, al ser un procés tan traumàtic, la majoria de persones tenen la necessitat de sentir suport i mostres d'amor per part dels seus familiars i entorn més proper. (Cassà, 2015).

Això s'explica, per què com s'ha anat citant anteriorment, la majoria de les persones que es troben en Centres Penitenciaris es troben en nivells alts de pobresa i per tant, tenen encara menys cobertes les necessitats comentades anteriorment.

En referència ara als familiars, a partir de la informació recollida i de les conclusions extretes tant d'aquestes com de les entrevistes i qüestionaris realitzats s'han establert les necessitats més comunes que presenten aquests des de l'ingrés de l'intern fins que surt en llibertat. Tot i que també solen perdurar algunes un cop surten del Centre Penitenciari:

Falta d'informació, escasses comunicacions i visites, trasllats de l'intern a un altre centre, necessitats econòmiques, disminució dels ingressos familiars, necessitats sanitàries al tenir un intern malalt, necessitats psicològiques i necessitats socials.

En relació a la necessitat econòmica, a causa de la disminució d'ingressos familiars, l'ingrés a un Centre Penitenciari implica un "Agravamiento de la reducción del nivel de vida familiar, resultado de la pérdida de ingresos asociado al encarcelamiento de uno/a de los miembros productivos de la unidad familiar" (García-Borés, 2006, p.172).

Tot i existir aquest ampli ventall de necessitats d'interns i els seus familiars, com es tracta d'un projecte d'atenció psicosocial per familiars de persones interns, es centrarà l'atenció en les necessitats dels familiars, concretament en aquelles que es situarien dins de l'esglaió de la piràmide de Maslow *d'amor i pertinença*. Aquestes, tenen a veure amb les relacions familiars i socials i com això, dificulta o facilita la futura reinserció social. Per tant, aquest projecte no

es centrarà a cobrir totes les necessitats dels familiars anomenades anteriorment, sinó únicament aquelles necessitats afectives i relacionals.

3.1.2 Anàlisi a partir de tècniques quantitatives

La detecció de les necessitats és un punt clau pel disseny del projecte, ja que s'han de tenir en compte per encaminar el projecte de manera que aconseguixi cobrir-les. A més a més de la detecció de necessitats en l'àmbit general, es van tenir en compte les opinions i demanes dels afectats, per conèixer més exactament quines necessitats i problemàtiques tenen. (Riberas, Jesús i Pujol, 2003).

En aquest cas, s'ha centrat el projecte en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, tot i així, en ser un projecte que es podria implementar a qualsevol Centre Penitenciari de Catalunya, es va voler aprofitar l'oportunitat d'accedir al Centre Penitenciari Puig de les Basses per realitzar el diagnòstic i veure si la realitat de la manca de treball familiar i necessitats no cobertes de les famílies era la mateixa a dos centres.

Es van passar un total de 27 qüestionaris (veure annex 21) a les internes del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i 27 als interns del Centre Penitenciari Puig de les Basses. Un cop extretes les conclusions dels qüestionaris, es tindran en compte pel disseny d'aquest projecte.

Tot seguit, es realitzarà l'anàlisi⁸ dels 54 qüestionaris realitzats als diferents interns dels dos Centres Penitenciaris, ja que els seus punts de vista i opinions són claus per la formulació del projecte.

⁸ La font de tots els gràfics que es mostren a continuació en l'anàlisi dels qüestionaris, són d'elaboració pròpia i s'han realitzat a partir del programa estadístic informàtic SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

Gràfic 4: ¿Cuántos años tienes?

La primera de les dades que es demanava als participants era l'edat. Com es pot comprovar en els resultats, la majoria de persones oscil·len en les franges d'edat de 41 a 50 anys, contínuament es situen les de 31 a 40 anys, en tercer lloc les de 18 a 30 anys, seguidament les de 51 a 60 anys i per últim aquelles de més de 60 anys, sent el grup minoritari.

Gràfic 5: ¿Cuál es tu sexo?

La segona dada que es demanava era el sexe de la persona. Com es pot veure en el resultat, va coincidir que van participar exactament els mateixos homes que dones als qüestionaris, representant cada sexe el 50% de la mostra.

Gràfic 6: ¿Conoces o has oído hablar de algún recurso externo que trabaje con los familiares y entorno de personas privadas de libertad?

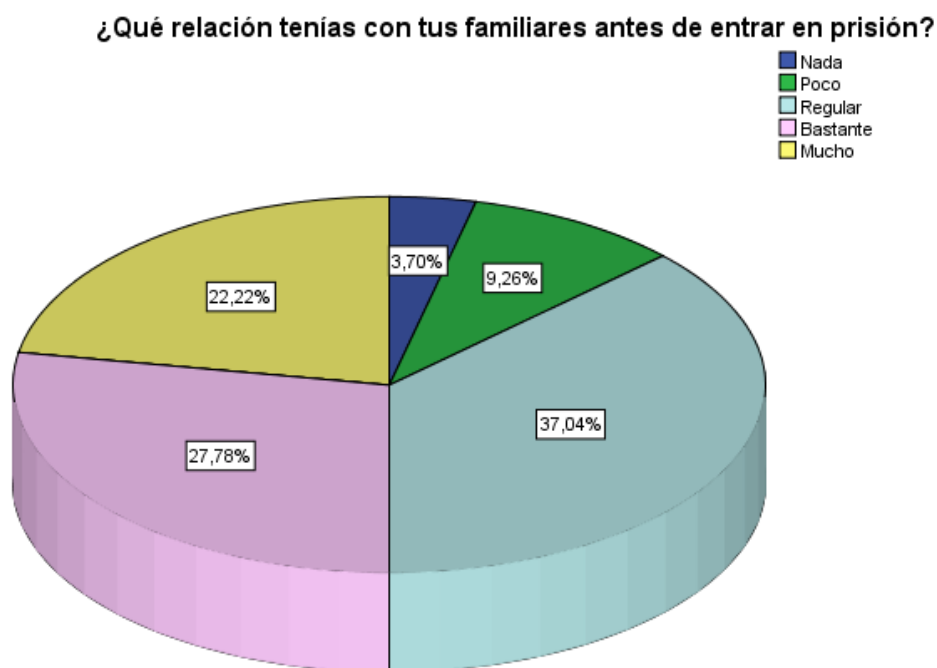
La primera pregunta del qüestionari que es va realitzar, va ser per situar als participants pel que fa als recursos existents sobre treball amb famílies. Es va considerar interessant conèixer quin nombre de persones coneixien, o si més no, havien sentit parlar alguna vegada, de recursos externs dirigits als familiars de persones privades de llibertat.

Com es pot veure en el gràfic, cap de les 54 persones va considerar el seu nivell de coneixement com a "molt". Més de la meitat de les respostes es situaven entre res i poc respecte al coneixement sobre aquests recursos, contestant un 20,37% "res" i un 37,04% "poc". Només un 29,63% manifestaven que tenien un coneixement mitjà i una minoria d'un 12,96%, afirmaven que tenien bastant coneixement sobre aquests.

Com s'ha demostrat durant l'emmarcament conceptual, i sobretot en l'apartat d'experiències nacionals i internacionals d'èxit. És cert que existeixen recursos destinats a famílies, però aquests es tracten en la gran majoria de famílies de joves o adolescents, també s'incorpora a les famílies a tractaments de les persones ateses, però no existeix un servei específic per a ells.

Per tant, el resultat d'aquests qüestionaris, tot i la realitat de l'absència d'aquests programes, mostra la manca d'informació que tenen els interns respecte als recursos externs als quals poden accedir els seus familiars. A més a més, també es pot concloure, que la majoria de familiars dels interns no hi estan accedint, ja que sinó tindrien ni que fos un mínim coneixement d'aquests recursos i el percentatge de persones que verbalitzaven conèixer-los, és només d'un 12,96%.

Gràfic 7: ¿Qué relación tenías con tus familiares antes de entrar en prisión?

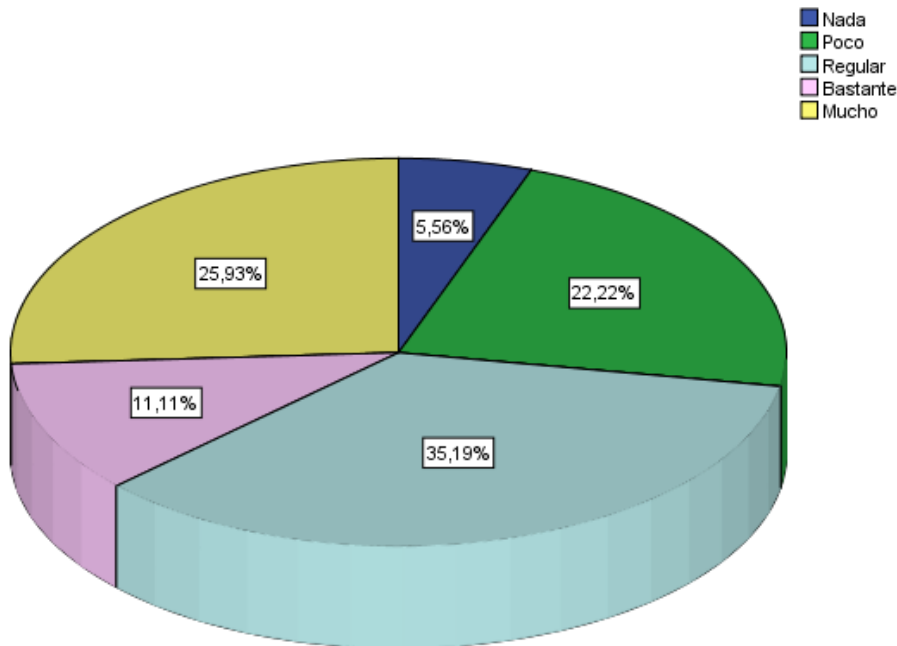

La segona pregunta del qüestionari ja entrava més en la temàtica central del projecte, és a dir, en les relacions interpersonals entre els interns i els seus respectius familiars. La resposta que ha rebut un percentatge més elevat, ha sigut la d'una relació regular amb un 37,04%, seguit per bastant relació amb un 27,78%. Tot seguit es troben aquells que mantenien una molt bona relació amb les famílies amb un 22,22%. Per últim, es troben els interns que abans d'ingressar no tenien cap relació (3,70%) o poca relació (9,26%).

Com es pot comprovar en els resultats, abans de l'ingrés, són poques les persones que no comptaven amb suport familiar, ja que com s'ha anat comentant al llarg del marc teòric, no és fins al moment de l'ingrés, que les relacions entre familiars i interns comencen a desestabilitzar-se.

Gràfic 8: ¿Qué relación tenéis actualmente después de haber entrado en prisión?

¿Qué relación tenéis actualmente después de haber entrado en prisión?

En aquesta pregunta, se'ls va preguntar quina relació mantenien amb els seus familiars un cop havien ingressat al Centre Penitenciari, per tal de veure la comparativa entre abans i després. A l'hora d'analitzar-la, s'ha considerat oportú, anar reprenent els resultats de l'anterior pregunta per així veure clarament la comparació.

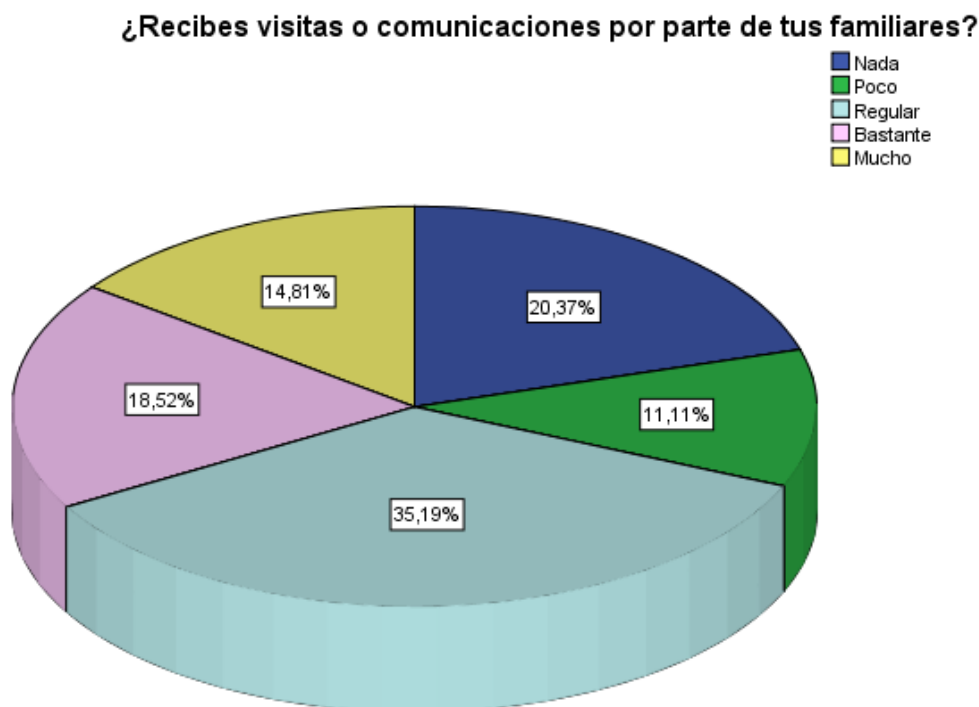
En primer lloc, aquelles persones que no tenien cap tipus de relació familiar abans d'ingressar (3,7%), augmenten un cop entren a presó, sent ara un 5,56%. En segon lloc, abans de l'ingrés, un 9,26% dels interns manifestaven tenir poca relació familiar, davant d'un 22,22% que comunica la poca relació que mantenen ara. En tercer lloc, aquelles relacions regulars, enteses com un terme mitja, augmenten, representant ara un 35,19% de les respostes. Per últim, aquells que anteriorment tenien bastants llaços familiars, han disminuït considerablement un cop han realitzat l'ingrés, amb un percentatge actual de 11,11%. Respecte a les persones que determinaven tenir molta relació abans (22,22%), ha tingut un petit augment després de l'ingrés, amb un 25'93%.

Cal destacar que la majoria d'aquestes persones, eren les mateixes que anteriorment ja mantenien bona relació, cosa que els seus familiars han decidit seguir donant-los el mateix o més suport que el que els hi donaven abans d'entrar a presó.

Analitzant les respostes d'aquesta pregunta, es pot veure reflectit el que s'ha anat esmentant durant tot el desenvolupament del projecte. Com les relacions familiars, disminueixen o es perden, en el moment que la persona ingressa al Centre Penitenciari. Per tant, per tal

d'aconseguir la reinserció i rehabilitació de les persones internes, és fonamental treballar amb les famílies per mantenir aquestes relacions interpersonals, ja que en el moment que la persona surt en llibertat, si no compta amb un suport familiar i social, i a més a més, té dèficits econòmics i d'habitatge, entre altres circumstàncies, és quan pren el camí de tornar a delinquir per sobreviure. (Cassà,2015).

Gràfic 9: ¿Recibes visitas o comunicaciones por parte de tus familiares?

En referència a les visites i comunicacions que realitzen les persones internes amb els seus familiars, per una banda, només un 14,81% comenta que en realitza moltes i seguidament un 18,52% afegeix que realitza bastants. Un 35,19% de les persones entrevistades verbalitzen que les visites que reben es podrien situar en un terme entremig. D'altra banda, un 11,11% d'interns responen que en reben poques i un total de 20,37% de les persones afirmen que no gaudeixen de cap tipus de comunicació amb els seus familiars.

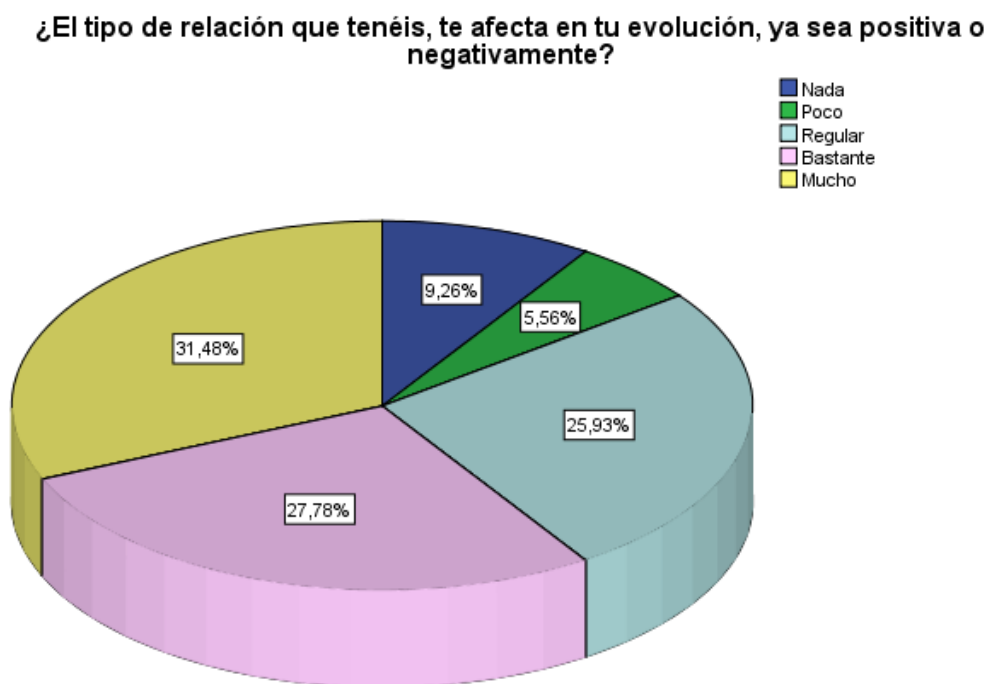
Com es reflecteix en els resultats, un percentatge elevat de persones no tenen cap contacte amb els seus familiars. Això es podria explicar, com es veia en les preguntes anteriors, amb les pèrdues i reduccions que es viuen en les relacions familiars quan una persona entra a presó.

El fet que es donin visites i comunicacions amb l'intern mentre aquest està al Centre Penitenciari, afavoreix una millora de la qualitat de les relacions entre els familiars i l'intern. A

més a més, quan aquest surt en llibertat, és més el suport que l'espera per part de la família (Cassà, 2015).

Seguint el que determina l'autora, són molt importants les visites i comunicacions, així com el contacte amb l'intern per part dels familiars, ja que això enforteix les relacions i ajudarà a la futura reinserció social. Aquest és un dels aspectes que es treballarà amb les famílies en aquest projecte, el fet d'entendre la importància de donar suport al familiar intern i d'aprofitar les comunicacions per mostrar-li aquest.

Gràfic 10: ¿El tipo de relación que tenéis, te afecta en tu evolución, ya sea positiva o negativamente?

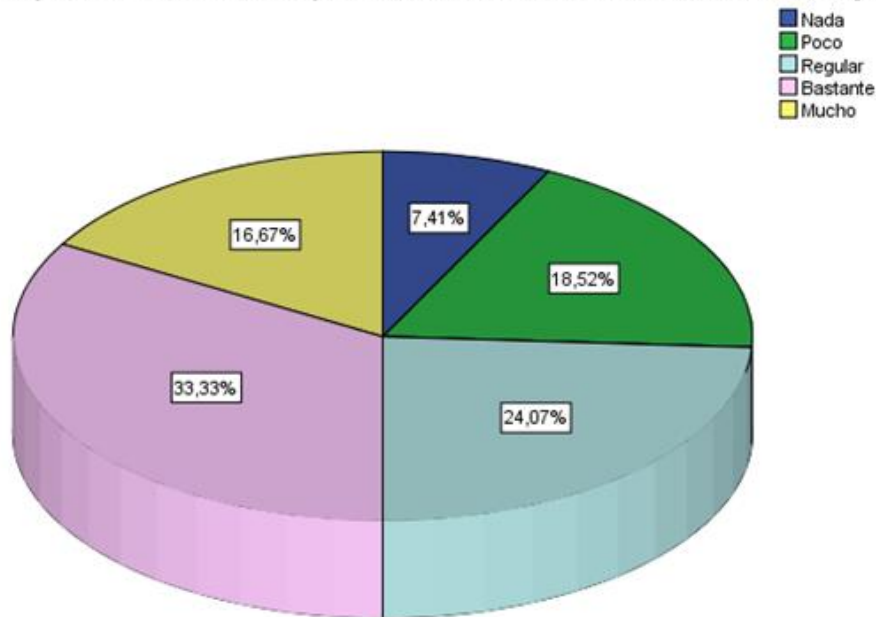

Per tal d'indagar una mica més en les relacions que es mantenen durant l'ingrés de l'intern, se'ls va preguntar si la relació que mantenien amb els familiars estant dins, els afectava de la manera que fos en la seva evolució penitenciària.

Segons les respostes obtingudes, es pot observar com la majoria dels interns, amb un percentatge d'un 31,48% expressen que la relació que mantenen o no amb els seus familiars, els afecti molt durant a la seva estada al Centre Penitenciari.

Gràfic 11: ¿Pensando ahora en tus compañeras/os, ves diferencias en la evolución dentro de prisión en chicas/os que mantienen relación con sus familiares?

¿Pensando ahora en tus compañeras/os, ves diferencias en la evolución dentro de prisión en chicas/os que mantienen relación con sus familiares y las que no?

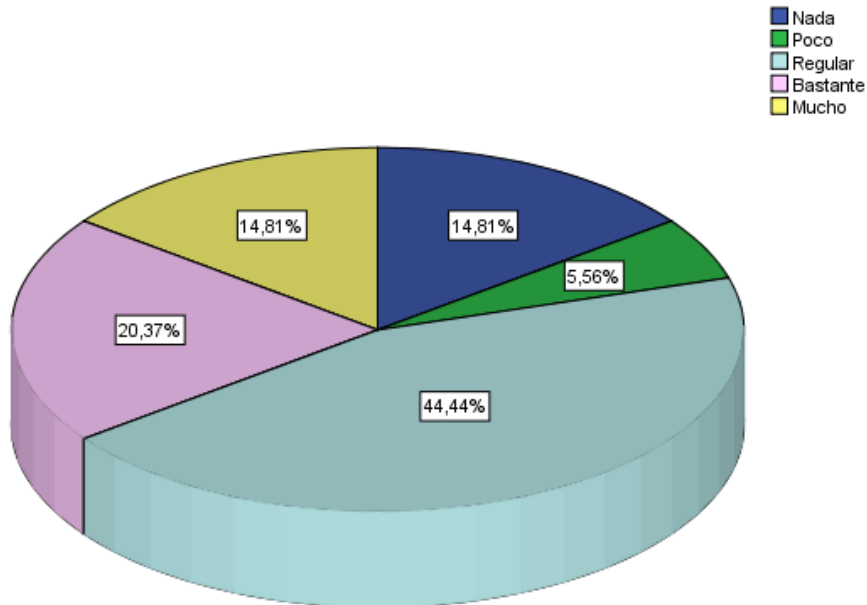
Existeixen diferències significatives entre aquells interns que mantenen vincles familiars durant l'estada al Centre Penitenciari i aquells que, en canvi, no compten amb cap tipus de suport familiar. Aquestes diferències, s'han anat assenyalant durant l'emmarcament conceptual i aquí es pot veure plasmat en la resposta dels mateixos interns.

Només un 7,41% de la població penitenciària, ha expressat que no veu cap diferència. Amb un percentatge més alt (18,52%) es troben aquells que han indicat que les diferències que veuen són poques. Les persones que narren veure unes diferències regulars, són un 24,07% de la mostra total. Per últim, un 33,33% dels interns manifesten veure bastants diferències i un 16,67% afegeix que en veu moltes.

Un cop analitzats els resultats d'aquesta pregunta, es pot observar que els mateixos interns, que són els que estan dia a dia envoltats dels seus companys, són conscients de les diferències existents entre les persones que mantenen relacions familiars amb l'exterior i les que no.

Gràfic 12: ¿Crees que a tus familiares les ayudaría recibir ayuda y soporte profesional para sobrellevar mejor la situación que estás viviendo?

¿Crees que a tus familiares les ayudaría recibir ayuda y soporte profesional para sobrellevar mejor la situación que estás viviendo?

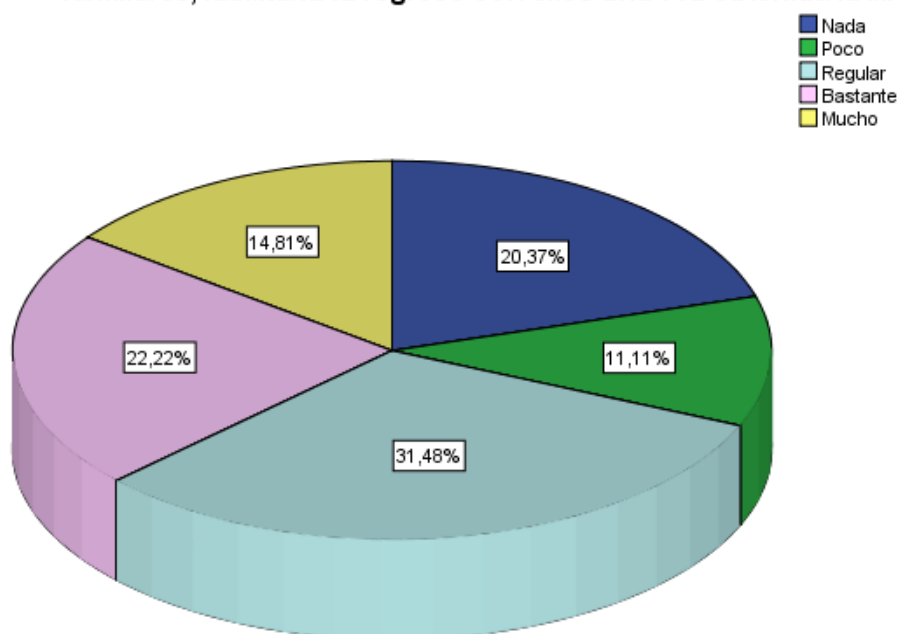

Aquesta pregunta es va realitzar amb l'objectiu que els mateixos interns, que són qui millor coneixen als seus familiars, opinessin si creien que els ajudaria o no a aquests rebre un suport i ajuda professional, donada la situació que estaven vivint. El resultat ha sigut bastant positiu, ja que les dues puntuacions més baixes, són les que tenen menys percentatge de respostes.

La resposta més minoritària, ha sigut pels interns que consideren que als seus familiars els ajudaria "poc". Han estat un 14,81%, els que han contestat que no els ajudaria i exactament el mateix percentatge, han respost aquells que consideren que sí que els serviria de molta ajuda. Un 20,37% assenyalen que suposaria bastant ajuda per la seva família i per últim, un 44,44% s'han situat en un punt entremig de les respostes.

Gràfic 13: ¿Crees que la participación de tus familiares en grupos de apoyo con otros familiares, facilitaría tu regreso con ellos una vez obtenida la libertad?

¿Crees que la participación de tus familiares en grupos de apoyo con otros familiares, facilitaría tu regreso con ellos una vez obtenida la libertad?

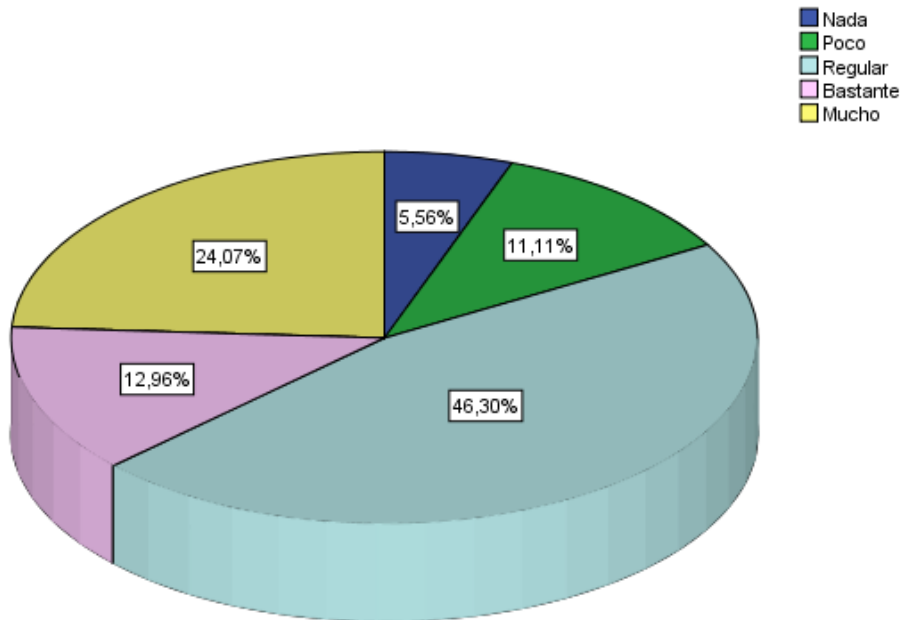
Com s'ha anat puntualitzant durant l'emmarcament i amb les respostes dels professionals entrevistats, seria interessant que les famílies assistissin a Grups d'Ajuda Mútua (GAM) per poder compartir experiències, vivències i sentiments amb altres familiars que es trobessin en una mateixa situació.

En el cas de les opinions dels interns, un 20,37% ha manifestat que no els ajudaria res. Seguidament un 11,11% ha comentat que els ajudaria, tot i que poc. A continuació, un 31,48% han verbalitzat que l'ajuda que els suposaria seria regular. Per últim, un 22,22% han recalcat que els seria de bastant ajuda i un 14,81% afirmava que aquesta proposta d'assistir als grups, els ajudaria molt.

Tot i que els percentatges que consideraven que seria de cap o poca ajuda eren relativament mitjans, podria ser perquè els interns que han contestat, no tinguin relacions familiars i per tant, considerin que no els ajudaria a millorar la relació un cop sortissin en llibertat. A més a més, les respostes que estaven entre la puntuació mitjana i alta, ha sigut més de la meitat de la mostra.

Gràfic 14: ¿Consideras que la existencia de un recurso externo que trabajara con los familiares de personas privadas de libertad, ayudaría tanto a los familiares como a los internos?

¿Consideras que la existencia de un recurso externo que trabajara con los familiares de personas privadas de libertad, ayudaría tanto a los familiares como a los internos?

Tenint en compte que eren pocs els interns que coneixien o havien sentit parlar de recursos familiars externs, les respostes extretes d'aquesta han resultat positives. Era fonamental realitzar aquesta qüestió, ja que el projecte que s'està dissenyant, va en la línia d'aquesta pregunta i per tant, és fonamental conèixer l'opinió dels interns i el que creuen que pensarien els seus familiars.

Les persones que consideren que no ajudaria gens, és una petita minoria d'un 5,56% i aquells que relaten que els ajudaria poc, són també una minoria de 11,11%. Pel que fa a la resposta situada entremig, un 46,30% dels interns assenyalen que els ajudaria regularment. Per últim, un percentatge de 12,96% comenta que els ajudaria bastant i un 24,07%, que és el segon percentatge més elevat, indica que els seria de gran ajuda.

Per tant, a manera de resum de l'anàlisi de dades de caràcter quantitatiu podem extreure les següents aportacions.

Taula 14: Idees principals

IDEES PRINCIPALS
➤ Els interns majoritàriament disminueixen o perden les relacions amb els seus familiars un cop ingressen al centre penitenciari.
➤ Aquesta relació que mantenen els afecta considerablement en el seu procés penitenciari.
➤ Consideren que seria important que els seus familiars també tinguessin l'oportunitat de rebre tractament professional.
➤ Valoren positivament l'opció de què els familiars assisteixin a grups amb altres familiars per tal de compartir experiències i vivències.
➤ L'existència d'un projecte pels familiars, no ajudaria només a les famílies sinó al mateix intern.
➤ Aconseguir millorar o reprendre la relació amb els seus familiars afavorirà a la posterior reinserció social de l'intern.
➤ El fet de no comptar amb un suport familiar és un factor de risc per la reincidència.
➤ Als interns els ajuda comunicar-se amb el món exterior a través dels seus familiars per no sentir-se tan aïllats.
➤ Existeixen diferències en el procés evolutiu dels interns, entre aquells que tenen suport familiar i els que no.
➤ No només han de rebre tractament professional els interns, sinó també han de tenir aquesta oportunitat els familiars.

Font: Elaboració pròpia.

3.1.3 Anàlisi de les dades qualitatives

A part de recollir informació dels interns, s'han realitzat tres entrevistes (veure annex 17, annex 18 i annex 19) als professionals dels dos Centres Penitenciaris i una entrevista a un familiar d'un intern del Centre Penitenciari de Puig de les Basses (annex 20), per tenir els seus punts de vista en relació a la temàtica que es tracta en el projecte.

La següent taula⁹ és la que es va dissenyar per tal de poder elaborar les preguntes de les entrevistes tant pels professionals com pels familiars, a partir d'unes categories i subcategories. A continuació, de cada subcategoria, s'afegiran en dues taules diferents, les frases textuais que comenten els professionals i els familiars que donen evidència a cada subcategoria. Un cop finalitzada cada taula, s'exposaran les conclusions més importants extretes de les entrevistes en relació a la importància de crear el projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat.

És important recollir informació realitzant entrevistes a professionals, ja que són aquests els que passen dia a dia amb els interns, per tant coneixen a la perfecció les seves necessitats més importants en relació als seus familiars.

Les següents entrevistes s'han realitzat a tres professionals diferents: Dues al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, amb una psicòloga i una educadora social i una al Centre Penitenciari Puig de les Basses, amb un voluntari que té contacte directe amb els interns.

Taula 15: Evidències de les preguntes a professionals

CATEGORIES	SUBCATEGORIES	PREGUNTES PROFESSIONALS	EVIDÈNCIES DE LES PREGUNTES A PROFESSIONALS
	Importància del vincle familiar per la reinserció social.	Existeixen diferències significatives entre els interns amb suport familiar i els interns sense suport en el procés per la reinserció social? Quines són?	<i>Existeixen diferències significatives pel que fa a la contenció emocional durant l'empresonament, al fet de sentir-se cuidades, reconegudes i proveïdes de béns materials i immaterials en una relació pròpiament "sana" amb la família, així com al fet de tenir una llar, lloc físic i emocional d'acollida quan surtin.P1¹⁰ (I.4-7)</i>

⁹ Les dues taules d'evidències són d'elaboració pròpia.

¹⁰ P1: Denominació per la psicòloga professional del Centre Penitenciari de Dones.

REINSERCIÓ			<i>Sí, hi ha una gran diferència. Des de dins veus com els interns que tenen suport familiar són molt més socials i tenen una esperança durant les setmanes que no veus en els que tenen un escàs suport per part de la família o inclús no estableixen contacte. P3 (l.1-4).</i>
	Finalitat dels Centres Penitenciaris: La reinserció social.	Incorporant a les famílies als programes dels Centres Penitenciaris, tindríem nivells més alts de reinserció social? Podries dir algun exemple?	<i>El fet de fer participants als familiars en algun programa amb l'objectiu de millorar la relació familiar-intern facilitaria la reinserció social de les internes, així com els permisos de sortida dels que gaudeixen.P1 (l.18-21).</i> <i>(...)el treball que es realitza en alguns programes, en el que participessin membres familiars amb bona vinculació per les internes, segurament suposaria una feina més global i més reparadora per la interna.P2¹¹ (l.6-9).</i> <i>Així que segurament per aquells interns que no tenen família al seu costat, sí que els aniria bé a les famílies assistir a aquests programes i això repercutiria en tenir nivells més alts d'inserció. P3¹² (l.14-17).</i>
	Sensibilització ciutadana.	L'existència d'un programa de tractament pels familiars, afavorirà a la posterior sensibilització ciutadana?	<i>(...) enllaçar el programa de tractament pels familiars amb la sensibilització ciutadana és tan ampli com paral·lel: la sensibilització ciutadana és totalment necessària, i aquesta, alhora, facilitaria una millor acollida dels processos individuals i</i>

¹¹ Denominació per l'educadora social del Centre Penitenciar de Dones.

¹² Denominació pel voluntari del Centre Penitenciar Puig de les Basses.

			<p>familiars de l'entrada a presó i posterior retorn social de les persones implicades. P1 (l.22-26).</p> <p>(...) penso que és necessari la implementació d'un programa d'aquest tipus per guiar una mica als familiars, ja que cada persona és diferent i per tant, s'han de controlar les reaccions dels més afectats. P3 (l.20-22).</p>
DROGUES	Formació als familiars	Creieu important que els familiars amb interns toxicòmans rebin una formació professional respecte la malaltia? Sobre quines temàtiques?	<p>Més que formació, ho definiria com a informació i suport pel que fa a temes mèdics, com la presa de metadona, entendre la síndrome d'abstinència, saber actuar davant d'alguna crisi, etc. P1 (l.32-34).</p> <p>(...)informar sobre qualsevol aspecte que pugui ajudar a la persona, el consum, la recaiguda, el procés de desintoxicació, la xarxa de serveis dels quals pot disposar, etc.P2 (l.13-15).</p> <p>(...) em sembla una bona idea que els familiars puguin informar-se voluntàriament d'aquest tipus de malalties tan greus. Segur que si sabessin més, sobre la malaltia podrien ajudar al seu familiar. P3(l.27-30).</p>
	Detecció de situacions de risc	És important ensenyar a detectar situacions de risc als familiars per tal d'evitar recaigudes? Com creus que es podria fer?	<p>(...)des de la part pròpiament sensibilitzadora i informativa, és important abordar els indicadors de recaiguda. P1 (l.35-36).</p>

			<p>(...)caldría que les famílies tinguessin al seu abast informació i presència sobre el ventall de recursos socio-sanitaris de què poden o bé podrien disposar. P1 (l.39-40).</p> <p>(...) més que preocupar-se per aprendre a detectar situacions haurien d'estar pensant en passar tot el temps amb l'intern. P3 (l.38-40)</p>
	Pautes d'actuació i solució	<p>Seria necessari l'aprenentatge de tècniques per part dels familiars per tal de saber actuar davant de possibles situacions problemàtiques i/o complicades?</p>	<p>No només pateix la mateixa interna, sinó que els familiars viuen una situació nova que els desequilibra i també necessiten un suport professional que els ajudi(...) P1 (l.45-47).</p> <p>(...)seria molt important aquest aprenentatge, ja que d'alguna manera se'ls hi dona eines quan no estem els professionals al davant(...)P2 (l.17-19).</p> <p>(...) si les coneixen, sempre poden actuar mentre que actualment no saben com fer-ho i es bloquegen. P3 (l.42-44).</p>
	Prejudicis-comprensió	<p>Consideres que els prejudicis dels familiars i la societat respecte a les persones internes dificulten les relacions familiars-interns? En quins aspectes?</p>	<p>(...) la societat no està preparada per acceptar als interns i són moltes les dificultats i traves que els posen. P1 (l.51-52).</p> <p>Segurament si, si els nuclis familiars no estan ben consolidats. P2 (l.21)</p>

AFECTACIÓ EMOCIONAL			<i>La societat etiqueta constantment a les persones que han estat a un Centre Penitenciari. Els familiars, sovint es veuen influenciats per la mateixa societat i persones que els envolten i a vegades a partir d'aquí, és quan a poc a poc es van perdent les relacions, fins que l'intern perd del tot el contacte amb els seus familiars. P3 (l.46-49).</i>
	Vis a vis / comunicacions	Penses que el fet que els interns es puguin comunicar amb els familiars els facilita l'estada al centre? Quines dificultats i beneficis detecteu?	<p><i>Les internes i interns, dic interns també per què no és específicament d'aquest Centre sinó que ho podríem generalitzar a Centres Penitenciaris en general, a presó "desapareixen" de l'exterior social i de les seves pròpies vides, i és importantíssim que els afectes, les persones i la informació de certs esdeveniments vinculats a les seves pròpies vides les mantinguin connectades amb elles mateixes i les facin recordar que "existeixen".</i></p> <p><i>Aquí hem de tenir en compte els ritmes i els obstacles dels règims de visita i comunicacions que són els que solen promoure les principals dificultats. P1 (l.58-65.)</i></p> <p><i>(...)es senten més acompanyades, segures, emocionalment més estables, poder compartir afecte, i segueixen connectades amb la seva vida que fora segueix. P2 (l.22-24)</i></p> <p><i>La principal dificultat que es veu és que no els veuen tant com voldrien, això molts cops genera impaciència que pot arribar a ser perillosa. El benefici és que els dies que parlen amb els seus,</i></p>

	Afectació emocional	Com els afecta emocionalment als interns i familiars dels interns l'ingrés i estada a presó?	<p><i>són persones totalment diferents i fins i tot veuen una llum d'esperança que molts cops està perduda. P3 (l.53-56).</i></p> <p><i>Els projectes de vida es veuen trencats, hi apareixen les paraules “culpa” i “decepció” que, molt sovint, són les més verbalitzades i sentides entre elles.P1 (l.71-73).</i></p> <p><i>En l'àmbit familiar suposo que la desconexió del medi ha de fer que les famílies sentin por també perquè és el que els hi passarà. P2 (l.26-28).</i></p> <p><i>Pel que fa als interns, necessiten distraccions perquè si no es desesperen i poden arribar a haver-hi problemes. P3 (l.57-58).</i></p> <p><i>Quan es troben, és un moment d'emoció on surt tota l'alegria que abans havia estat perduda. Suposo que els familiars passen moments molt difícils amb l'absència de l'intern a casa però també mostren una gran fortalesa que molts cops és admirable. P3 (p.68-71).</i></p>
ACOMPANYAMENT PSICOSOCIAL	Grups d'Ajuda Mútua (GAM)	Consideres que seria important pels familiars assistir a GAM per compartir experiències amb altres famílies? Quins beneficis els aportaria?	<p><i>(...)considero important i interessant l'existència de GAMs per a les famílies, sobretot pel que fa a compartir, a veure's reflectits i reflectides, a veure's reconeguts i sostinguts. P1 (l.77-79).</i></p> <p><i>(...)el fet de poder compartir experiències suposa una descàrrega emocional molt important. P2 (l.29-30).</i></p> <p><i>Sí. Trobo que molts familiars es guarden les coses dins i crec que el millor que es podria fer seria compartir l'experiència amb</i></p>

	Coneixement de recursos externs	Haurien de tenir coneixement i informació els familiars de recursos externs als quals poden accedir per portar millor l'internament del familiar? Podries concretar en quins?	<p><i>altres persones que estan passant situacions similars a les teves.</i> P3 (l.72-74).</p> <p><i>Sí rotund. Començant pel CUESB, el Centre d'Urgències i Emergències Socials de Barcelona(...). P1 (l.86-87).</i></p> <p><i>Els serveis d'orientació familiar, PIADS, CAS, escoles d'adults, centres de FO. P2 (l.33-34).</i></p> <p><i>(...) penso que els familiars haurien de poder obtenir informació sense cap tipus de problema, no cal que sigui les 24 hores del dia però sí un informe el dia que van a veure'l no estaria malament, ja que molts es queden intranquils davant la manca d'informació. P3 (l.80-83).</i></p>
NECESSITATS	Necessitats dels familiars	Quines necessitats principals manifesten els familiars?	<p><i>(...)les famílies es veuen explotades, quedant al descobert moltes necessitats que abans eren assolides per les internes: cura dels fills i dels familiars de més edat, manteniment econòmic... Moltes famílies, perquè no son abastides social i administrativament, queden desinformades i amb sensació de desemparament, tant en l'àmbit de referent familiar com a nivell purament social. P1 (l.100-104).</i></p> <p><i>Sobretot la necessitat de veure a l'intern més dies o més temps i sobretot que estiguin ben cuidats. P3 (l.84-85).</i></p>

		<p>Els ajudaria a rebre també tractament professional a ells?</p>	<p><i>Amb això vull dir que els ajudaria per poc que fos, ja que sempre és d'agrair que ni tan sols algú t'escolti amb atenció i t'entengui, i ja si es tracta d'un professional expert capaç d'ajudar-te a solucionar alguna problemàtica encara més. P1 (l.93-96).</i></p> <p><i>Si, molt. Els interns dins reben tractament professional i és gràcies a això que fan avenços, en canvi, els familiars no tenen aquesta oportunitat. P3 (l.88-89).</i></p>
	<p>Necessitats dels interns</p>	<p>Quines necessitats principals manifesten els interns respecte a la relació amb els seus familiars?</p>	<p><i>Aquí també hi incloem les preocupacions que tenen a veure amb la situació d'algun/a familiar proper en una situació sanitària crítica, i a la qual elles no hi tenen accés directe. Són necessitats afectives i informatives bàsiques a les quals el mateix ritme de comunicació administratiu i penitenciari els blindia el pas. Sovint, les necessitats també tenen a veure ja no amb la relació afectiva sinó amb l'abastiment material: "necesito llamar a mi madre/padre/marido/amigo... para que me ingrese el peculio" P1 (l.117-123).</i></p> <p><i>Molts intenten actuar bé per tal d'intentar rebaixar la condemna i sortir abans de la presó per estar amb els seus familiars. Molts cops, hi ha presos que parlen sobre les seves famílies amb altres presos, això demostra una necessitat per estar amb els seus.P3 (l.93-96).</i></p>

A continuació, es comentaran les conclusions més destacades que s'han extret de cada resposta.

- Els professionals destaquen que les diferències es noten en la part emocional, no té res a veure les que tenen una relació sana amb la família i per tant, saben que els espera un suport quan surtin, amb les que no. A més a més, mantenir vincles i relacions els reforça la seva autoestima i és un punt clau per la futura reinserció social. Això es veu reflectit en el dia a dia del Centre Penitenciari, quan toquen comunicacions, com actuen les que n'esperen alguna i les que no; o quan realitzen trucades i algunes surten contentes i a d'altres ni els agafen el telèfon. Això de primer pot semblar que no té molta importància, però per elles, que es troben apartades de la seva vida d'abans, en té molta.
- Les dues professionals manifesten la gran importància que adopten les famílies en la futura reinserció social dels interns. Sí que seria un aspecte a considerar que participessin en programes, ja que per una part es reforçaria el vincle d'aquelles que ja tenen bona relació, i per l'altra, per intentar reprendre la relació entre els familiars i les internes que l'han perdut. Seguint la Guia pràctica de drogodependències per familiars (2010): "La familia es el primer Agente Socializador en el Proceso Educativo y de Desarrollo del Ser Humano." (p.5). Com a exemple, les persones que tenen vincles familiars, compten amb un suport a l'hora de sortir en llibertat i de permisos, cosa que disminueix les probabilitats de reincidència. En canvi, les que saben que no els espera res fóra, no pensen ni tan sols en què els hi arribi un permís aprovat.
- Els familiars com a tal no deixen de formar part de la ciutadania, i moltes vegades es veuen influenciats per aquesta. Per tant un programa que incorpori als familiars serviria a l'hora per sensibilitzar a la ciutadania, ja que aquesta és la que també ha d'acollir als interns un cop surtin en llibertat i els ha de saber donar les oportunitats que es mereixen. (Com per exemple quan es tracta de trobar un lloc laboral).

- Els professionals verbalitzen que sempre que la interna no s'oposi, sí que seria important. El fet de proporcionar informació i suport als familiars, els facilitaria el tracta amb el seu familiar intern. Consistiria a tractar aspectes sobretot relacionats amb temàtiques mèdiques, xarxes i recursos als quals poden accedir, fases de la drogodependència i procés de desintoxicació, així com eines per evitar recaigudes.
- Tots coincideixen en la importància d'ensenyar a detectar situacions de risc per evitar futures recaigudes. Això es podria donar presentant als familiars indicadors de recaigudes, informant sobre recursos als quals poden accedir i fent també sensibilització social. Tot i així, també destaquen que la base és la relació i vincle entre l'intern i els familiars, tant per evitar recaigudes com per ajudar a abordar-les. Aquí es demostra un cop més la importància de les relacions interpersonals sanes amb la família per afavorir el procés i evolució dels interns tant dins com fora del Centre Penitenciari.
- Respecte a l'aprenentatge de tècniques per saber actuar en situacions conflictives, donen una resposta lligada a l'anterior, afirmant que donar informació i suport als familiars és molt important, ja que els professionals estan durant un període de temps però quan l'intern surt en llibertat són els familiars el seu suport i per tant qui ha de tenir eines i bases per saber actuar davant de qualsevol situació. Tant els educadors socials com qualsevol professional, realitzen un acompanyament al costat de la persona atesa, però també preparant la marxa, ja que només estan donen un període de temps ensenyant-li les eines fins que ell és capaç de fer-ho per ell sol.
- Pel que fa a la influència dels prejudicis socials a la família i com això afecta les relacions, afirmen que si que existeix aquesta influència, ja que els familiars formen part de la societat i aquesta està plena de prejudicis i etiquetes davant de persones que han estat en un Centre Penitenciari. A més a més, pels familiars és un canvi considerable haver que passar per una situació així. Aquestes relacions es veuen dificultades sobretot si els vincles no estan consolidats i la família és influenciable.
- Les comunicacions està clar que els facilita l'estada, ja que es senten ajudades i això els hi proporciona més estabilitat emocional, que dins no tenen. El fet de rebre informació sobre la vida exterior, fa que no trenquin el lligam amb la seva vida d'abans ni que perdin el

contacte. No s'ha d'oblidar que les comunicacions són pautades i restringides pel sistema i a més existeixen factors externs que les poden dificultar, cosa que provoca frustració i impotència a les internes.

- Pels interns és una pausa de la vida que portaven fora, en els primers moments senten que perden el temps, tot i que després quan es situen, l'aprofiten fent estudis o feines laborals. Pels familiars, depèn de si s'ho esperaven o no, tot i així, és un canvi molt dur perquè no compten amb el suport d'aquell familiar a qualsevol nivell i a més, tenen contacte limitat amb aquest, cosa que els fa sentir incertesa i neguit del qual estarà passant.
- És molta càrrega la que suposa per les famílies viure situacions com aquestes. Per tant, i tal com afirmen els professionals entrevistats, seria important poder compartir vivències amb altres familiars per tal de disminuir la càrrega, per veure que no estan sols, per veure's reflectits en altres persones, per ser conscients que hi ha una sortida, per poder intercanviar pautes o estratègies utilitzades, etc.
- Tots afirmen que sí que s'hauria de tenir coneixement per part dels familiars dels recursos als quals poden accedir. Perquè això sigui possible, algú els ha d'informar, sigui des del Centre Penitenciari o des dels Serveis Socials del mateix barri, ja que a vegades no són ni conscients ni de l'existència dels recursos ni de tenir dret a utilitzar-los. A més a més, el fet de comptar amb suport extern, els ajuda a portar millor la situació d'abans de l'ingrés, durant l'estada del familiar al Centre Penitenciari, així com per preparar la sortida un cop surti en llibertat.
- Els professionals, perquè no son treballadors socials ,no coneixen exactament l'opinió dels familiars perquè no tenen contacte directe, però pel que saben a partir de les internes, sí que els serviria per a pal·liar els efectes de l'ingrés, ja que les famílies arriben a vegades a patir més que els mateixos interns.

- Les necessitats principals que presenten els familiars són sobretot informatives, ja que es troben en una situació nova que desconeixen i necessiten saber tant del context com les pautes que han de seguir. També manifesten necessitats de suport social, emocional, psicològic, i econòmiques. Les primeres sorgeixen pel fet de no està rebent ajuda professional especialitzada, i les últimes, les econòmiques, sovint es donen a l'hora d'assistir a les comunicacions i vis a vis.
- Els interns presenten les mateixes necessitats que els familiars pel que fa a les econòmiques, psicològiques i afectives. També el fet de no poder-se comunicar amb l'exterior quan ho necessiten, no saber el que està passant, de tenir familiars amb problemes mèdics i no poder tenir contacte, o de tenir familiars o coneguts a altres Centres Penitenciaris i estar desinformades. Això ho he pogut viure en primera persona al Centre Penitenciari de Dones, com ens demanaven desesperadament que truquéssim a algun familiar per què se'ls havien acabat les trucades i necessitaven saber el seu estat mèdic. És molta la desesperació que viuen en aquests moments.

A continuació, en la següent taula, es recullen les evidències extretes de cada pregunta realitzada durant l'entrevista a un familiar d'un intern.

Taula 16: Evidències de les preguntes a familiars

CATEGORIES	SUBCATEGORIES	PREGUNTES FAMILIARS	EVIDÈNCIES DE LES PREGUNTES A FAMILIARS
REINSERCIÓ	Importància del vincle familiar per la reinserció social.	Sou conscient que el vostre suport al familiar, l'ajuda a la futura reinserció social? Quins aspectes considereu que necessiten més ajuda per part vostre?	<i>Sí, mi madre y yo siempre que podemos, vamos a visitar a mi padre para que no se preocupe por nosotros. Así si él nos ve, ve que estamos bien no se preocupa tanto. F1¹³ (I.1-2).</i>
	Finalitat dels Centres Penitenciaris: La reinserció social.	Creieu que implantant un programa al centre penitenciari que treballi amb les famílies, col·laborarà al compliment de l'objectiu de la reinserció social?	<i>Creo que no estaría mal, mi madre lo ha pasado muy mal y mi familia también y hemos tenido que darnos apoyo nosotros solos. No hemos contado con ayuda de nadie, nos encontramos solos con ésta situación y no es nada fácil. F1 (I.5-7).</i>
DROGUES	Formació als familiars	En el cas que el teu familiar tingui problemes amb el consum de drogues, podries ajudar-lo i entendre'l millor si rebessis una	<i>"(...) creo que necesitaríamos formación de afrontar la situación des de un primer momento ya que nadie nos ayudó cuando mi padre entro a la cárcel y como te he dicho antes estuvimos y estamos solos. F1 (I.17-19).</i>

¹³ Denominació del familiar de l'intern del Centre Penitenciar Puig de les Basses.

	<p>formació professional sobre drogodependències? Sobre quins aspectes creus que necessiteu formació?</p> <p>Detecció de situacions de risc</p> <p>Necessaries aprendre a detectar situacions de risc, per tal de poder evitar una recaiguda del teu familiar?</p> <p>Pautes d'actuació i solució</p> <p>Tindries més seguretat si t'ensenyessin eines i tècniques per actuar davant de les diferents situacions conflictives amb les quals et puguis trobar amb el teu familiar?</p>	<p><i>Creo que si supiera cómo pararlo o como ayudarle para no hacerlo, no de mi cabeza sino, que me lo digiera alguien que supiera de esto de verdad, le serviría a él para no volver a pasar lo mismo, y a nosotros para no volver a vivir nunca más una situación como la que estamos viviendo ahora. F1 (l.24-28).</i></p> <p><i>A mi madre, a mis abuelos, o a otras familias distintas seguramente sí que les serviría, pero a mí, ya lo aprendí hace tiempo. F1 (l.31-33).</i></p>
<p>AFECTACIÓ EMOCIONAL</p>	<p>Prejudicis-comprensió</p> <p>Creus que els prejudicis que poden tenir alguns familiars respecte a un delictes i/o ingrés, dificulten la relació amb el familiar en qüestió?</p>	<p><i>Claro que sí, mi padre no se lleva muy bien con su familia y la familia de mi madre cree que mi padre es un delincuente que se merece estar en la cárcel. Eso dificulta mucho nuestra situación porque ellos hablan sin saber. Ya no tenemos tan buena relación, somos mi madre, mi padre y yo. F1 (l.34-37).</i></p>

	Vis a vis / comunicacions i afectació emocional	Com vius les trobades i comunicacions amb el teu familiar dins la presó?	<i>Siempre le hago alguna broma a mi viejo cuando voy a verle, porque sé que es la manera de calmarlo, que por un momento no piense en donde está y que todo parezca que ésta bien fuera. F1 (I.41-44).</i>
ACOMPANYAMENT PSICOSOCIAL	Grups d'Ajuda Mútua (GAM)	T'ajudaria a assistir a Grups d'Ajuda Mútua (GAM) per compartir experiències amb altres familiars amb la teva mateixa situació?	<i>Pero supongo que sí. Siempre es bueno pasar tiempo con otras personas que también están viviendo alguna cosa similar a la tuya. Podría ser una buena idea siempre que sean más o menos de mi edad y no gente muy mayor, si fueran mayores me sentiría muy raro. F1 (I.47-50).</i>
	Coneixement de recursos externs	T'agradaria conèixer recursos externs als quals poguessis accedir per portar millor l'ingrés del teu familiar? Coneixes algun?	<i>Pero sí que me gustaría conocerlos para ver si nos pueden ayudar, como lo que me has dicho antes de poder hablar con más chavales que tienen a su padre metido también en la cárcel. F1 (I.60-62).</i>
NECESSITATS	Necessitats dels familiars	Quins aspectes i necessitats t'agradaria treballar respecte a la relació interpersonal amb el teu familiar?	<i>Me hubiera gustado que me hubieran dicho cómo reaccionar la primera vez que fuimos a verle. Me quedé callado porque no sabía que decirle, fue el peor momento, no afronte la situación y me superé. Me sentí muy inútil porque no aproveche el poco tiempo que tenía con él. F1 (I.63-66).</i>
	Necessitats dels interns	Quines necessitats et manifesta el familiar respecte la relació i contacte amb vosaltres?	<i>Tiene ganas de pasar tiempo con nosotros, siempre me dice que cuando salga haremos cosas que nunca antes se había planteado hacer conmigo y mi madre. Ahora pues quiere vernos más, hablar más con nosotros. Dice que seremos una familia otra vez y que tiene ganas de salir para volver a mantener una estabilidad en casa (...). F1 (I.70-74).</i>

- En relació al significat de les comunicacions familiars pels interns, quan ingressa a presó, es veu d'alguna manera desplaçat de la seva família, ja que no viu el dia a dia amb ells. Si a això se li suma la poca informació que tenen de l'exterior, com comenta la persona entrevistada, a l'hora de les comunicacions, es deixa de preocupar l'intern al veure i saber que fora tot està bé, cosa que li redueix la intranquil·litat que viuen a dins.
- En relació al moment de l'ingrés del familiar, com s'ha anat comentant en apartats anteriors, sovint els familiars pateixen més l'ingrés que els mateixos interns, sobretot els que ho viuen per primera vegada. Les famílies es troben perdudes perquè no saben que passarà i com han d'actuar. Així es com es van sentir els familiars del pare del noi, es van trobar sols davant de la situació, sense suport social ni professional.
- Respecte a les drogodependències, en aquest cas prefereixen rebre formació d'un altre tipus, ja que el familiar no té un contacte directe amb el consum de drogues, tot i que si que el recomanarien a familiars que ho necessitessin. La persona entrevistada demanda més una ajuda professional des del primer moment de l'ingrés, perquè els acompanyessin en aquest procés tan dur i que han passat ells sols.
- Respecte a les situacions de risc, és important saber detectar-les, donar eines als familiars perquè sàpiguen veure tant una situació que pot portar a l'intern a tornar a delinquir, així com a consumir drogues.
- En relació als prejudicis, es pot observar la considerable relació que existeix entre els prejudicis dels familiars i la relació d'aquests amb l'intern. En aquest cas, no han rebut suport familiar, sinó que es troben mare i fill sols davant la situació. Si aquí se li suma que tampoc han rebut suport professional, es conclou que estan vivint amb una càrrega important que no els pertoca i els hi acaba afectant en les seves pròpies vides diàries.

- En relació a les comunicacions i les trucades telefòniques, suposen un respir tant per l'intern com pel familiar. Tot i que són moments durs, ja que les condicions en les quals es veuen i parlen no són les que desitjarien, per un moment es deixa enrere el lloc on estan i gaudeixen de passar una estona amb familiars que els donen suport. Això tranquil·litza tant a l'intern com a les famílies i el proporciona encara més forces per seguir endavant i millorant positivament per sortir al més aviat possible.
- Respecte al fet de poder compartir situacions amb altres familiars, a vegades, a més a més de no tenir suport professional, social ni familiar, no solen explicar les situacions als seus entorns més propers, per por als prejudicis i etiquetatges de la societat, per tant és un tram que passen tots sols. És per això que seria de gran ajuda, com afirma la persona entrevistada, assistir a Grups d'Ajuda Mútua (GAM) per tal de poder compartir les experiències i vivències amb altres familiars que estiguessin passant la mateixa situació. Així com conèixer recursos externs als quals poder accedir durant i després de l'ingrés.
- Respecte a les necessitats més demandades dels familiars, són sobretot informatives, ja que es troben perduts davant d'aquesta situació. Les necessitats que els manifesten els interns, són preocupacions que tenen pels familiars de fora, cosa que aquestes preocupacions disminuirien si sabessin que els seus familiars estan rebent suport professional.

3.1.4 Resum de les evidències a partir de les dades qualitatives i quantitatives

Una vegada analitzades les dades qualitatives (entrevistes) i quantitatives (qüestionaris) es pot veure la clara relació que existeixen entre els resultats obtinguts a partir dels dos instruments.

Els familiars que tenen algun membre de la família intern a un Centre Penitenciari, no disposen de la informació necessària per entendre el procés que un ingrés comporta, es troben perduts, no saben a qui han de demanar ajuda, no tenen coneixement jurídic, ni del funcionament d'un Centre Penitenciari, ni dels seus drets ni dels drets dels familiars.

També es veu reflectida la relació entre els Centres Penitenciaris i les drogodependències, i com els familiars tampoc saben com actuar davant d'aquesta problemàtica.

Quan una persona ingressa a presó, de sobte es veu separat i sense connexió amb la seva vida exterior. De la mateixa manera que els familiars es troben amb una persona menys al nucli familiar, afegint tot el que això comporta, com per exemple els ingressos econòmics.

A més a més, moltes famílies es separen de la persona interna i en moltes ocasions el contacte es va perdent fins que acaba desapareixent del tot. Els familiars no reben un suport professional personalitzat, ni coneixen recursos als quals poden accedir.

És per tots aquests motius, i com s'ha pogut veure en l'anàlisi quantitativ i qualitativ, la gran importància que els interns rebin comunicacions per part dels familiars i el seu entorn proper, que els familiars disposin d'un suport professional que els ajudi a establir-se emocionalment i d'aquesta manera puguin enfortir-se o reprendre de nou les relacions interpersonals entre els familiars i els interns. Aconseguint això, com es pot veure en els resultats, afavoriria a l'estat dels familiars, al procés i evolució positiu de l'intern al Centre Penitenciari i a la posterior rehabilitació i reinserció social un cop aquest surti en llibertat.

Com s'ha pogut veure, són moltes les necessitats que presenten els interns respecte a les relacions amb els seus familiars. Però encara són més les necessitats que manifesten els familiars respecte als interns.

Per tant, després de realitzar l'anàlisi les necessitats detectades són les següents:

- **Relacions familiars - intern:** La prioritat fonamental d'aquest projecte és potenciar les relacions entre els familiars i els interns a partir de la intervenció directa amb els familiars d'aquests. D'aquesta manera, si existeixen relacions interpersonals sanes i l'intern compta amb un suport familiar i social, afavoreix l'evolució positiva durant l'estada al Centre Penitenciari i facilita la reinserció social un cop surt en llibertat.
- **Connexió amb la vida exterior:** Una necessitat que també s'ha detectat entre els interns és com els afecta la falta de connexió i vincles amb l'exterior. Un d'aquests exemples, es veuen en el moment de rebre visites, comunicacions, trucades, correspondències, entre d'altres. Com s'ha assenyalat durant l'emmarcament, les visites i contacte amb l'exterior, són un factor molt positiu pels interns i són un element que redueix la taxa de reincidència un cop surten en llibertat. Per tant, és important treballar amb les famílies per aconseguir que els interns rebin contacte de l'exterior i no es sentin tan apartats de la societat.
- **Sensibilització social:** Un problema clau que dificulta la reinserció social, és la manca de sensibilització social i l'existència de prejudicis i estereotips en relació a les persones internes. És per això que es considera important treballar amb les famílies d'aquests, ja que són el pont directe entre els interns i la societat.
- **Econòmiques:** Com s'ha pogut veure en l'emmarcament, la majoria de persones que es troben a presó, així com els seus familiars, disposen d'una baixa economia. És per això, que ja que aquesta és una altra necessitat, s'ha de destacar que la participació en aquest projecte, serà totalment gratuïta per ells i no suposarà un esforç per aquests el fet d'assistir-hi.
- **Drogodependències:** Una altra necessitat detectada és la importància de tractar el tema de les drogodependències, ja que som s'ha comprovat durant tot el diagnòstic, existeix una clara relació entre el món penitenciari i el consum de drogues. Per tant, és important que els familiars aprenguin informació bàsica sobre aquestes, així com tècniques i eines d'actuació, per aplicar-les en situacions que poden sorgir amb l'intern relacionades amb les drogues, quan aquest surti en llibertat.

- Recursos: És necessari també, donar a conèixer a la família diferents recursos. Per una banda, els recursos dels quals disposa l'intern dins del Centre Penitenciari en relació a les drogodependències i els que existeixen fora del centre. D'altra banda recursos externs destinats als familiars i que poden accedir durant l'estada al centre de familiar o inclús quan aquest ja hagi sortit.
- Informació: Una altra necessitat és la manca d'informació que presenten els familiars. Informació en el sentit de coneixement del procés penitenciari, coneixement del dia a dia del Centre Penitenciari, orientació jurídica, entre d'altres. Això s'ha decidit, ja que com s'ha comentat durant l'emmarcament i en l'anàlisi de les opinions dels afectats, els familiars manifesten que es veuen perduts i desorientats quan viuen una situació com aquesta.
- Inestabilitat emocional: Una necessitat a cobrir del familiar en relació als problemes psicològics i socials que un ingrés d'un familiar els pot causar. D'aquesta manera, aquest projecte els hi proposaria suport psicològic, social, els proporcionaria tècniques per gestionar les emocions, entre d'altres. Tot això abans, durant i després de l'ingrés del familiar.

3.2 Establiment justificat de les prioritats

A partir de les necessitats detectades, s'han establert un seguit de prioritats que seguirà aquest projecte:

- Relacions familiars-interns: Es treballaran les relacions entre familiars i interns, per tal de mantenir-les, recuperar-les o millorar-les i que la família passi a ser un factor protector de la persona que es troba privada de llibertat.
- Connexió amb la vida exterior: Es treballarà la importància de mantenir comunicacions periòdiques amb la persona interna, ja que d'aquesta manera no es sent tan aïllada de la societat i està connectat amb el seu entorn més proper.
- Inestabilitat emocional: Aquesta prioritat és clau, ja que els familiars necessiten rebre tractament professional per pal·liar els efectes que els provoca l'ingrés d'un familiar a un Centre Penitenciari.

- **Sensibilització social:** És important treballar en línia a aquesta prioritat, ja que la família serveix de pont entre l'intern i el familiar i l'acceptació de la societat és l'últim pas per aconseguir la reinserció social. Per això es destaca la importància d'incorporar sensibilització social en el projecte.
- **Informació:** La informació i coneixement és bàsica pels familiars, ja que d'aquesta manera no es troben tan perduts, saben els passos que han de seguir i coneixen els recursos als quals poden anar a demanar ajuda. És per això que es donarà als familiars nocions sobre informacions relacionades amb el procés penitenciari i tot el que això comporta.

A partir de tota la informació recollida, s'han expressat totes les prioritats que determinen la necessitat de treballar amb els familiars de persones internes. Aquestes s'han prioritzat, ja que són les considerades més importants i les que donaran suport als programes d'acció del projecte que és presentaran més endavant.

Per tant, tots els programes, unitats de programació i unitats didàctiques, aniran enfocats en base a les anteriors prioritats per aconseguir l'objectiu principal de la reinserció social dels interns.

Concretament, les prioritats de relacions familiars-interns, connexió amb la vida exterior i inestabilitat emocional, seran la base del programa d'acció de *suport familiar*. La prioritat de sensibilització social serà la guia pel programa d'acció de *sensibilització social*. El programa d'*assessorament i informació* seguirà la línia de la prioritat d'informació.

3.3 Ubicació de la recerca

Aquest projecte és d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat. El disseny es realitza pensant en l'aplicació d'aquest als Centres Penitenciaris de Catalunya. Tot i així, per ubicar la recerca de manera més específica, és centrarà el projecte en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona. S'ha escollit aquest centre, ja que és on es té més experiència, per haver realitzat unes pràctiques universitàries en el mateix i haver extret la majoria de qüestionaris i entrevistes d'allà.

A més a més, en un estudi de Cassà (2015), comentava el següent:

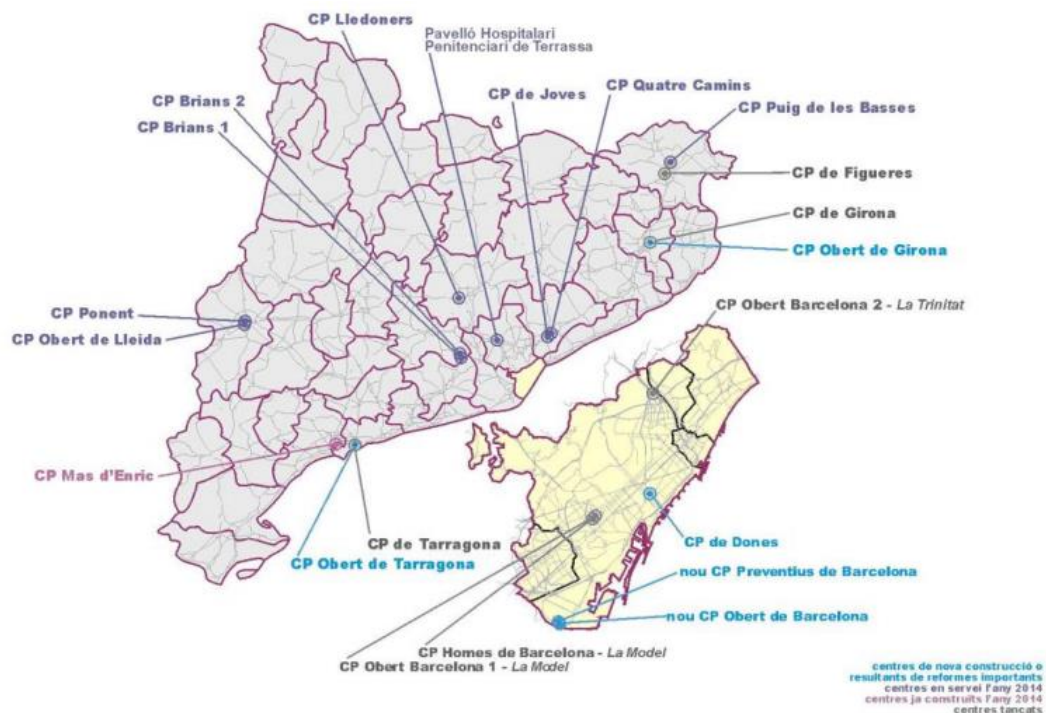
Pel que fa a les visites, les diferències entre homes i dones són les següents: les dones informen d'una ràtio inferior que els homes en el nombre de visites del cònjuge (1,7, enfront 4,48), dels germans (3,79, enfront 7,85), d'altres familiars de 2n grau (2,58, enfront 5,22), i dels professionals (2,45, enfront 4,39). (p.27).

Així doncs, en aquest apartat es pretén ubicar la recerca d'aquest projecte. En primer lloc, es realitzarà un emmarcament del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, el seu context històric i el seu funcionament. En segon lloc, es centrarà l'atenció en les dades més rellevants d'aquest centre i en veure si es realitza o no algun treball familiar. Per últim, a partir dels qüestionaris i entrevistes realitzats al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i al Centre Penitenciari Puig de les Basses, es recolliran les dades més significatives d'aquests.

Es començarà fent una ubicació de la recerca des dels Centres Penitenciaris de Catalunya i tot seguit es centrarà la ubicació en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

En relació al sistema penitenciari de Catalunya, ens trobem en un moment de canvis estructurals. Actualment, a Catalunya hi ha 15 Centres Penitenciaris en funcionament. Aquests, es mostren la imatge següent, juntament amb els Centres Penitenciaris previstos per l'any 2020, un cop fets els canvis corresponents.

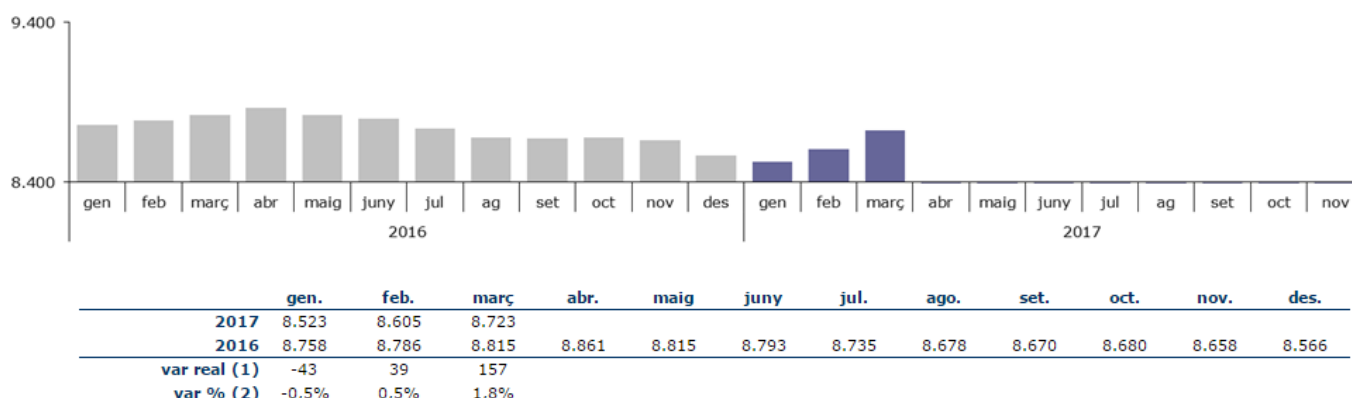
Imatge 1: Escenari penitenciari any 2020.

Font: Pla director d'equipaments penitenciaris 2013-2020 (Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya).

Actualment, al mes de Març de l'any 2017, Catalunya tenia un total de 8.723 persones internes repartides en els diferents centres. Com es pot observar en la imatge de l'evolució penitenciària, des de l'inici d'aquest mateix any, el nombre d'interns a Catalunya ha anat creixent.

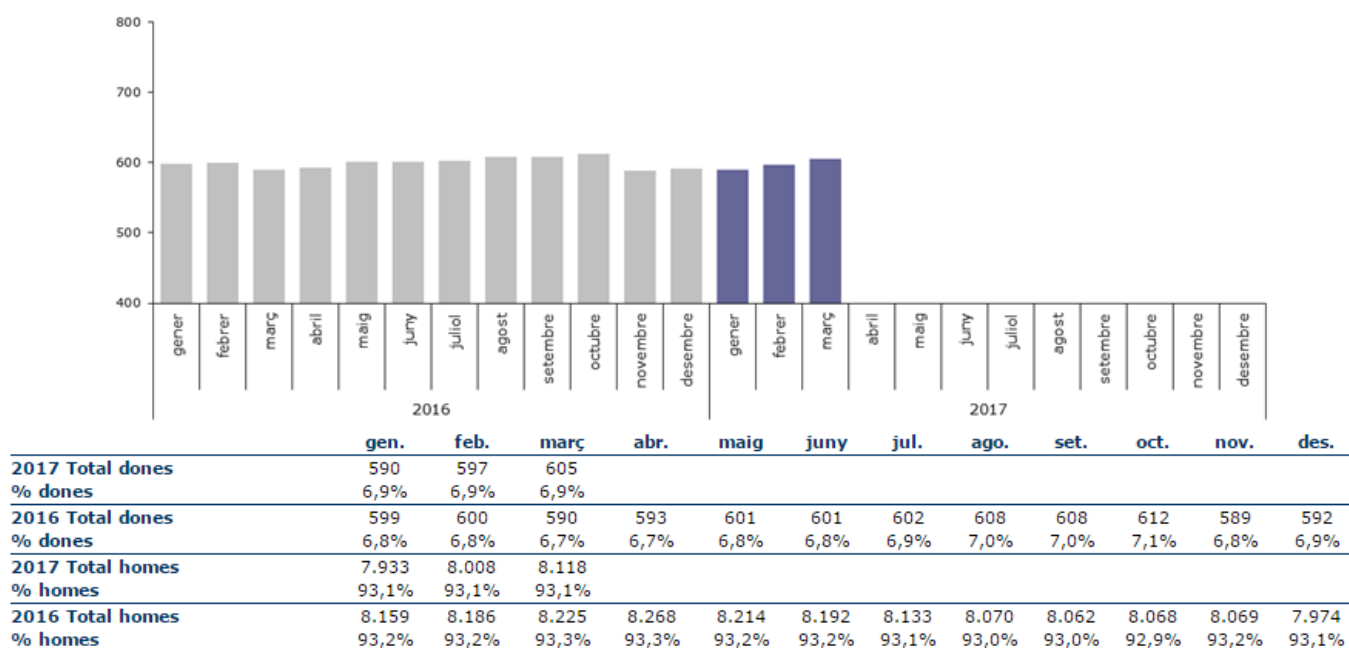
Gràfic 33: Evolució de la població a les presons. Últim dia de cada mes.

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya

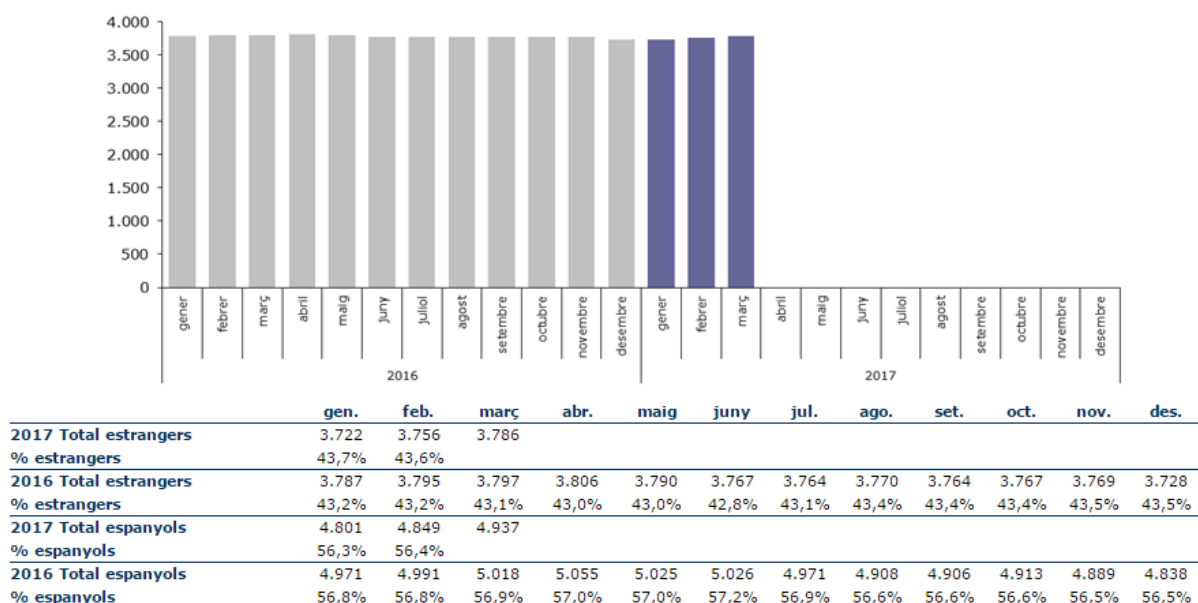
Respecte al sexe de les persones internes, és considerable la diferència que hi ha entre homes i dones, estant els primers molt més presents. Aquestes diferències es poden observar a la imatge que es presenta a continuació.

Gràfic 53: Gènere.

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya

Gràfic 61: Nacionalitat.

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

Respecte a la nacionalitat, es pot observar com la quantitat de persones estrangeres està molt a prop del nombre d'espanyols. El fet d'haver-hi persones estrangeres als Centres Penitenciaris de Catalunya, encara els dificulta molt més a aquestes les relacions interpersonals. Sobretot en aquelles que són detingudes a l'aeroport, es troben en un país que no és el seu, lluny de les seves famílies, la majoria no tenen lloc on anar, els familiars no arriben econòmicament per realitzar visites. Per tant, són dificultats afegides a les quals ja de per si es troben els interns amb els seus familiars. Encara és més important treballar amb els familiars de les persones estrangeres.

Un cop feta una revisió i ubicació general dels Centres Penitenciaris de Catalunya, es centrarà l'atenció en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, pel qual s'ha realitzat el disseny d'aquest projecte.

Aquest, és conegut també amb el nom de Wad-Ras. És un centre preventiu situat al districte del barri de Sant Martí. En el mapa que es mostra a continuació, es pot veure la ubicació del centre, que és el carrer Doctor Trueta número 84.

El fet de situar-se al mig de la ciutat, al barri de Sant Martí, és per temes de logística, ja que al ser un centre preventiu, constantment s'han de desplaçar per assistir als judicis.

Imatge 36: Localització del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

Font: Ajuntament de Barcelona

En relació a la seva estructura, el centre Penitenciari de Dones de Barcelona està format per tres edificis:

Un primer edifici amb una superfície de 4.670 metres quadrats.

Un segon edifici amb una superfície de 1.800 metres quadrats.

Un tercer edifici, construït a una zona de patis del primer edifici, on es situen els Mossos d'esquadra i els serveis de comunicacions.

El conjunt dels tres edificis conté un total de quatre plantes, cada una amb els següents serveis:

- ✓ Soterrani: Es troben els ingressos, les comunicacions, el gimnàs, la bugaderia, les sales de tallers productius i ocupacionals i la perruqueria.
- ✓ Planta baixa: En aquesta planta es troba la secció oberta ¹⁴de dones, les oficines, les consultes mèdiques i el departament de mares.
- ✓ Primera planta: En aquesta, es situa la unitat de preventives¹⁵, el mòdul de serveis, la cuina, la infermeria i la llar d'infants.

¹⁴ Són dependències d'un Centre Penitenciari on estan destinats els interns classificats en tercer grau. Normalment estan situades al exterior del mateix Centre Penitenciari.

¹⁵ La unitat de preventives té dos nivells: el bàsic i avançat. Les interns són distribuïdes segons els criteris adoptats en el document intern "*Programa de classificació interior*" del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

- ✓ Segona planta: Es troba la unitat residencial i la secció oberta d'homes.

Tot seguit es presenten un recull de fotografies del centre en relació a la seva estructura:

Imatge 63: Entrada principal.

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya

Imatge 90: Sala d'actes.

Font: El Periódico

Imatge 117: Pati del departament de mares.

Font: Generalitat de Catalunya

Imatge 143: Habitació del departament de mares.

Font: El diari de l'educació

Imatge 163: Pati de les internes preventives.

Font: Pàgina web rodats.com

Actualment, segons dades setmanals extretes pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona en conjunt d'homes i dones, viuen un total de 583 interns, dels quals són 503 penats i 80 preventius. A continuació es mostraran unes taules ¹⁶amb les dades més significatives.

Taula 17: Població penitenciari del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

	Preventius	Penats	Població total
CP Dones BCN	80	503	583
Homes	0	299	299
Dones	80	204	284

¹⁶ Totes les taules d'aquest apartat són d'elaboració pròpia a partir del tríptic setmanal 04/04/2017 del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

Del total de la població penitenciària, en règim ordinari¹⁷, es troben 143 dones. D'homes no hi ha població penitenciària en aquest règim, ja que només es troben a la secció oberta.

Taula 18: Població total en règim ordinari del Centre Penitenciari de Barcelona.

	Homes	Dones	Població total
CP DONES BCN Règim Ordinari	0	143	143

Respecte al total de població penitenciària que es troba en règim obert¹⁸, són 440 el total. Dels quals, 299 són homes i 141 són dones.

Taula 19: Població total en règim obert del Centre Penitenciari de Barcelona.

	a.82 ¹⁹	a.83 ²⁰	a.86.4 ²¹	UD ²²	a.182 ²³	altres	Població total
CP Dones BCN Règim obert	7	287	86	27	29	4	440
Homes	1	205	46	22	22	3	299
Dones	6	82	40	5	7	1	141

¹⁷ Règim ordinari: Aquest s'aplica als interns classificats en segon grau, als penats sense classificar i als detinguts.

¹⁸ Règim obert: Aquest s'aplica als interns classificats en tercer grau que puguin seguir el seu tractament en règim de semi llibertat.

¹⁹ És un règim obert restringit. El primer apartat de l'article 82 del RP determina el següent: " En los casos de penados clasificados en tercer grado con una peculiar trayectoria delictiva, personalidad anómala o condiciones personales diversas, así como cuando exista imposibilidad de desempeñar un trabajo en el exterior o lo aconseje su tratamiento penitenciario, la Junta de Tratamiento podrá establecer la modalidad de vida en régimen abierto adecuada para estos internos y restringir las salidas al exterior, estableciendo las condiciones, controles y medios de tutela que se deban observar, en su caso, durante las mismas".

²⁰ L'apartat primer de l'article 83 del RP sobre els objectius i principis del règim obert recull que " La actividad penitenciaria en régimen abierto tiene por objeto potenciar las capacidades de inserción social positiva que presentan los penados clasificados en tercer grado, realizando las tareas de apoyo y de asesoramiento y la cooperación necesaria para favorecer su incorporación progresiva al medio social".

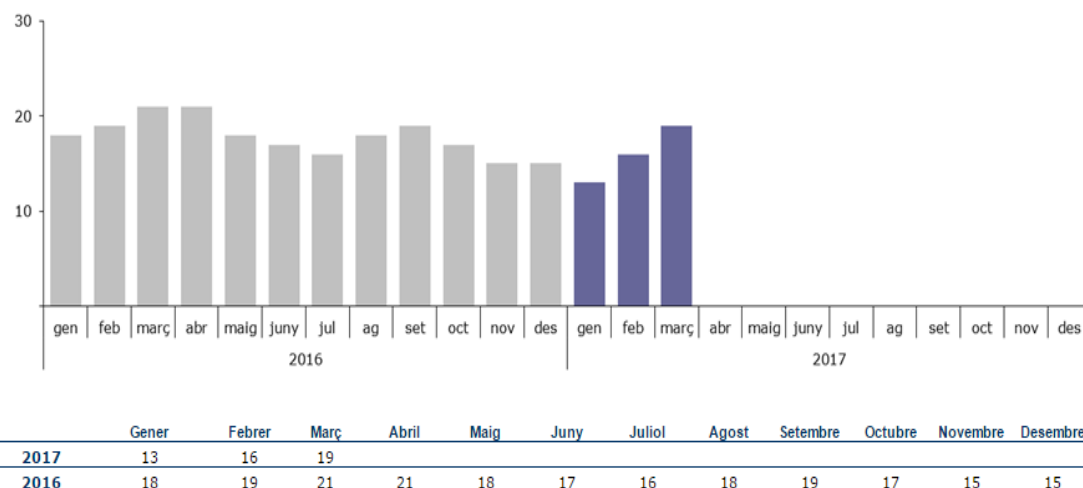
²¹ L'article 86.4 del RP comunica que: "En general, el tiempo mínimo de permanencia en el Centro será de ocho horas diarias, debiendo pernoctarse en el Establecimiento, salvo cuando, de modo voluntario, el interno acepte el control de su presencia fuera del Centro mediante dispositivos telemáticos adecuados proporcionados por la Administración Penitenciaria u otros mecanismos de control suficiente, en cuyo caso sólo tendrán que permanecer en el Establecimiento durante el tiempo fijado en su programa de tratamiento para la realización de actividades de tratamiento, entrevistas y controles presenciales".

²² Les Unitats Dependents, són unitats penitenciàries situades fora dels Centres Penitenciaris, normalment són pisos o habitatges. Resideixen homes i dones classificats en tercer grau.

²³ L'apartat primer de l'article 182 del RG determina que: "El Centro Directivo podrá autorizar la asistencia en instituciones extrapenitenciarias adecuadas, públicas o privadas, de penados clasificados en tercer grado que necesiten un tratamiento específico para deshabituación de drogodependencias y otras adicciones, dando cuenta al Juez de Vigilancia".

Com s'ha comentat anteriorment, dins del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, es troba el departament de mares. Aquí, conviuen les internes amb els seus fills sempre que no superin els 3 anys. En la següent taula, es mostra el número d'internes amb fills que es trobaven al mes de març en el centre.

Gràfic 81: Dones amb fills menors de 3 anys en situació conjunta de presó en règim ordinari a la unitat de mares del centre penitenciari de Dones.

Font: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

Per les internes que tenen els fills a la presó, encara és més important establir relacions amb algun familiar o persona fora del centre. Al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, per exemple, els familiars que tenen relació amb les internes, sovint vénen a buscar als fills per passar la tarda o el dia amb ells, cosa que les noies que no tenen vincles a fora, no s'ho poden permetre.

En relació als recursos humans, el Centre Penitenciari de Dones compte amb un equip multidisciplinari de professionals que es desglossa a continuació en la següent taula:

Taula 20: Professionals de l'equip multidisciplinari.

Director	
Subdirector	Jurista
Treballadors socials	Educadors socials
Monitors	Voluntaris
Psicòlegs	Psiquiatres

Informadors	Funcionaris
Administratius	Professors

Font: Elaboració pròpia.

A continuació es mostren alguns programes i activitats que es realitzen al centre:

Taula 21: Programes i activitats del centre.

PROGRAMES	ACTIVITATS
Toxicomanies	Gimnàs - perruqueria
EVA (Dones que han patit violència de gènere)	Autoescola - llengües - escolarització
Autocontrol emocional	Costura - tallers productius
Interculturalitat	loga - treballs manuals - digitale

Font: Elaboració pròpia.

També existeixen activitats de col·laboració al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona. El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, dóna a conèixer els següents:

- Programa ACCEPTA: Atent a persones amb discapacitat intel·lectual i del desenvolupament que es troben amb mesures penals.
- Projecte Barsaní: Ofereix acompanyament als interns en temes relacionats amb la inserció social.
- Mentors i agents de salut: Proporcionen formació de mentors i agents de salut i acompanyament personal.
- Creació positiva: Proporcionen suport per a la prevenció del VIH en dones que es troben privades de llibertat.
- Suport psiquiàtric a Centres Penitenciaris: Ofert pel Parc Sanitari Sant Joan de Déu.

Les noies, mentre esperen el judici o compleixen la condemna, estan separades dels seus familiars. Aquest període de temps²⁴ és el que s'utilitzarà per incorporar als familiars a un tractament i col·laborar així a la futura reinserció social de l'intern.

²⁴ En el cas que l'intern surti, els familiars poden seguir assistint al projecte fins la finalització del curs (6 mesos).

Es tracta d'un projecte per oferir atenció psicosocial als familiars dels interns, recuperar, enfortir o crear les relacions interpersonals de les famílies amb els interns i fomentar així la futura reinserció social d'aquests.

Les relacions familiars són un aspecte molt important que s'hauria de treballar a les presons catalanes, ja que així ho manifesten les internes, els familiars i els professionals. A més a més, és un factor clau en la reincidència. Com s'ha comentat anteriorment, reincideixen més aquelles persones que no reben trucades ni visites dels seus familiars, ni compten amb un suport fora quan surten en llibertat.

4. FORMULACIÓ DEL PROJECTE

En aquest apartat, es realitzarà un resum del projecte, indicant els elements següents: Definició del projecte, títol, pla o programa al qual pertany, descripció, destinataris, objectiu general i objectius específics, estratègies per l'acció i per últim, el pressupost i fonts de finançament.

- **Definició del projecte:** Es tracta d'un projecte en relació a l'àmbit penitenciari, que proporciona suport als familiars de persones que es troben privades de llibertat. Aquest, ofereix atenció psicosocial als familiars, amb l'objectiu de millorar les relacions interpersonals amb l'intern i afavorir així, el seu procés evolutiu al Centre Penitenciari, i el seu retorn a la família i societat un cop surti en llibertat, per aconseguir la plena reinserció social.
- **Nom o títol:** Projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones que és privades de llibertat.
- **Pla o programa al qual pertany:** En aquest cas, el projecte no pertany a un programa ni pla determinat.
- **Descripció:** Les persones que no estan directament al Centre Penitenciari, en aquest cas, els familiars dels interns, estan afectats igualment per la situació que viu aquest. L'ingrés, suposa per ells un impacte i la reacció i actuació dels mateixos familiars afecten directament a l'intern durant la seva estada al Centre Penitenciari.
Aquest projecte centra l'atenció en els familiars i treballa des d'una perspectiva familiar.

El projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat, ofereix tractament i suport a familiars. Per una banda, per pal·liar els efectes que els afecte de manera directa l'ingrés de l'intern. D'altra banda, per què el fet de treballar amb els familiars, fa que es fomentin i millorin les relacions interpersonals entre ambdós i això, facilitarà el retorn amb la família un cop l'intern surti en llibertat i ajudarà a aconseguir la plena reinserció social.

En el procés de sortida en llibertat, és una la transició més important de les persones internes, implica haver d'utilitzar tots els aspectes apresos al Centre Penitenciari i enfrontar-se a la realitat. En aquest moment, són de gran importància els vincles familiars i socials, ja que el fet de comptar amb un suport influenciarà directament en facilitar o dificultar la reinserció social (Cassà,2015).

Per tal d'aconseguir el que es proposa amb el projecte, aquest seguirà les següents línies de treball: Un suport familiar orientat a ensenyar habilitats socials i oferir suport emocional als familiars; una sensibilització social a partir de treballar la sensibilització familiar; i un assessorament i informació dirigit als familiars sobre aspectes tan amplis com són el món penitenciari i l'àmbit de les drogodependències.

Aquest projecte s'ofereix per proporcionar als familiars, la informació, orientacions, tècniques, eines i suport, per facilitar-los el procés el màxim possible. Així com per seguir treballant un cop surti l'intern per tal d'evitar la reincidència i aconseguir la plena reinserció social d'aquest. Per tant, aquests aspectes són els que principalment s'aniran desenvolupant durant les diferents trobades entre familiar i professionals que marcarà el calendari del projecte.

Aquest projecte està dissenyat per implantar-lo en qualsevol Centre Penitenciari de Catalunya, ja que l'emmarcament i la recollida de dades s'han fet de manera general per poder ser extrapolat a tots els centres. Tot i així, per presentar-lo més concretament, s'han concretat diferents apartats en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

Principalment, les sessions que formaran part del projecte, seran grupals amb grups de familiars que viuen una mateixa situació, realitzant sessions dirigides pel terapeuta, així com grups d'ajuda mútua. D'altra banda, també es realitzaran tutories individualitzades per treballar de manera individual adequant la intervenció a les particularitats de cada família i persona, per així indagar més en aspectes i situacions concretes i poder treballar-los més fàcilment.

Els professionals que formaran part d'aquest projecte seran una educadora social i una treballadora social. Tot i ser les professionals que directament formaran part d'aquest, es coordinaran constantment amb altres professionals del Centre Penitenciari i de recursos externs.

En relació al calendari, tindrà una durada de 6 mesos (des de setembre del 2017, fins al febrer del 2018, ambdós inclosos).

- **Destinatari:** Els destinataris d'aquest projecte són els familiars de les persones que es troben privades de llibertat, concretament del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, tot i que com s'ha anat comentat, es pot implantar a qualsevol Centre Penitenciari de Catalunya.

En relació als destinataris, els familiars que participin ho faran de manera voluntària i únicament participaran aquells que no suposin un factor de risc per l'intern i tinguin el

consentiment de participació ²⁵d'aquests. En el cas que un intern no compti amb suport familiar, podrà participar qualsevol persona del seu entorn, seguin les mateixes directrius que si fos familiar i que s'han citat anteriorment.

El grup constarà com a màxim amb 10 participants i haurà de tenir un mínim de 5 participants per iniciar-se. Així s'assegurarà el funcionament de les activitats i s'establirà un clima càlid i de confiança. En el cas de ser més participants, es formaria un segon grup. Aquest últim, realitzaria el mateix pla de treball del primer, però en uns altres dies. Si es donés el cas, pel repartiment del grup, es faria per ordre alfabètic del primer cognom dels familiars, repartits en dos grups de 10 persones o equivalents. En aquest cas, només es dissenyarà per un grup.

El grup serà obert, de manera que els participants es poden incorporar fins a assolir el màxim de places i en el cas d'estar complet, haurien d'esperar al curs següent. Quan s'assoleixi el número de 10 places el grup serà tancat. Aquells familiars que estiguin en el curs, encara que l'intern hagi sortit en llibertat, aquests podran seguir assistint fins a la finalització del curs.

Els familiars hauran de signar un full de compromís i confidencialitat²⁶, a mesura que es comprometen a assistir a les diferents sessions del grup i participar activament en la mesura que sigui possible, així com, tenir implicació davant les activitats que es realitzin. Aquells aspectes tractats en el grup, així com el que expliquin els participants, serà totalment confidencial. Hi haurà un llistat d'assistència²⁷, on els participants no podran superar les tres faltes no justificades durant el llarg del curs. Això és perquè s'estaria donant una plaça a un familiar que no ho està aprofitant i s'estaria deixant fora a un familiar que necessitaria realment l'oportunitat de formar part del projecte. Per tant, el màxim de tres faltes suposarà l'expulsió del membre i la incorporació d'un nou assistent.

- **Objectiu general:** Rebre atenció psicosocial i suport professional als familiars de persones privades de llibertat per disminuir els efectes que suposa l'empresonament a l'entorn familiar.

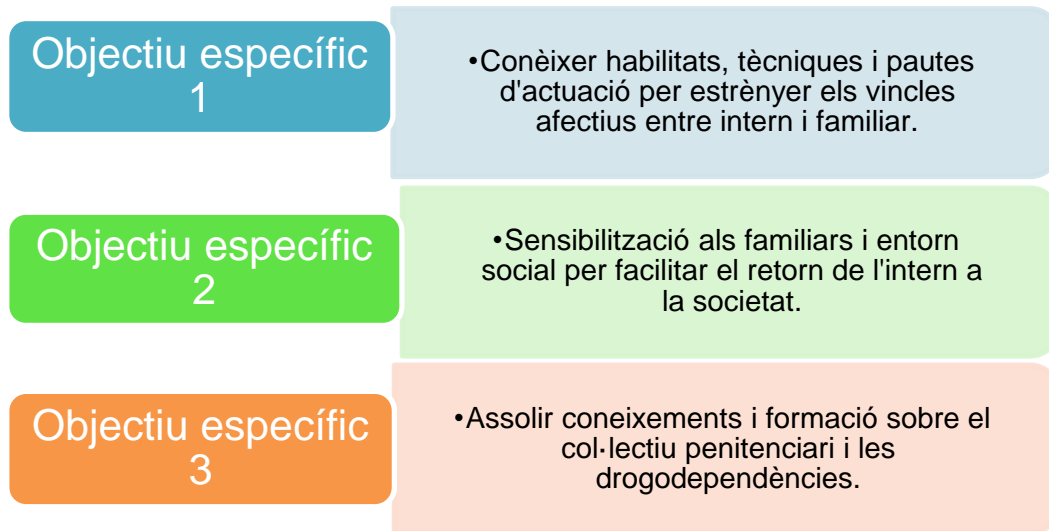
²⁵ Es pot veure a l'annex 4.

²⁶ Es pot veure a l'annex 3.

²⁷ Es pot veure a l'annex 1.

Objectius terminals o específics:

Esquema 2: Objectius terminals o específics

Font: Elaboració pròpia.

- **Estratègies per l'acció:** El projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat, està format pels següents programes d'acció:
 - ✓ Programa d'acció de suport familiar
 - ✓ Programa d'acció de sensibilització social
 - ✓ Programa d'acció d'assessorament i informació

Aquests programes d'acció, són les que contempla aquest projecte i es desenvoluparan detalladament en el següent apartat.

- **Pressupost²⁸ i fonts de finançament:** El projecte contarà per una banda, amb finançament públic, en gran part de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. D'altra banda, disposarà de finançament privat proporcionat per organitzacions que treballin en la mateixa línia d'aquest projecte. També es contarà amb els ingressos dels creadors i s'acceptaran donacions i ajudes per part de persones que vulguin col·laborar en el funcionament i desenvolupament del projecte.

²⁸ El pressupost està desenvolupat detalladament al punt 6.4 de l'apartat de l'aplicació.

5. PLANIFICACIÓ

En aquest apartat, es detallaran les accions que es duran a terme per assolir els objectius plantejats. En primer lloc, es descriuran les diferents línies o programes d'acció i en segon lloc, s'esmentaran les unitats de programació que el formen, així com el pla de treball.

5.1 Descripció de les diferents línies o programes d'acció:

En aquest punt, en relació als programes d'acció ²⁹que s'han dissenyat, es farà una descripció d'aquests i es justificarà el perquè d'aquesta elecció; l'objectiu en relació als objectius específics del projecte, la metodologia que el regirà i per últim, s'anomenaran les unitats de programació que es detallaran en el següent apartat.

Taula 22: Programa d'acció de suport familiar.

PROGRAMA D'ACCIÓ 1: SUPORT FAMILIAR	
Descripció i justificació	El primer programa d'acció s'anomena suport familiar. Va enfocat a proporcionar suport professional als familiars des d'una perspectiva més de caràcter emocional, dirigida a ells. Es tracta de proporcionar-los un espai, fora del seu dia a dia, que els serveixi per gestionar la situació que estan vivint, així com per aprendre tècniques i eines que puguin posar en pràctica en el seu dia a dia. L'elecció d'aquest programa es va donar al veure, a partir del diagnòstic realitzat, la necessitat no coberta que presentaven els familiars perquè no disposaven d'un suport professional dirigit a ells al que poguessin acudir sense problema i on

²⁹ La font de totes les taules dels programes d'acció són d'elaboració pròpia.

	poguessin resoldre tots els dubtes i angoixes amb els que es trobin.
Objectiu	Conèixer habilitats, tècniques i pautes d'actuació per estrènyer els vincles afectius entre intern i familiar.
Metodologia	La metodologia d'aquest programa d'acció, és sobretot un model participatiu, ja que, tot i estar guiat pel professional, es realitzaran dinàmiques on els mateixos familiars siguin els protagonistes. D'aquesta manera, es considera que els coneixements s'adquireixen amb més facilitat, ja que després d'una petita introducció de la temàtica, poden practicar ells mateixos. És una manera d'aprendre molt pràctica i participativa.
Unitats de programació	Aquest programa està format per dues unitats de programació: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Unitat de programació d'habilitats socials ➤ Unitat de programació de suport emocional

Taula 23: Programa d'acció de sensibilització social.

PROGRAMA D'ACCIÓ 2: SENSIBILITZACIÓ SOCIAL	
Descripció i justificació	El segon programa d'acció es titula sensibilització social. Es tracta d'un programa que busca facilitar de la millor manera la futura reinserció social de l'intern. En realitzar el diagnòstic, es va poder comprovar la relació que tenia el paper de la societat amb la reinserció social. D'aquesta manera un primer pas és sensibilitzar als familiars, ja que aquests actuen com a pont entre els interns i la societat i d'aquesta manera s'estaria caminant cap a la sensibilització social.

Objectiu	Sensibilització als familiars i entorn social per facilitar el retorn de l'intern a la societat.
Metodologia	La metodologia d'aquest programa d'acció serà totalment participativa, ja que tant els familiars com els professionals es situaran en una mateixa línia horitzontal de participació, sense rols marcats. Si es donés l'ocasió sí que reconduirien en un moment determinat, però deixaran que els mateixos familiars es dinamitzin.
Unitats de programació	Aquest programa està compost per una unitat de programació: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Unitat de programació de sensibilització social

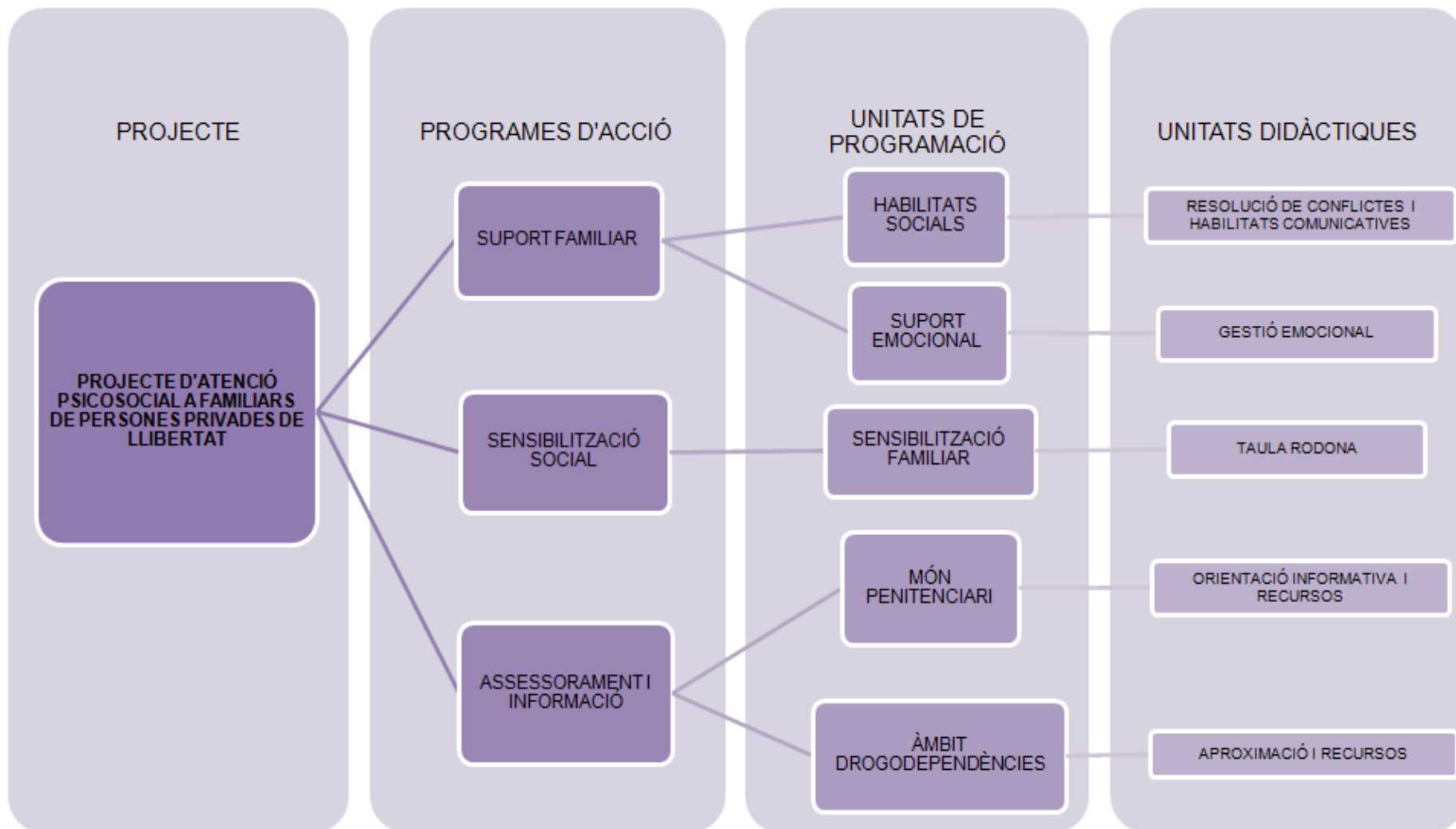
Taula 24: Programa d'acció d'assessorament i informació.

PROGRAMA D'ACCIÓ 3: ASSESSORAMENT I INFORMACIÓ	
Descripció i justificació	El tercer programa d'acció es coneix amb el nom d'assessorament i informació. La seva creació va ser donada en veure que, a partir dels resultats obtinguts en el diagnòstic, els familiars tenien una necessitat de rebre informació i orientacions sobre aspectes bàsics del Centre Penitenciari i el seu procés. A més a més, es va observar la relació existent entre Centre Penitenciari i drogodependències i els mateixos familiars afirmaven aquesta relació i manifestaven la manca d'informació sobre aquesta problemàtica. És per això que es va escollir aquest programa, per tal d'orientar de manera informativa als familiars sobre aquells aspectes que s'havien considerat més rellevants.
Objectiu	Assolir coneixements i formació sobre el col·lectiu penitenciari i les drogodependències.

<p>Metodologia</p>	<p>La metodologia d'aquest programa, serà majoritàriament directiva, ja que al tractar-se d'informació, són els professionals els que encaminaran les sessions. Tot i així, no deixarà d'haver-hi la part participativa, ja que els familiars sempre podran intervenir i preguntar dubtes, davant dels quals els professionals reconduiran les explicacions cap a aquests.</p>
<p>Unitats de programació</p>	<p>Aquest programa està compost dues unitats de programació:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Unitat de programació sobre el món penitenciari ➤ Unitat de programació sobre l'àmbit de les drogodependències

A continuació s'afegirà l'esquema del projecte, incorporant els programes d'acció, les unitats de programació i les unitats didàctiques que el formen:

Esquema 3: Pla de treball del projecte

Font:Elaboració pròpia.

5.2 Unitats de programació/pla de treball

En aquest punt es desenvoluparan les unitats de programació³⁰. Es farà una descripció d'aquestes, es concretarà la durada, s'anomenaran els objectius en relació a la línia d'acció, els continguts, la metodologia i tècniques utilitzades, les unitats didàctiques que es realitzaran, els materials i recursos que es necessitaran i per últim, els indicadors i instruments d'avaluació.

En primer lloc, s'explicaran les dues unitats de programació que formen el *programa d'acció de suport familiar*:

Taula 25: Unitat de programació: Habilitats socials.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1: HABILITATS SOCIALS	
Descripció i durada	<p>Aquesta unitat de programació s'ha creat amb la finalitat de proporcionar als familiars tècniques i eines relacionades amb habilitats socials per tal que millorin les relacions amb els seus familiars. És a dir, fer una anàlisi de les seves conductes i veure si aquestes són adients o no per relacionar-se amb els altres.</p> <p>Els coneixements adquirits els serviran per saber quina és la millor manera per interactuar i relacionar-se de manera efectiva amb les persones que els envolten, en aquest cas, amb el familiar intern.</p> <p>A més a més, les tècniques apreses, també els podran extrapolar a la seva vida diària, ja que són un aspecte bàsic per la convivència diària.</p> <p>En relació a la durada, aquesta unitat de programació, està formada per una unitat didàctica d'habilitats comunicatives i resolució de conflictes. Aquesta, es realitzarà durant una sessió de dues hores.</p>

³⁰ Les taules d'unitats de programació són totes d'elaboració pròpia.

Objectiu	Potenciar els recursos personals per relacionar-se correctament amb els familiars interns.
Continguts	<p>Els continguts en relació als fets i conceptes; als procediments; i a les actituds, valors i normes, es troben explicats a la unitat didàctica corresponent.</p> <p>La unitat didàctica <i>resolució de conflictes i habilitats comunicatives</i>, està orientada a ensenyar als familiars a resoldre conflictes, així com a aprendre habilitats comunicatives. D'aquesta manera, podran potenciar els seus recursos personals i els servirà tant per les relacions interpersonals amb l'intern, com per les relacions en el seu dia a dia.</p>
Metodologia	<p>La metodologia d'aquesta unitat de programació serà majoritàriament pràctica. Es tractarà d'una activitat dinàmica on els professionals dirigiran a l'inici d'aquesta per introduir la temàtica, però després seran les mateixes internes les protagonistes de l'activitat.</p> <p>En primer lloc es realitzarà la benvinguda al projecte i la presentació d'aquests. Aquí es presentaran tant els professionals com els familiars. Aquests últims hauran de dir el seu nom, a quin familiar tenen al Centre Penitenciari, perquè han decidit formar part del projecte i que esperen aprendre d'aquest. Tot ho compartiran amb el grup excepte allò que esperen aprendre, que ho escriuran en un paper i el deixaran en una caixa que tindran els professionals per reprendre-la a l'última sessió.</p> <p>En segon lloc, es realitzaran dues activitats i després de cada una es deixarà un espai de reflexió i posada en comú amb el grup (veure annex 7 i annex 8).</p> <p>Finalment, es realitzarà la cloenda de la sessió, amb un resum d'aquesta.</p>
Unitats didàctiques	La unitat didàctica <i>resolució de conflictes i habilitats comunicatives</i> es troba desenvolupada a continuació.

Materials i recursos necessaris	<ul style="list-style-type: none"> • Recursos: Educadora social i treballadora social • Materials: Fulls en banc, bolígrafs.
Indicadors³¹ i instruments d'avaluació	<ul style="list-style-type: none"> • Llista d'assistència (veure annex 1) • Graella d'observació (veure annex 2) • Registre <p>Els dos primers instruments seran per poder avaluar el projecte de manera general i amb indicadors generalitzables a totes les sessions. En canvi el registre, el realitzaran els professionals en cada sessió i el posaran en comú en les reunions setmanals per tal d'adequar l'avaluació a cada sessió específica.</p>

A continuació, d'adjunta la unitat didàctica de resolució de conflictes i habilitats comunicatives.

³¹ Els indicadors de les unitats didàctiques estan detallats a l'apartat 7.3.1 d'indicadors d'avaluació.

Destinatari:		Familiars dels interns del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Aula de lloguer del districte de Sant Martí		Temps:	2 hores
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Saber comunicar-se de manera assertiva amb els companys i professionals. - Saber aplicar l'escolta activa amb els companys i els professionals. - Saber resoldre els conflictes i dificultats aplicant habilitats comunicatives. - Participar en les dinàmiques de la sessió. 					
Continguts			Metodologia	Temporalització	
Fets / Conceptes	Procediments	Actituds / Normes / Valors			120'
Habilitats socials	Realitzar una escolta activa	Escolta activa	- Donar la benvinguda als familiars i presentació del projecte.	20'	100'
Habilitats comunicatives	Participar en l'activitat	Respecte als companys i professionals	- Realització de l'activitat "Naufragi" (veure annex 7, pàgina 8).	35'	65'
Resolució de conflictes	Posar en comú les reflexions	Puntualitat a la sessió	- Reflexió i posada en comú de l'activitat.	15'	50'
Escolta activa			- Realització de l'activitat "una bona conversa" (veure annex 8, pàgina 9)	35'	15'
Assertivitat	Adequar la comunicació verbal i no verbal	Comunicació assertiva en les intervencions	- Reflexió i posada en comú de l'activitat i finalització	15'	0
Avaluació					100'
<p>A l'inici de cada sessió es passarà la llista d'assistència (veure annex 1, pàgina 2) per avaluar la puntualitat i l'assistència. Durant la sessió i al final d'aquesta, es realitzarà una graella d'observació (veure annex 2, pàgina 3) per part del professional per tal d'avaluar la participació, les habilitats socials i el grau d'assoliment dels conceptes treballats. Durant la sessió, els professionals es quedaran amb aquells aspectes més rellevants per tal de posar-los en comú a les reunions d'equip i d'aquesta manera, tenir una avaluació específica de cada sessió.</p>					

Taula 27: Unitat de programació: Suport emocional.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2: SUPORT EMOCIONAL	
Descripció i durada	<p>Aquesta unitat de programació s'ha escollit per tal de poder proporcionar eines, tècniques i coneixements als familiars perquè puguin gestionar situacions problemàtiques així com moments difícils.</p> <p>És important que els familiars també disposin d'un espai per poder expressar els seus sentiments i donar a conèixer la seva opinió. Així com també és de gran ajuda que rebin pautes i consells de professionals i d'altres familiars que hagin passat per una mateixa situació.</p> <p>En relació a la durada, està composta per una unitat didàctica de gestió emocional i la durada de la sessió serà de dues hores.</p>
Objectiu	Adquirir eines per poder gestionar situacions difícils.
Continguts	<p>Els continguts en relació als fets i conceptes; als procediments; i a les actituds, valors i normes, es troben explicats a la unitat didàctica corresponent.</p> <p>La unitat didàctica de <i>gestió emocional</i>, busca donar un espai als familiars perquè puguin expressar els seus sentiments, parlar de les seves emocions, compartir experiències i vivències amb els altres familiars. Tanmateix, els professionals donaran eines i tècniques per gestionar les emocions.</p>
Metodologia	Aquesta unitat de programació seguirà la mateixa línia que la primera, ja que les dues estaran dissenyades des d'una mateixa perspectiva. Serà pràctica i molt participativa per part dels familiars. Els professionals portaran les direccions al principi, però després seran les internes les que participin activament en l'activitat per tal d'assolir de millor manera els coneixements.

	<p>Abans de tot, es preguntarà als familiars com ha anat la setmana i si els ha passat alguna cosa rellevant.</p> <p>En primer lloc, es convidarà als familiars a què diguin totes les emocions que coneixen. Després d'això, es posaran en comú totes les que han sortit, veient si predominen les positives o les negatives. En segon lloc, es realitzarà la dinàmica de les emocions (veure annex 9). En aquesta, es passarà una llista d'emocions positives i negatives als familiars i hauran de dir quines són les que més senten i en quines situacions les senten. Per acabar, se'ls farà fer una reflexió final i se'ls explicarà la importància de tenir emocions positives.</p>
Unitats didàctiques	La unitat didàctica <i>gestió emocional</i> es troba desenvolupada a continuació.
Materials i recursos necessaris	<ul style="list-style-type: none"> • Recursos: Educadora social i treballadora social • Materials: Fotocòpies, bolígrafs.
Indicadors i instruments d'avaluació	<ul style="list-style-type: none"> • Llista d'assistència (veure annex 1). • Graella d'observació (veure annex 2). • Registre <p>Els dos primers instruments seran per poder avaluar el projecte de manera general i amb indicadors generalitzables a totes les sessions. En canvi el registre, el realitzaran els professionals en cada sessió i el posaran en comú en les reunions setmanals per tal d'adequar l'avaluació a cada sessió específica.</p>

A continuació s'adjuntarà la unitat didàctica de gestió emocional.

Taula 28: Unitat didàctica gestió emocional

Lloc:		Aula de lloguer del districte de Sant Martí		Temps:		2 hores	
Objectius didàctics:							
<ul style="list-style-type: none"> - Conèixer les emocions positives i negatives - Identificar les pròpies emocions. - Identificar en quines situacions es donen aquestes emocions. - Conèixer la importància de les emocions positives. 							
Continguts			Metodologia			Temporalització	
Fets /	Procediments	Actituds / Normes				120'	
Conceptes	Realitzar una escolta activa	/ Valors				100'	
Emocions	Participar en l'activitat	Escolta activa	- Preguntar com ha anat la setmana i deixar que s'expressin emocionalment	20'		65'	
Sentiments	Posar en comú les reflexions	Respecte als companys i professionals	- Demanar als familiars una pluja d'idees de les emocions	35'		50'	
Gestió d'emocions	Adequar la comunicació verbal i no verbal	Puntualitat a la sessió	- Reflexió i posada en comú de les emocions	15'		15'	
Habilitats socials	Conèixer les emocions	Comunicació assertiva en les intervencions	- Realització de la dinàmica "les meves emocions" (veure annex 9, pàgina 10)	35'		0	
Autoconeixement			- Explicar les emocions positives i fer reflexió final	15'			
Escolta activa							
Avaluació							
<p>A l'inici de cada sessió es passarà la llista d'assistència(veure annex 1,pàgina 2) per avaluar la puntualitat i l'assistència. Durant la sessió i al final, es realitzarà una graella d'observació (veure annex 2,pàgina 3) per part del professional per tal d'avaluar la participació, les habilitats socials i el grau d'assoliment dels conceptes treballats. Durant la sessió, els professionals es quedaran amb aquells aspectes més rellevants per tal de posar-los en comú a les reunions d'equip i d'aquesta manera, tenir una avaluació específica de cada sessió.</p>							

En segon lloc, s'explicarà la unitat de programació que forma part del *programa d'acció sensibilització social*:

Taula 29: Unitat de programació: Sensibilització familiar.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3: SENSIBILITZACIÓ FAMILIAR	
Descripció i durada	<p>La unitat de programació de sensibilització familiar, es va crear quan es va afirmar la importància de sensibilitzar als familiars i a la societat per aconseguir la reinserció social de les persones internes.</p> <p>És per això que amb aquesta sensibilització social es pretén treure etiquetes, trencar estereotips i eliminar judicis en contra de les persones que han estat privades de llibertat. Per tal de treballar-ho, s'ha de començar pel seu cercle més proper que en aquest cas són els seus familiars.</p> <p>La unitat està formada per una unitat didàctica que es realitzarà durant una sessió de dues hores.</p>
Objectiu	Entendre la importància d'oferir suport als familiars interns per la seva futura reinserció social.
Continguts	<p>Els continguts en relació als fets i conceptes; als procediments; i a les actituds, valors i normes, es troben explicats a la unitat didàctica corresponent.</p> <p>La unitat didàctica de <i>taula rodona</i>, s'ha dissenyat amb l'objectiu de crear un espai on els familiars escoltin l'experiència d'una persona que va passar per un Centre Penitenciari i aquell familiar que va donar-li suport des del moment que va ingressar, fins que va sortir en llibertat.</p> <p>Aquesta taula rodona té per objectiu sensibilitzar i conscienciar als familiars sobre la importància de donar suport a l'intern per tal que porti el procés penitenciari de la millor manera possible i aconseguixi la reinserció social un cop acabi la condemna.</p>

<p>Metodologia</p>	<p>Aquesta unitat de programació serà totalment pràctica, ja que seran els mateixos participants, juntament amb els convidats, els que portin el guió i ritme. Tot i així, si es donés el cas, els professionals reconduirien la situació per retornar a la temàtica prevista.</p> <p>Es convidaran dues persones (una persona que hagi estat al Centre Penitenciari i actualment estigui en llibertat i a aquell familiar que va proporcionar-li suport durant tot el procés).</p> <p>En primer lloc, es presentaran als convidats i es donarà la benvinguda a la taula rodona. En segon lloc, es desenvoluparà la sessió dirigida pels convidats. Per últim, es realitzarà una reflexió final i posada en comú dels aspectes tractats durant la sessió.</p>
<p>Unitats didàctiques</p>	<p>La unitat didàctica <i>taula rodona</i> es troba desenvolupada a continuació.</p>
<p>Materials i recursos necessaris</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Recursos: Educadora social , treballadora social i les dues persones que vindran a participar en la taula rodona. • Materials: No s'utilitzarà cap material.
<p>Indicadors i instruments d'avaluació</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Llista d'assistència (veure annex 1). • Graella d'observació (veure annex 2). • Registre <p>Els dos primers instruments seran per poder avaluar el projecte de manera general i amb indicadors generalitzables a totes les sessions. En canvi el registre, el realitzaran els professionals en cada sessió i el posaran en comú en les reunions setmanals per tal d'adequar l'avaluació a cada sessió específica.</p>

A continuació, s'adjuntarà la unitat didàctica de taula rodona.

Taula 30: Unitat didàctica taula rodona

Destinatari:		Familiars dels interns del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Aula de lloquer del districte de Sant Martí	Temps:		2 hores
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Saber aplicar l'escolta activa - Saber aplicar les habilitats comunicatives durant la sessió - Conèixer l'experiència dels convidats. - Conèixer la importància de donar suport als familiars interns per la futura reinserció social. 					
Continguts			Metodologia		Temporalització
Fets / Conceptes	Procediments	Actituds / Normes / Valors			120'
Escolta activa	Realitzar una escolta activa	Escolta activa	<ul style="list-style-type: none"> - Presentació dels convidats i de la sessió de taula rodona - Realització de la taula rodona dirigida pels convidats - Reflexió final i posada en comú 	20'	100'
Sensibilització	Respectar als convidats	Respecte als convidats		70'	30'
Suport familiar	Adequar la comunicació verbal i no verbal	Puntualitat a la sessió		30'	0
Reinserció social	Conèixer experiències	Comunicació adequada Assertivitat en les intervencions			
Avaluació					
<p>A l'inici de cada sessió es passarà la llista d'assistència (veure annex 1,pàgina 2) per avaluar la puntualitat i l'assistència. Durant la sessió i al final, es realitzarà una graella d'observació (veure annex 2,pàgina 3) per part del professional per tal d'avaluar la participació, les habilitats socials i el grau d'assoliment dels conceptes treballats. Durant la sessió, els professionals es quedaran amb aquells aspectes més rellevants per tal de posar-los en comú a les reunions d'equip i d'aquesta manera, tenir una avaluació específica de cada sessió.</p>					

Per últim, s'esmentaran les dues unitats de programació que formen part del *programa d'acció assessorament i informació*:

Taula 31: Unitat de programació: Món penitenciari.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4: MÓN PENITENCIARI	
Descripció i durada	<p>La unitat de programació sobre el món penitenciari està orientada a proporcionar informació als familiars sobre el procés d'ingrés a un Centre Penitenciari, sobre el dia a dia que viuen els interns al centre, aspectes de caràcter jurídic i recursos externs als quals poden accedir els interns i familiars per tal de pal·liar els efectes de l'empresonament.</p> <p>D'aquesta manera, els servirà als familiars per orientar-se i saber com actuar en cada moment.</p> <p>Dins d'aquesta unitat de programació es realitzarà una unitat didàctica sobre orientació informativa i recursos externs en una sessió de dues hores de durada.</p>
Objectiu	Adquirir informació del procés penitenciari i dels recursos als quals poden assistir tant interns com familiars.
Continguts	<p>Els continguts en relació als fets i conceptes; als procediments; i a les actituds, valors i normes, es troben explicats a la unitat didàctica corresponent.</p> <p>La unitat didàctica <i>orientació informativa i recursos</i>, té la finalitat de proporcionar informació als familiars sobre el que implica el procés del Centre Penitenciari i el paper que juguen ells. Tanmateix se'ls dóna a conèixer tot el ventall de recursos als quals poden accedir depenent de la necessitat que presentin tant ells, com els seus familiars quan surtin en llibertat. D'aquesta manera realitzaran un acompanyament a l'intern quan surti, cosa que afavorirà a la consecució de la reinserció social d'aquest.</p>
Metodologia	Aquesta unitat de programació serà dirigida per part dels professionals, ja que en aquest cas, es tracta d'una

	<p>perspectiva més teòrica per proporcionar coneixement als familiars sobre el funcionament d'un Centre Penitenciari i sobre quins recursos tenen disponibles i que poden fer per accedir-hi. Tot i així, si tenen algun dubte o suggeriment, sempre podran participar i el professional es podrà adaptar a les seves qüestions, sempre que siguin oportunes.</p> <p>En primer lloc, es presentarà la sessió i es repartiran les fotocòpies que contenen les temàtiques a tractar. En segon lloc, s'explicarà el procés penitenciari a partir d'un esquema. A continuació es donaran a conèixer els recursos que existeixen tant per interns com per familiars. Per últim, per avaluar també els conceptes tractats, es convidarà als familiars a què anomenin a quins recursos accedirien per tal de veure si han posat atenció i recorden els conceptes.</p>
Unitats didàctiques	La unitat didàctica <i>orientació informativa i recursos</i> es troba desenvolupada a continuació
Materials i recursos necessaris	<ul style="list-style-type: none"> • Recursos: Educadora social i treballadora social • Materials: Fotocòpies
Indicadors i instruments d'avaluació	<ul style="list-style-type: none"> • Llista d'assistència (veure annex 1). • Graella d'observació (veure annex 2). • Registre <p>Els dos primers instruments seran per poder avaluar el projecte de manera general i amb indicadors generalitzables a totes les sessions. En canvi el registre, el realitzaran els professionals en cada sessió i el posaran en comú en les reunions setmanals per tal d'adequar l'avaluació a cada sessió específica.</p>

A continuació, s'adjuntarà la unitat didàctica d'orientació informativa i recursos.

Taula 32: Unitat didàctica orientació informativa i recursos

Destinatari:		Familiars dels interns del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Aula de lloquer del districte de Sant Martí	Temps:		2 hores
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Els familiars, en finalitzar la sessió, han de ser capaços d'anomenar els recursos treballats. - Conèixer el procés penitenciari. - Conèixer els recursos per interns i familiars als que poden accedir. - Participar de manera dinàmica en la sessió. 					
Continguts			Metodologia		Temporalització
Fets / Conceptes	Procediments	Actituds / Normes / Valors			120'
Procés penitenciari	Realitzar una escolta activa	Escolta activa	- Presentació de la sessió	10'	110'
Habilitats socials	Participar en l'activitat	Respecte als companys i professionals	- Repartir les fotocòpies amb els conceptes que es treballaran	10'	100'
Escolta activa	Adequar la comunicació verbal i no verbal	Puntualitat a la sessió	- Explicació del procés penitenciari (veure annex 10, pàgina 11)	40'	60'
Recursos	Conèixer el procés penitenciari	Comunicació adequada	- Explicació dels recursos per interns (annex 11, pàgina 12)	40'	20'
	Conèixer recursos	Assertivitat en les intervencions	- Preguntar als familiars a quins recursos accedirien en la seva situació per veure si recorden els recursos treballats.	20'	0
Avaluació					
<p>A l'inici de cada sessió es passarà la llista d'assistència (veure annex 1, pàgina 2) per avaluar la puntualitat i l'assistència. Durant la sessió i al final d'aquesta, es realitzarà una graella d'observació (veure annex 2, pàgina 3) per part del professional per tal d'avaluar l'escolta activa, la participació i el grau d'assoliment dels conceptes treballats. Durant la sessió, els professionals es quedaran amb aquells aspectes més rellevants per tal de posar-los en comú a les reunions d'equip i d'aquesta manera, tenir una avaluació específica de cada sessió.</p>					

Taula 33: Unitat de programació: Àmbit drogodependències.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5: ÀMBIT DROGODEPENDÈNCIES	
Descripció i durada	<p>La unitat de programació sobre l'àmbit de les drogodependències té com a finalitat introduir als familiars en aquest món, donar a conèixer els aspectes més importants i informar-los sobre recursos als quals poden accedir els interns un cop surtin en llibertat per tal de continuar amb el tractament iniciat al Centre Penitenciari.</p> <p>Aquesta unitat la conforma una unitat didàctica sobre aproximació a les drogodependències i coneixement de recursos i es realitzarà en una sessió de dues hores de durada.</p>
Objectiu	Conèixer aspectes bàsics del consum de drogues i els recursos existents.
Continguts	<p>Els continguts en relació als fets i conceptes; als procediments; i a les actituds, valors i normes, es troben explicats a la unitat didàctica corresponent.</p> <p>La unitat didàctica <i>aproximació i recursos</i> a les drogodependències, planteja introduir als familiars en aquest món des d'una perspectiva informativa i de coneixement per tal de saber davant de quina problemàtica es troben els seus familiars interns. Tanmateix se'ls informarà del ventall de recursos que es realitzen dins del Centre Penitenciari i els que existeixen externs per tal d'anar un cop l'intern surti en llibertat.</p>
Metodologia	<p>Aquesta unitat, seguirà la mateixa línia que l'anterior, ja que es tracta d'aquest, però en aquest cas d'informació sobre la problemàtica de les drogodependències. Per tant, tindrà el mateix funcionament i directrius que el que s'ha esmentat en la unitat anterior.</p> <p>En primer lloc, es presentarà la sessió i es repartiran les fotocòpies que contenen les temàtiques a tractar. En segon lloc, s'explicaran els conceptes bàsics del consum de</p>

	<p>drogues a partir d'un esquema i els recursos de drogodependències per interns. Per últim, al ser l'última sessió, es reprendrà la caixa que van omplir de les expectatives que esperaven del projecte el primer dia, cadascú agafarà un paper i el llegirà. La persona que va escriure aquell paper, haurà de dir que esperava del projecte i que li ha aportat el projecte. Així ho haurà de fer cada familiar. Per acabar, es realitzarà la reflexió final de tot el projecte i s'acomiaran als familiars deixant les portes obertes per si tornessin a necessitar ajuda.</p>
Unitats didàctiques	La unitat didàctica <i>d'aproximació i recursos</i> es troba desenvolupada a continuació.
Materials i recursos necessaris	<ul style="list-style-type: none"> • Recursos: Educadora social i treballadora social • Materials: Fotocòpies
Indicadors i instruments d'avaluació	<ul style="list-style-type: none"> • Llista d'assistència (veure annex 1). • Graella d'observació (veure annex 2). • Registre <p>Els dos primers instruments seran per poder avaluar el projecte de manera general i amb indicadors generalitzables a totes les sessions. En canvi el registre, el realitzaran els professionals en cada sessió i el posaran en comú en les reunions setmanals per tal d'adequar l'avaluació a cada sessió específica.</p>

A continuació, s'adjuntarà la unitat didàctica d'aproximació i recursos.

Taula 34: Unitat didàctica aproximació i recursos

Destinataris:		Familiars dels interns del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Aula de lloquer del districte de Sant Martí		Temps:	2 hores
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Els familiars, en finalitzar la sessió, han de ser capaços de conèixer els recursos de drogodependències. - Conèixer conceptes bàsics de les drogodependències. - Participar de manera dinàmica en la sessió. - Identificar els conceptes apresos més importants del projecte 					
Continguts			Metodologia	Temporalització	
Fets / Conceptes	Procediments	Actituds / Normes / Valors	<ul style="list-style-type: none"> - Presentació de la sessió - Repartir les fotocòpies amb els conceptes que es treballaran - Explicació de conceptes bàsics del consum de drogues (veure annex 12, pàgina 13) - Explicació dels recursos de drogodependències per interns (veure annex 13, pàgina 14) - Es reprendrà la caixa del primer dia del projecte per obrir els papers i fer una reflexió final del projecte, comentant els aspectes apresos més importants. 		120'
Habilitats socials	Realitzar una escolta activa	Escolta activa		10'	110'
Escolta activa	Adequar la comunicació verbal i no verbal	Respecte als companys i professionals		10'	100'
Recursos		Puntualitat a la sessió		45'	55'
Drogodependències	Conèixer aspectes del consum de drogues	Comunicació adequada		35'	20'
	Conèixer recursos	Assertivitat en les intervencions		20'	0
Avaluació					
<p>A l'inici de cada sessió es passarà la llista d'assistència (veure annex 1,pàgina 2) per avaluar la puntualitat i l'assistència. Durant la sessió i al final d'aquesta, es realitzarà una graella d'observació (veure annex 2,pàgina 3) per part del professional per tal d'avaluar l'escolta activa, la participació i el grau d'assoliment dels conceptes treballats. Durant la sessió, els professionals es quedaran amb aquells aspectes més rellevants per tal de posar-los en comú a les reunions d'equip i d'aquesta manera, tenir una avaluació específica de cada sessió.</p>					

6. APLICACIÓ

En aquest apartat, s'explicarà la gestió i organització interna, es detallaran els recursos materials, humans, les relacions internes i externes, s'afegirà el calendari i pla d'actuació per tal de fer una contextualització temporal del projecte i per últim, es desenvoluparà el pressupost que s'havia anomenat en l'apartat de *formulació del projecte*.

6.1 Gestió i organització interna

Esquema 4: Gestió i organització interna

Font: Elaboració pròpia.

En relació a la gestió i organització interna del projecte, les dues professionals que el dirigeixen i coordinen són una treballadora social i una educadora social. Tot i així, parlant de gestions internes, es coordinaran periòdicament amb la treballadora social del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, ja que coneix en primera persona als interns, als familiars i les relacions interpersonals que mantenen.

La gestió i organització interna que es durà a terme s'explica a continuació:

- Un cop per setmana, es realitzen tutories individualitzades als familiars. Aquestes seran dirigides per l'educadora social i la treballadora social. Serà decisió d'elles i s'aniran rotant i coordinant per realitzar-les en funció de la disponibilitat setmanal de cada una.
- S'hauran de coordinar per realitzar l'elecció dels familiars que participaran en el projecte. Les dues primeres setmanes es dedicaran a això.
- Durant l'avaluació de procés, cada professional haurà d'anotar el més rellevant de cada sessió per tal de posar-ho en comú en la reunió setmanal.
- Durant l'avaluació d'impacte, es posaran en contacte amb la treballadora social del Centre Penitenciari de Dones per realitzar-li l'entrevista corresponent ³² i així avaluar el projecte.
- Un cop per setmana, es realitzarà una reunió d'equip, on assistiran la treballadora social, l'educadora social i la treballadora social del Centre Penitenciari. Aquesta es realitzarà a la sala de reunions del mateix centre i servirà per posar en comú el desenvolupament de la sessió setmanal o les tutories, per realitzar coordinacions amb algun recurs en cas de ser necessari, per comentar altes i baixes o noves incorporacions, entre d'altres.

6.2 Recursos materials, recursos humans, relacions internes i externes

- **Recursos materials:** Pel desenvolupament del projecte es necessitarà una sala on els familiars puguin desplaçar-se per tal de dur a terme les diferents sessions. El lloguer de la sala serà al mateix districte del barri de Sant Martí, per tal que els familiars no es trobin amb dificultats respecte a la mobilitat.

Per tal de realitzar les reunions setmanals, s'utilitzarà la sala de reunions d'equip multidisciplinari del Centre Penitenciari de Dones. Tanmateix, l'educadora i treballadora social,

³² Veure annex 6.

disposaran d'un despatx al mateix centre, per tal de tenir més proximitat amb la treballadora social, familiars i interns.

Les tutories individualitzades amb els familiars, es realitzaran a la sala de tutories de secció oberta. Aquesta està fora del recinte del Centre Penitenciari i per tant poden accedir els familiars. A més a més, a ells els suposaria una facilitat pel tema de desplaçament i mobilitat.

A part d'aquests recursos, s'han de tenir en compte els recursos materials necessaris per realitzar les diferents unitats didàctiques. Aquests són els següents:

- Fulls en blanc, bolígrafs, fotocòpies, pissarra i guixos.

- **Recursos humans:** Els professionals que formaran part d'aquest projecte, seran una educadora social i una treballadora social. Tot i que també col·laborarà i participarà activament la treballadora social del centre penitenciari de dones (veure esquema 4).

Abans de començar amb el projecte, els professionals el donaran a conèixer al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i es gestionaran amb la treballadora social del centre per tal de fer l'elecció de familiars que participaran. Sempre que compleixin els requisits que s'han anomenat a l'apartat de destinataris del punt 4 d'aplicació. Un cop es tinguin els participants escollits, seran l'educadora social i la treballadora social les encarregades de portar a terme les unitats didàctiques.

- **Relacions internes i externes:** Pel que fa a les relacions internes, tant l'educadora social com la treballadora social que dirigiran el projecte, es coordinaran amb la treballadora social del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

Les dues primeres setmanes de setembre, treballaran l'educadora social i la treballadora social del projecte, juntament amb la treballadora social del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, per tal de realitzar la preparació del projecte, les entrevistes d'admissió i l'elecció final dels participants. També s'encarregaran de demanar l'autorització i consentiment als interns i de posar-se en contacte amb les famílies per avisar que han estat escollides, proporcionar-los el calendari i explicar-los el funcionament del projecte.

També posaran en comú els registres anotats durant la sessió per tal de realitzar l'avaluació d'aquestes.

Pel que fa a les relacions externes, es coordinaran amb els recursos externs pertinents en el cas que algun familiar necessiti ajuda.

6.3 Calendari i pla d'actuació

En aquest apartat s'incorporaran el calendari del projecte i el pla d'actuació per explicar-ho amb més detall.

A continuació, s'adjunta el calendari del projecte que serà d'una durada de 6 mesos de setembre del 2017 al febrer del 2018.

Imatge 178: Calendari

Setembre 2017

Nº	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
35					1	2	3
36	4	5	6	7	8	9	10
37	11	12	13	14	15	16	17
38	18	19	20	21	22	23	24
39	25	26	27	28	29	30	

Octubre 2017

Nº	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
39							1
40	2	3	4	5	6	7	8
41	9	10	11	12	13	14	15
42	16	17	18	19	20	21	22
43	23	24	25	26	27	28	29
44	30	31					

Novembre 2017

Nº	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
44			1	2	3	4	5
45	6	7	8	9	10	11	12
46	13	14	15	16	17	18	19
47	20	21	22	23	24	25	26
48	27	28	29	30			

Desembre 2017

Nº	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
48					1	2	3
49	4	5	6	7	8	9	10
50	11	12	13	14	15	16	17
51	18	19	20	21	22	23	24
52	25	26	27	28	29	30	31

Gener 2018

Nº	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
1	1	2	3	4	5	6	7
2	8	9	10	11	12	13	14
3	15	16	17	18	19	20	21
4	22	23	24	25	26	27	28
5	29	30	31				

Febrer 2018

Nº	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
5				1	2	3	4
6	5	6	7	8	9	10	11
7	12	13	14	15	16	17	18
8	19	20	21	22	23	24	25
9	26	27	28				

Font: Elaboració pròpia.

A continuació s'especificarà que significa cada color:

Setmana de vacances

Festes autonòmiques

Festes nacionals

Preparació del projecte, entrevistes d'admissió i elecció dels participants

Avaluació i tancament del projecte

Sessions presencials del projecte de 15:30 a 17:30 hores.

Reunions d'equip de 13 a 14:30h i Tutories individualitzades durant la franja horària de 15 a 19 hores. Les tutories seran de 30 minuts per familiars.

6.4 Pressupost/finançament

A continuació s'adjuntarà el pressupost del Projecte d'atenció psicosocial a familiars de persones privades de llibertat. Aquest es realitza pensat en dotze mesos de duració del projecte, concretament des de setembre del 2017 fins agost del 2018. El cost del d'aquest, va a càrrec de les persones que realitzen el projecte i no dels familiars participants, ja que per ells la participació és totalment gratuïta.

Taula 35: Pressupost.

INGRESSOS		
Ingressos inicials		1.500 €
Subvencions públiques		3.000 €
Subvencions privades		2.200 €
Donacions		1.095'42 €
TOTAL		7.795'42 €
DESPESES		
Recursos humans	1 Educadora Social	1.200€
	1 Treballadora Social	1.200€
Recursos materials	Lloguer de sala 6 mesos	3.600€
	2 paquets de fulls en blanc	7,50€
	15 Bolígraf	9 €
	1 pissarra amb suport	422 €
	2 paquets de guixos	4 €
TOTAL BRUT		6.442'5 €

Font: Elaboració pròpia.

IVA 21% : 1.352'92 €

PRESSUPOST TOTAL: 7.795'42 €

En relació als recursos humans, tant l'educadora social com la treballadora social tindran una jornada de 15 hores setmanals. Per tant, suposaran cada una, una despesa de 1.200€.

En relació als recursos materials, es llogarà una sala amb un preu de 600 € al mes, és a dir, suposarà un cost de 3.600 €. Es necessitaran dos paquets de fulls en blanc de 3,75€ cada un, per tant, suposarà una despesa de 7,50€. Es compraran 15 bolígraf de 0,60€ cada un, sent una despesa de 9 €. A més a més es gastaran 422 € per una pissarra amb suport i 4 € per dos paquets de guixos. Contant el 21% d'IVA, el projecte suposaria una despesa de 7.795'42 €, cosa que quedaria coberta amb els ingressos, ja que també serien 7.795'42 €.

7. AVALUACIÓ

En aquest apartat, s'han d'especificar aquells aspectes que hem aconseguit, quin impacte hem generat, les oportunitats i dificultats amb les quals s'ha trobat la realització del projecte, entre d'altres.

A continuació es desenvoluparà l'avaluació del disseny del projecte. En primer lloc es comentaran l'avaluació inicial i de procés i darrerament, l'avaluació final i d'impacte. Tanmateix, s'incorporaran els indicadors d'avaluació i els instruments d'avaluació i temporalització.

7.1 Avaluació: inicial (diagnòstic) i de procés (unitats de programació)

➤ Avaluació inicial

En el disseny d'aquest projecte, l'avaluació inicial es va realitzar al principi de tot i va formar part de l'apartat del diagnòstic. Aquesta es va fer amb l'objectiu d'investigar i conèixer la realitat que existia respecte a el subjecte d'intervenció, abans d'entrar de fons en el mateix disseny del projecte.

Gràcies a aquesta avaluació es va poder tenir coneixement i experiència sobre el tema, així com conèixer i contextualitzar la temàtica que es volia tractar, per tal de poder encaminar la intervenció i dissenyar un projecte que realment donés solució a la problemàtica present.

Per tal de dur a terme l'avaluació inicial, es van utilitzar instruments per recollir la informació i dades més rellevants i necessàries. Aquests instruments van ser els següents:

- Qüestionari:³³ Es va dissenyar un qüestionari i es va passar a 27 internes del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i a 27 interns del Centre Penitenciari Puig de les Basses per conèixer el seu punt de vista, les seves necessitats i demandes. Tot i que el disseny del projecte s'ha centrat en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, en tenir l'oportunitat d'aconseguir informació d'un altre centre, es va considerar interessant. Ja que d'aquesta manera es podria conèixer la situació d'un

³³ Veure annex 16, pàgina 17.

altre centre i veure si la problemàtica era general i comuna o només es donava en centres en concret. És per això que durant tot el projecte, en veure que els interns dels diferents centres tenien opinions similars, s'ha anat esmentant que és un projecte extrapolable a qualsevol Centre Penitenciari de Catalunya.

- Entrevista: Es van dissenyar dues entrevistes, una enfocada a professionals³⁴ i l'altre dirigida a familiars³⁵ de persones internes. Per tal de conèixer la perspectiva d'ambdós sobre la temàtica tractada en el projecte, ja que per una banda, els familiars són als que pròpiament es dirigeix aquest, i els professionals són els que viuen cada dia les situacions que es donen entre interns i familiars.

Un cop obtingudes totes les entrevistes i qüestionaris, a partir de l'anàlisi de la informació extreta dels qüestionaris i l'anàlisi de les entrevistes realitzades seguint les categories establertes, es van analitzar detalladament els resultats i es van treure les conclusions més rellevants. En aquest punt va ser quan es va decidir dirigir el projecte i enfocar-lo de la manera que s'ha fet i amb els objectius de cobrir unes necessitats i demandes específiques, en comptes de qualsevol altre.

➤ **Avaluació de procés**

És una avaluació que s'ha d'anar realitzant durant tot el procés, ja que ens indica en quin punt estem en cada moment i quines necessitats tenim.

Els instruments que es duren a terme per realitzar l'avaluació de procés són els següents:

- Llista d'assistència: ³⁶A totes les sessions del projecte, a l'inici de cada una d'elles, el professional encarregat passarà la llista d'assistència anotant si la persona ha assistit o si pel contrari ha faltat. Les faltes poden ser justificades, tot i que si una persona té més de tres, sense justificar se'ls avisarà amb antelació perquè sigui conscient i intenti portar una assistència continuada. Si es dóna el cas, també s'anotaran les noves incorporacions i les baixes.

³⁴ L'entrevista dels professionals es troba a l'annex 14.

³⁵ L'entrevista dels familiars es troba a l'annex 15.

³⁶ La llista d'assistència es troba a l'annex 1.

- Observació sistematitzada: ³⁷Aquesta es realitzarà pel professional encarregat del grup en cada sessió. En ser poques participants, facilitarà la recollida de la informació. Es realitzarà en finalitzar cada sessió, tot i que si el professional ho veu adient, podrà fer les anotacions durant la sessió. Cal destacar que aquesta observació, no es centrarà en aspectes teòrics, sinó que avaluarà la participació i actitud dels familiars. Els aspectes que s'avaluen són bàsics d'habilitats socials, d'aquesta manera es podrà veure l'evolució dels familiars, ja que són aspectes que després repercutiran i es posaran en joc amb els interns.
- Registres: Es duren a terme registres setmanals pels professionals de les sessions en un diari. Aquests no tenen una estructura ni pautes a seguir, senzillament s'anotaran aquells aspectes més rellevants que han sorgit durant les sessions i l'evolució d'aquestes. D'aquesta manera es podrà veure el progrés que està tenint en grup i els aspectes positius i aquells que es podrien millorar. Aquest el realitzaran i posaran en comú la treballadora social i l'educadora social.

7.2 Avaluació final i d'impacte

➤ L'avaluació final

Aquesta és l'última avaluació, es realitza un cop s'ha portat a terme el projecte i serveix per situar a aquest en l'èxit o el fracàs, un cop s'ha comprovat si s'han assolit o no els resultats esperats.

En aquesta avaluació, participaran tant els professionals que dirigien el projecte, com totes les persones que han participat, ja que d'aquesta manera es fa una recopilació de totes les perspectives, es coneix l'opinió i sensacions de tothom i es pot arribar a unes conclusions més exactes i adients.

³⁷ El quadre per realitzar l'observació sistematitzada es troba en l'annex 2, pàgina 3.

Pel desenvolupament d'aquesta avaluació, es mesurarà en quin grau el projecte assolit ha complet els indicadors d'avaluació citats anteriorment: eficàcia, eficiència, efectivitat, pertinència i suficiència.

- **L'avaluació d'impacte:** És important, tenir en compte l'impacte quan s'implanten projectes socioeducatius, ja que indica els efectes que ha provocat el projecte tant en els mateixos participants, com en el seu entorn familiar i social com seria la comunitat.

En aquest cas, es veuran els efectes que s'han produït en els familiars, si aquests han tingut una evolució positiva o negativa.

Com un dels principals objectius és treballar amb els familiars perquè aquests millorin les relacions amb l'intern i d'aquesta manera afavorir a la seva futura reinserció social, no tindria sentit fer una avaluació d'impacte al final del projecte, sinó que aquesta es realitzarà, sis mesos després d'haver finalitzat el projecte i un any després. D'aquesta manera es podran veure realment els efectes provocats en els familiars i com aquests han produït canvis també en els interns.

- Entrevista als familiars³⁸: Per tal de realitzar l'avaluació d'impacte, es realitzarà una entrevista al familiar, serà la mateixa en les dues trobades per tal de poder-les comparar.
- Entrevista als professionals: ³⁹També es realitzarà una entrevista passat 6 mesos amb la Treballadora Social del Centre Penitenciari, per tal que ens informi sobre la millora o no de les relacions entre els familiars i els interns i si aquestes han sigut conseqüents en l'evolució d'aquests.

³⁸ Veure annex 15.

³⁹ Veure annex 14.

7.3 Indicadors d'avaluació: eficàcia, eficiència, efectivitat, pertinència, suficiència

Per tal d'avaluar el projecte, a l'avaluació final s'han de tenir en compte els judicis de valor ⁴⁰d'aquest. Aquesta avaluació es realitza a partir dels següents indicadors:

- Eficàcia: L'eficàcia és la "mesura que prova que els objectius establerts en el programa s'han complert i aconseguit" (Riberas et al, 2003, p. 98). El projecte resultaria eficaç si s'han complert els objectius concrets proposats inicialment. Ens serveix per conèixer si s'han complert i en quin nivell s'ha aconseguit. Per tal de veure si és eficaç o no, s'utilitzaran aquells instruments que valoren el grau de compliment dels objectius marcats i els resultats aconseguits.
- Eficiència: L'eficiència, "és la relació entre el valor dels resultats obtinguts i els mitjans utilitzats per aconseguir-los. És a dir, com més resultats amb menys recursos, millor" (Riberas et al, 2003, p.98). Aquest valor assenyala que el projecte serà eficient si aconseguim optimitzar els recursos, i si disposant dels que tenim, així com del temps establert, arribem als resultats que es proposaven assolir. Per tal de conèixer l'eficiència d'aquest projecte, es reprendrà el calendari per tenir en compte el temps i si aquest es compleix o no. També s'observarà allò que s'esperava assolir en cada sessió per veure si s'ha aconseguit. Per últim, s'analitzarà si amb els recursos humans, materials, així com amb el pressupost presentat, ha sigut necessari per obtenir els resultats esperats.
- Efectivitat: L'efectivitat fa referència a "tots aquells aspectes que ha aconseguit un programa, siguin cercats o no" (Riberas et al, 2003,p.98). Es tracta de fer una mirada global del projecte i poder veure els efectes positius i negatius que han anat sorgint al llarg del desenvolupament. És important que l'equip professional, davant de fets imprevistos, sàpiga actuar i reconduir de nou les situacions per no perdre de vista els objectius del projecte. Es podran observar tots els aspectes aconseguits mitjançant les diferents avaluacions, els registres realitzats pels professionals de les sessions, entre d'altres.

⁴⁰ Aquests indicadors es tindran en compte per l'avaluació final del projecte.

- **Pertinença:** La pertinença és la "mesura mitjançant la qual un programa respon a unes necessitats concretes d'una població atesa" (Riberas et al, 2003, p.98). En aquest cas, la població atesa serien els familiars de persones privades de llibertat. És important que les necessitats les manifestin els mateixos familiars i no les intueixin els professionals, ja que sinó el projecte no donaria els resultats esperats. (Riberas et al, 2013, p.144). D'aquesta manera, al final del projecte, s'haurien d'haver aconseguit cobrir les necessitats que es va diagnosticar que presentaven els familiars. Per tal d'aconseguir-ho, és important realitzar un bon diagnòstic, establir les necessitats reals i dissenyar tot el projecte tenint sempre al cap aconseguir cobrir aquestes demandes.
- **Suficiència:** La suficiència és la "mesura en la qual les accions establertes poden ser suficients i adequades per aconseguir els propòsits que es persegueixen (mitjans posats al seu abast) (Riberas et al, 2003, p.98). Per tal d'aconseguir-ho, no s'ha de deixar enrere la importància de treballar conjuntament amb tots els professionals i de treballar en xarxa. El projecte serà suficient si el disseny i aplicació dels programes d'acció, unitats de programació i unitats didàctiques, són suficients per aconseguir els objectius marcats a l'inici del projecte.

7.3.1 Indicador d'avaluació

Per realitzar una avaluació global del projecte i valorar en quina mesura s'han assolit els objectius establerts, es seguiran els següents indicadors:

- **Participació:** Amb aquest indicador es valorarà en quina mesura els familiars han participat activament en les dinàmiques de les sessions, així com els debats sorgits en cada una d'elles.
- **Escolta activa:** Aquest indicador s'utilitzarà per valorar si els familiars han fet ús de l'escolta activa en les explicacions dels professionals i companys. Això es podrà observar durant les sessions realitzades, durant les explicacions dels professionals, comentaris d'altres familiars, o en sessions impartides per convidats externs,

- Interès: Amb l'indicador de l'interès, es valorarà si els participants han demostrat iniciativa en les dinàmiques, si han estat motivats en les sessions, si han estat puntuals, ja que tots aquests aspectes engloben si han tingut o no interès pel projecte.
- Respecte: Amb aquest indicador es valorarà el respecte als familiars cap als mateixos familiars, professionals o amb les persones convidades en alguna sessió. També es tindrà en compte el respecte cap al material de les sessions.
- Comunicació assertiva i no verbal: S'utilitzarà l'indicador de la comunicació assertiva i no verbal per veure si els familiars es comuniquen assertivament amb la resta de familiars, respectant els torns de paraula, mantenint una correcta comunicació tant verbal com no verbal.
- Assoliment dels conceptes: Aquest indicador es tindrà en compte per observar en quina mesura els participants han assolit els coneixements tractats durant les sessions. Aquest indicador s'avaluarà a partir de les preguntes de reflexió que es realitzen al final de les sessions per veure si els familiars recorden els conceptes treballats.

7.4 Instruments d'avaluació i temporalització

Taula 36: Instruments d'avaluació i temporalització.

AVALUACIÓ	INSTRUMENTS D'AVAUACIÓ	TEMPORALITZACIÓ
Avaluació inicial o diagnòstica	- Qüestionaris - Entrevistes	En la fase del diagnòstic
Avaluació de procés o formativa	- Llista d'assistència - Observació sistematitzada - Registres	- A l'inici de cada sessió - Durant cada sessió ⁴¹ - Un cop per setmana

⁴¹ Sempre que sigui possible, segons el desenvolupament de les sessions i la disponibilitat del professional.

Avaluació final	- Eficàcia, eficiència, efectivitat, pertinença, suficiència	- Al final del projecte
Avaluació d'impacte	- Entrevistes a familiars - Entrevista al Treballador Social del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona ⁴²	- 6 mesos després d'acabar el projecte i un any després. - 6 mesos després d'acabar el projecte.

Font: Elaboració pròpia.

⁴² En el cas de fer-ho en un altre Centre Penitenciari, es realitzaria l'entrevista al Treballador Social corresponent.

8. CONCLUSIONS

En aquest apartat, exposaré les conclusions extretes més rellevants. En primer lloc, recuperaré els objectius inicials del projecte per tal d'avaluar-los. En segon lloc, citaré els punts forts i febles d'aquest projecte, així com els beneficis que m'ha aportat a mi i que considero que pot aportar a la millora del Centre Penitenciari en aquest àmbit. En tercer i últim lloc, proposaré algunes línies de futur que seria interessant seguir treballant sobre aquesta temàtica.

Al principi del disseny del projecte, em vaig plantejar uns objectius que durant aquest apartat, faré una mirada enrere per valorar si s'han assolit amb èxit.

El primer objectiu era *“apropar-me a la realitat familiar dins de l'àmbit penitenciari, per tal de conèixer com es treballa amb els familiars de les persones ateses”*. A aquest objectiu em vaig començar a apropar, per una banda, durant la realització de les pràctiques al Centre d'Atenció i Seguiment a les Drogodependències (CAS) de Granollers, quan exercia de co-terapeuta en el grup terapèutic familiar. D'altra banda, durant la realització de les pràctiques al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, dia a dia, quan coneixia les històries personals de cada noia, les relacions que tenien amb les seves famílies i quan observava com canviava l'evolució, depenen si tenien o no suport familiar i social.

Durant aquests dos anys, vaig començar a conèixer la realitat familiar i em posava a pensar com es podria treballar amb els familiars de les persones ateses. Durant la realització d'aquest projecte, he elaborat un marc teòric i jurídic que engloben tots els detalls del treball familiar, així com un recull d'experiències d'èxit sobre aquesta temàtica i un recull d'informacions d'autors que parlaven sobre la manca i necessitat d'aquests serveis. Gràcies a realitzar aquestes tasques i investigar, vaig poder apropar-me realment a la realitat familiar i conèixer com es treballa amb aquest col·lectiu. Per tant, el primer objectiu que em vaig plantejar, considero que el dia d'avui s'ha assolit.

El segon objectiu buscava *“construir un projecte a partir d'un diagnòstic precís i rigorós, per apropar-me a una realitat concreta de cara a la realització d'aquest”*. Per les experiències que havia viscut, tenia clar que volia treballar sobre la realitat concreta de la manca de serveis dirigits als familiars de persones privades de llibertat. Tot i així, volia afirmar aquesta hipòtesi, realitzant un diagnòstic rigorós i precís que reforces la meua proposta inicial.

És per això que encara que el projecte anava dirigit al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, vaig realitzar el diagnòstic també a partir de dades del Centre Penitenciari Puig de les Basses.

Considerava que el fet d'aconseguir conèixer la realitat d'un altre centre, era una oportunitat que no podria perdre, per veure si realment la realitat es traslladava als altres Centres Penitenciaris de Catalunya. Vaig realitzar qüestionaris a interns, entrevistes a familiars i entrevistes a professionals de l'àmbit penitenciari dels dos centres.

Per tant, de cara a l'avaluació d'aquest segon objectiu, considero que s'ha assolit amb èxit. Ja que s'ha realitzat un diagnòstic rigorós precís i elaborat, amb el que s'ha aconseguit tenir un coneixement ampli sobre la realitat tractada. De la mateixa manera que s'ha tingut en compte aquesta realitat i les dades obtingudes en el diagnòstic, durant el disseny de tot el projecte.

L'últim objectiu es plantejava la realització d'un "*disseny d'un projecte i avaluació aplicat a la realitat estudiada*". No podia començar a dissenyar i construir si abans no mirava i revisava informació que tractés sobre el treball familiar. Gràcies a tot el treball previ al disseny del projecte, i a les entrevistes i qüestionaris realitzats, vaig poder extreure les línies més importants sobre les que era necessari encaminar el meu projecte i avaluació. Per tant, actualment, veient el resultat del projecte, puc dir que he assolit l'objectiu de realitzar el disseny i l'avaluació d'un projecte aplicat a la realitat del treball amb famílies de persones privades de llibertat.

En relació als punts forts del projecte i els beneficis que considero que pot aportar, m'agradaria destacar el següent:

Com s'ha pogut observar en l'emmarcament conceptual de la temàtica, existeix una manca de projectes destinats a familiars de les persones ateses, especialment quan es parla del col·lectiu penitenciari. Després d'haver fet un estudi amb profunditat, i conèixer les opinions dels professionals i afectats, és evident la necessitat de crear nous projectes encaminats en aquesta mateixa línia.

Es tracta d'un projecte dissenyat pel Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, però que com s'ha pogut veure amb les dades extretes d'un altre Centre Penitenciari, es podria aplicar a qualsevol Centre Penitenciari de Catalunya.

A més a més, el fet de realitzar aquest projecte, afavoriria a l'assoliment dels objectius marcats en l'article 25.2 de la Constitució espanyola (citada a l'apartat primer d'introducció i justificació) sobre la reeducació i rehabilitació social de les persones internes. Per tant, no només s'estaria

ajudant als familiars, sinó que els beneficis repercutirien també a les persones internes i a la mateixa societat.

Per tant, considero que seria interessant poder disposar d'un projecte com aquest a un Centre Penitenciari, ja que aportaria moltes millores en aquest àmbit.

En relació als beneficis que pot aportar, com he anomenat anteriorment, no només seria per les persones ateses, en aquest cas els familiars, sinó que aportaria beneficis també a les persones privades de llibertat i a la societat.

Respecte als beneficis que m'ha aportat a mi com a futura educadora social la realització d'aquest treball, han estat per una banda, el convencem que el col·lectiu amb el qual m'agradaria dedicar-me realment en un futur és el penitenciari. D'altra banda, he adquirit eines sobre diferents maneres de treballar amb els familiars i que podré aplicar en el meu futur professional. Per últim, he après que encara que la nostra feina és tractar a les persones amb les quals treballem, a vegades no és suficient centrar-nos amb aquestes per aconseguir objectius i canvis, sinó que hem de tractar també a tot el seu entorn per realment aconseguir les finalitats desitjades.

En relació als punts febles de la realització d'aquest projecte, m'agradaria comentar el següent:

En primer lloc, en tractar-se d'un projecte destinat principalment a familiars, m'hauria ajudat molt a realitzar-lo amb alguna companya de treball social, ja que tenen més coneixement sobre les famílies i segur que m'hagués pogut aportar molts conceptes i idees interessants.

En segon lloc, el fet d'haver-hi una manca de pràctiques i experiències a escala social i científic sobre el treball amb familiars de persones privades de llibertat, m'ha suposat no poder comptar amb una base i coneixements previs per tal de guiar-me en el disseny del projecte.

Per últim, com és un treball dirigit a familiars, hauria sigut interessant poder comptar amb les opinions i vivències de més familiars, per tal de conèixer més precisament les seves necessitats i així adequar encara més el projecte a aquestes necessitats.

A continuació, anomenaré alguns aspectes que seria interessant seguir treballant i investigant en un futur:

En primer lloc, per veure realment si aquest projecte cobreix les necessitats familiars i afavoreix la reinserció social de les persones privades de llibertat, seria interessant aplicar-lo

al Centre Penitenciari per tal de realitzar un seguiment, avaluar-lo i conèixer els resultats obtinguts. A partir d'aquí, es podria veure si el projecte respon a les demandes dels familiars o si s'haurien de modificar alguns aspectes.

En segon lloc, seria interessant anar a visitar Centres Penitenciaris on es realitzi algun tipus de tractament familiar, per conèixer les seves experiències, manera de treballar i poder aplicar-ho als Centres Penitenciaris de Catalunya. Ja que, com s'ha vist en l'emmarcament, hi ha una manca i necessitat d'aquests tractaments. De la mateixa manera, que també es podria reunir als professionals dels Centres Penitenciaris, per tal de realitzar una pluja d'idees sobre la realització d'un projecte destinat als familiars. Ja que, són ells els que tracten dia a dia amb els interns i familiars.

En tercer lloc, seria important, fer participar en la societat a un projecte com aquest. Com per exemple amb la unitat de programació de sensibilització social que incorpora a altres familiars, però fer-ho també amb la mateixa societat. Ja que la societat, juga un paper clau en l'assoliment de la reinserció social de les persones internes, ja que determina la seva acceptació o rebuig.

En conclusió, de cara a un futur pròxim considero que com a futurs professionals de l'acció social, és necessari treballar amb equip amb diferents professionals, crear projectes, dissenyar-los i implementar-los. No només es tracta de treballar en una institució, sinó també de ser emprenedors, analitzar i treballar una realitat concreta, per tal de poder dissenyar projectes que cobreixin determinades necessitats.

El disseny d'un projecte d'atenció psicosocial per familiars de persones privades de llibertat és un primer pas cap a aquesta idea. Considero que si es portés a terme, s'aconseguirien resultats positius i a més a més, es podria aplicar a qualsevol Centre Penitenciari de Catalunya i ajudaria als familiars a pal·liar els efectes que suposa un ingrés a un Centre Penitenciari, als interns per poder comptar amb un suport familiar un cop surtin en llibertat i a la societat per crear conscienciació i sensibilització de la importància del seu paper en la rehabilitació i reeducació d'una persona que en algun moment de la seva vida ha estat ingressat a un Centre Penitenciari.

9. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

9.1 Bibliografia

Álvarez, J., Díez, P. (2009). *Los efectos psicosociales de la pena de prisión*. Valencia: Tirant lo blanch.

Andrés, T., Bueno, J., Fernández, M., González, E., González, M., Morales, J.,... Vílches, L. (2011). *Psicología del ciclo vital* (5a ed.). Madrid: CCS.

Arbeález, S. i Molina, L. (2014). *Influencia del vínculo familiar en el proceso de resocialización de las mujeres recluidas en el establecimiento penitenciario y carcelario Coiba/Picaleña*. Tolima: Universidad nacional abierta y a distancia UNAD Escuela de ciencias sociales, artes y humanidades.

ATIME (2010). *Guía práctica: Drogodependencias para familias*. Gobierno de España: Ministerio de Sanidad y política social.

Bretones, E., Montenys, M., Morales, E., Rendón, G., Solé, J., Ubieto, J., i Vila, Ll. (2012). *Familias y educación social: Un encuentro necesario*. Barcelona: UOC.

Cabrera, P; i Rios, J. (1998). *Mil voces presas*. (1a ed.). Madrid: Universidad Pontificia Comillas.

Cassà, N (2015). *Les visites familiars a presos com a element reductor de la reincidencia*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada de la Generalitat de Catalunya.

Centro de Investigaciones Sociojurídicas CIJUS. (2000). *Análisis de la situación carcelaria en Colombia: Un enfoque cualitativo. Siete estudios de caso*. Bogotá: Colciencias.

Delegación del Gobierno (2006). *Encuesta sobre salud y consumo de drogas a los internados en instituciones penitenciarias (ESDIP)*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo.

Departament de Justícia (2015). *Estadístiques del Departament de Justícia 2015: Serveis Penitenciaris*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Departament de Justícia (2017). *Execució penal a Catalunya: dades setmanals 26/04/2017*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Fernández, J. (2015). *La intervenció amb les famílies des del treball social*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Fernández, R. (2015) *Las relaciones del interno con el mundo exterior y su importancia para la reeducación y reinserción social*. *Revista electrónica de Ciencia Penal y Criminología*. 1(17), 1-26. Recuperat a <http://criminet.ugr.es/recpc/17/recpc17-07.pdf>

Garcia-Borés (2006). *La cárcel en el entorno familiar. Estudio de las repercusiones del encarcelamiento sobre las familias: problemáticas y necesidades*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Generalitat de Catalunya (2011). *Model de rehabilitació de les presons catalanes*. (1a ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya (2015). *Programa de classificació interior*. Barcelona: Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

Hairston, J. (2000). *Prisoners and Families: Parenting Issues During Incarceration*. Chicago: University of Illinois, Departamento de Salud y Servicios Humanos de los Estados Unidos.

López, S i Escudero, V (2003). *Familia, evaluación e intervención*. Madrid: Editorial CCS.

Mariscal, J i Muñoz, J. (2008). *Los efectos de la reclusión sobre la familia de los internos*. Chile: Pontificia Universidad Católica de Chile.

Ministerio de Sanidad y Consumo (2006). *Actuar es posible: Intervención sobre drogas en Centros Penitenciarios*. Madrid: Delegación del Gobierno para el Plan Nacional de Drogas.

Morales, A. (2016). *Propuesta de evaluación del programa de atención social a la familia del interno de la cárcel de Villahermosa: Una reflexión sobre sus fortalezas y debilidades*. Cali: Facultad de ciencias sociales y económicas.

Moreno, C., i Zambrano, L. (2007). *Familias de internos e internas: Una revisión de la literatura*. Recuperat a <http://psicologiajuridica.org/psi222.html>

Organización Mundial de la Salud. (1994). *Glosario de términos de alcohol y drogas*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo.

Ramírez, I. (1992). *El Trabajo social familiar*. Madrid: Universidad Complutense.

Redondo, S., Pérez, E., Agudo, F., Roca, M., i Aspiazu, M. (1990). *Programes de rehabilitació a les presons* (1a ed.). Barcelona: Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació de la Generalitat de Catalunya.

Redondo, S. (2013). *Manual para el tratamiento psicológico de los delincuentes*. Madrid: Pirámide.

Riberas, G., Vilar, J. i Pujol, P. (2003). *Disseny de les intervencions socioeducatives*. Barcelona: Claret, SAU.

Riberas, G., Vilar, J., Mora, P. (2013). *Elaboració de projectes socials. Disseny i avaluació de les accions socioeducatives*. Barcelona: Claret, SLU.

Ruiz, M i Santibáñez, R. (2014). *Presó, drogues i educació social*. Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 57, p. 116-132.

Stratta, E. (2015). *Encierro y familia: Afectaciones en familias de personas que se encuentran privadas de libertad en la Unidad de internación nº 6 Punta de Rieles*. Montevideo: Facultad de psicología.

Valverde, J. (2002). *El diálogo terapéutico en exclusión social: Aspectos educativos y clínicos*. Madrid: Narcea, S.A.

Valverde, J. (2014). *Exclusión social: Bases teóricas para la intervención*. Madrid: Popular.

9.2 Webgrafia

Bienestar social, educación y deporte (2017). *Afip: Asociación familiares y presos*. Recuperat a https://www.valencia.es/ayuntamiento/recursos_sociales.nsf/vBuscaRecursosWeb/17F626B748DA52CDC12579EB0030C383?OpenDocument&lang=1&bdorigen=ayuntamiento/bienestarsocial.nsf

Constitución Española de 1978. (2011). Capítulo segundo: derechos y libertades. Sección 1ª de los derechos fundamentales y de las libertades públicas. Artículo 25.2. Recuperat a <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>

Departament de Justícia (2017). *Evolució de la població a presons*. Recuperat a http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/1_pob.html

El Periódico (2015). *Uno de cada cuatro presos en España está condenado por delitos de drogas*. Recuperat a <http://www.elperiodico.com/es/noticias/sociedad/uno-cada-cuatro-presos-espana-esta-condenado-por-delitos-drogas-3929813>

Generalitat de Catalunya (2006). *Sala de premsa*. Recuperat a http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/72145/ca/centre-datencio-

seguiment-toxicomanies-cas-penitenciari-brians-ates-364-interns-llarg-mesos-porta-funcionament.do

Generalitat de Catalunya (2009). *Límits: Programa d'actuació preventiva familiar de la transgressió i del consum de drogues en menors i joves que passen pel circuit de la justícia juvenil.* Recuperat a

http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/justicia_juvenil/programa_limits/programa_limits.pdf

Guerrero, M; Hernández, Y; Nayibi, V; i Otero, M (2001). *Programa terapia recreativa en procesos de resocialización.* Recuperat a

<http://www.redcreacion.org/simposio2vg/VSaavedra.htm>

IES F. Ribalta . *La psicología humanista.* Recuperat a http://www.metafilosofia.net/filo/docs/psicologia/Temes/Tema10_Humanisme.pdf

LLei Orgànica General Penitenciària (1979). *Llei Orgànica 1/1979 de Setembre, General Penitenciària.* Recuperat a

http://www.institucionpenitenciaria.es/web/export/sites/default/datos/descargables/legislacion/LEY_ORGANICA_GENERAL_PENITENCIARIA_1979.pdf

Ministerio de Desarrollo Social (2015). *Programa Abriendo Caminos culmina Trabajo de dos años con familias de internos.* Recuperat a

<http://www.ministeriodesarrollosocial.gob.cl/noticias/2015/10/23/programa-abriendo-caminos-culmina-trabajo-de-dos-anos-con-familias-de-internos>

Ministerio de Justicia e Interior (1996). *Reglament Penitenciari.* Recuperat a

http://www.institucionpenitenciaria.es/web/export/sites/default/datos/descargables/legislacion/Reglamento_Penitenciario.pdf

Organització mundial de la salut (1994). *Glosario de términos de alcohol y drogas.*

http://www.who.int/substance_abuse/terminology/lexicon_alcohol_drugs_spanish.pdf

Proyecto hombre. *Reclusos y exreclusos.* Recuperat a

<http://www.proyectohombremadrid.org/wordpress/reclusos-y-exreclusos/>

Secretaria General d'Institucions Penitenciàries (2015). *Instrucció 02/2015 reguladora de les comunicacions íntimes de les persones internes dels Centres Penitenciaris de Catalunya.*

Recuperat a

http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/instruccions_i_circulars/instruccio02_2015.pdf

Secretaria General de Instituciones Penitenciarias (2015). *Normativa penitenciaria*. Recuperat a <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/documentos/normativa/>

Secretaria General de Instituciones Penitenciarias (2015). *Régimen abierto*. Recuperat a <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/laVidaEnPrision/regimenes/abierto.html>

Unitat terapèutica i educativa del Centre Penitenciari Villabona (2008). *UTE Centro Penitenciario de Villabona: Un espacio para la libertad*. Recuperat a <http://www.utevillabona.es/category/26/106>

Zaqueo (2012), *proyecto Casa Abierta*. Recuperat a <http://www.zaqueo.info/programas/proyecto-casa-abierta/>

Zubia (2017). *Asociación Zubica*. Recuperat a <http://zubia.org/>